Youth of the World!

Globalusis švietimas – darniam pasauliui kurti

Metodinė priemonė darbui su jaunimu

Šis projektas finansuojamas, remiant Europos Komisijai. Ši publikacija atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.

Autoriai:

Vladislav Petkov, Indrė Augutienė, Zina Baltrėnienė, Evelina Revuckaitė, Franz Halbartschlager, David Horvath, Joanna Egger, Olivia Tischler, Kerstin Wittig Fergeson, Kristi Jüristo, Johanna Helin, Riina Kuusik-Rajasaar, Irma Mets, Kate Allen, Charlotte Dwyer

Į lietuvių kalbą vertė ir adaptavo:

Indrė Augutienė, Jūratė Murinienė, Evelina Revuckaitė, Greta Gedgaudaitė, Orinta Movsesjan, Zina Baltrėnienė

Projekto vadovas - Emil Metodiev

Šis metodinis leidinys parengtas, įgyvendinant Europos Komisijos remiamą projektą "Youth of the World! Mainstraming Global Awareness in Youth Work" (projekto Nr.: DCI-NSAED-2012-280-302). Projekto tikslas – skatinti partnerių šalių jaunimą geriau suvokti ir kritiškai vertinti globalizacijos procesus, pasaulines problemas, žmonių, šalių ir kultūrų tarpusavio sąsajas ir motyvuoti juos imtis veiksmų darniam pasauliui kurti ir pokyčiams globalioje visuomenėje įgyvendinti. Šio tikslo projekto partneriai siekia, integruodami globalių problemų tematiką ir globaliojo švietimo (angl. Global Education) metodus į įvairiose srityse veikiančių jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų veiklą.

Projekto partneriai:

Creating Effective Grassroots Alternatives (Bulgarija), www.cega.bg

Jaunimo karjeros centras (Lietuva), www.karjeroscentras.eu

Future Worlds Center (Kipras), www.futureworldscenter.org

Mondo (Estija), www.mondo.org.ee

Scotdec (Škotija), www.scotdec.org.uk

Südwind (Austrija), www.suedwind-agentur.at

Young People We Care (Gana), www.ypwc.org

© Jaunimo karjeros centras, 2014

ĮŽANGA 4

Globalusis švietimas – naujas būdas pažinti pasaulį 5-8

I SKYRIUS – **vanduo** 9-26

II SKYRIUS – **tabakas** 27-44

III SKYRIUS – **šokoladas** 45-62

IV SKYRIUS – **tekstilė** 63-80

V SKYRIUS – **mobilieji telefonai** 81-108

VI SKYRIUS – **mėsa** 109-120

BŪKITE AKTYVŪS! 121-125

Įžanga

Šiandien mes gyvename greitai besikeičiančiame, žmonių, šalių ir kultūrų tarpusavio ryšiais susaistytame pasaulyje, kuris pilnas iššūkių ir galimybių. Kiekvieną dieną susiduriame su begale ekonominių, socialinių, aplinkosauginių reiškinių, sujungiančių mus su kitomis šalimis, jų kultūromis ir gyventojais ir leidžiančių kiekvienam žmogui pasijusti globalios visuomenės dalimi.

Tam, kad žmonės galėtų priimti globalizacijos procesų teikiamas galimybes ir susidoroti su kylančiais iššūkiais, būtina užtikrinti jiems galimybes įgyti žinių apie pasaulio realijas, kylančias pasaulio vystymosi problemas ir gebėti jas susisieti su savo pačių asmeniniu gyvenimu. Taip pat svarbu suteikti žmonėms galimybę įgyti gebėjimų ir sustiprinti savo vertybines nuostatas, kurios padėtų kiekvienam tapti aktyviu ir atsakingu pasaulio piliečiu.

Jaunimui skirtos neformaliojo švietimo veiklos pastaraisiais metais Europoje stipriai išsiplėtė. Daug jaunų žmonių ES remiamų Jaunimo (2000-2006) ir Veiklaus jaunimo (2007-2013) programų pagalba išsiugdė mokymosi visą gyvenimą kompetencijas, reikalingas jiems ir asmeniškai, ir kaip profesionaliems jaunimo darbuotojams ar lektoriams. Deja, dauguma šių programų rėmuose įgyvendintų iniciatyvų buvo orientuotos tik į Europos realijas, neintegruojant į jas globalios dimensijos. Be to, lyginant su formaliajam švietimui skirta metodine baze ir mokymosi galimybėmis, galimybės jaunimo organizacijoms ir jaunimo darbuotojams plėtoti globaliojo švietimo veiklas yra ribotos.

Šis metodinis leidinys skirtas geresniam globaliojo švietimo *(angl. Global Education)* koncepcijos integravimui į jaunimo įgyvendinamas iniciatyvas, neformalųjį švietimą ir darbą su jaunimu. Metodinio leidinio autoriai skatina tą daryti, siūlydami į besimokantįjį orientuotas, aktyviu dalyvavimu, dialogu ir patirtiniu mokymusi paremtas metodikas.

Šio metodinio leidinio tikslai:

- Integruoti pasaulinių problemų realijas į jaunimo vietos gyvenimo kontekstą;
- Plėtoti jaunimo darbuotojų gebėjimus padėti jauniems žmonėms jų elgsenos kaitos procese, siekiant prisidėti prie darnaus pasaulio vystymosi;
- Pasiūlyti praktinių metodų ir priemonių, padedančių ugdyti aktyvaus ir atsakingo pasaulio piliečio kompetencijas.

Šis metodinis leidinys yra skirtas jaunimo neformaliajam švietimui. Jį savo darbe gali naudoti jaunimo darbuotojai, jaunimo lyderiai, su jaunimu dirbantys lektoriai, siekiantys integruoti globaliąją dimensiją į savo kasdieninę veiklą, norintys skatinti jaunimo supratimą apie darnaus pasaulio vystymosi realijas ir pradėti vykdyti globaliojo švietimo veiklas.

Šis metodinis leidinys parengtas, įgyvendinant Europos Komisijos remiamą projektą "Youth of the World! Mainstreaming Global Awareness in Youth Work". Leidinį rengė patyrusių ekspertų grupė iš 6 Europos šalių. Jo turinys yra paremtas tyrimo, skirto išsiaiškinti jaunimo požiūrį į globalaus pasaulio problemas, jų ryšį su kasdiene jaunimo veikla ir globalųjį švietimą, rezultatais. Leidinys parengtas, glaudžiai bendradarbiaujant su jaunimo darbuotojais, lektoriais ir ekspertais.

Siekiant priartinti globalųjį švietimą prie jauno asmens kasdienio gyvenimo ir padėti jam pasijausti globalios visuomenės nariu, projekto komanda kartu su metodinę priemonę rengusiais ekspertais leidinio atspirties tašku, leidžiančiu diskutuoti ir geriau pažinti pasaulio vystymosi realijas bei plėtoti aktyvaus pasaulio piliečio kompetencijas, pasirinko kiekvieno asmens kasdien vartojamus produktus. Pagal tai leidinys yra suskirstytas į 6 pagrindinius skyrius: Vanduo, Tabakas, Šokoladas, Tekstilė, Mobilieji telefonai ir Mėsa. Kiekvienas skyrius sudarytas, laikantis tokios pat struktūros: 2 įvadinės veiklos, skirtos supažindinti su tema, ir 3 veiklos gilesniam jos tyrinėjimui. Kiekvieno skyriaus pabaigoje taip pat pateikiamos nuorodos savarankiškam domėjimuisi pasirinkta tema.

Kiekviename metodinio leidinio skyriuje pateiktos edukacinės veiklos taip pat apima mažiausiai vieną horizontalią globaliojo švietimo tematinę sritį. Šios tematinės sritys yra: darnus vystymasis, teisės, globalizacija ir tarpusavio priklausomybė, sveikata ir gyvenimo būdas, vartojimas, lygybė ir socialinis teisingumas. Veiklų atitikimas horizontaliosioms globaliojo švietimo tematinėms sritims pateikiamas žemiau esančioje veiklų suvestinėje.

Metodinio leidinio pabaigoje taip pat rasite skyrių, skirtą norintiems imtis aktyvios pilietinės veiklos ir plėtoti iniciatyvas, kuriant solidarų ir darnų pasaulį. Skyriuje pateikiami pagrindiniai žingsniai ir patarimai siekiantiems tapti aktyviais ir atsakingais pasaulio piliečiais.

Leidinio autoriai linki Jums įdomios patirties, ugdant ateities pasaulio piliečius!

Globalusis švietimas

Globalusis švietimas – naujas būdas pažinti pasaulį

Globalusis švietimas skatina žmones apmąstyti savo vertybines nuostatas, nuomonę ir požiūrį į pasaulį.

Česnakas, kurį šiandien valgome, buvo užaugintas Kinijoje. Muzika, kurios klausomės, sukurta JAV. Futbolas, kurį žaidžiame ir žiūrime, atsirado Pakistane. Turime šeimos narių ir draugų Anglijoje, Vokietijoje ir kitose šalyse. Džinsai, kuriuos dėvime, pasiūti Turkijoje, o smulkios jų detalės pagamintos skirtingose pasaulio šalyse ir iki mūsų sukorė tūkstančius kilometrų.

Šie faktai rodo, kad pasaulis tampa vis tampriau susijęs, o politiniai, ekonominiai, sociokultūriniai pasaulio vystymosi reiškiniai turi vis didesnę įtaką mūsų kasdieniam gyvenimui. Daug globalių pokyčių praeina pro mus nepastebėti. Kai kurie iš jų yra laukiami, tačiau dauguma jų sukuria iššūkius, kokių mūsų seneliai negalėjo net įsivaizduoti.

Šiandien mes gyvename pasaulyje, kuriame gyvenimas susideda iš didelio komplekso tarpusavyje susijusių reiškinių. Daugumai žmonių jų galybėje nėra lengva orientuotis. Taip atsiranda daugybė neatsakytų klausimų: kaip mes galime susidoroti su darbo jėgos mobilumu ir lankstumu susijusiais iššūkiais? Kaip mums suspėti su tokia greita technologijų kaita? Kaip galime prisidėti prie aktyvaus dalyvavimo pliuralistinėje visuomenėje? Kokios yra mūsų asmeninio vartojimo pasekmės? Deja, pasaulyje vykstantys pokyčiai negali atsakyti į visus šiuos klausimus. Todėl labai svarbu, kad kiekvienas žmogus sugebėtų orientuotis ir kritiškai vertinti pasaulyje vykstančius procesus ir taip sugebėtų suprasti globalios, tarpusavio ryšiais saistomos visuomenės kompleksiškumą.

Globalusis švietimas – tai tokia švietimo koncepcija, kuria siekiama plėtoti asmens vertybines nuostatas ir suteikti žinių bei gebėjimų, kuri leistų žmonėms džiaugtis visaverčiu gyvenimu šiame globaliame pasaulyje. Tai švietimo koncepcija, kuria siekiama integruoti globalių reiškinių problematiką bendroje švietimo sistemoje ir taip užtikrinti taikaus ir saugaus, teisingo, tolerantiško, lygaus visiems ir darnaus pasaulio vystymąsi.

Globalusis švietimas – kas tai?

Terminas *Globalusis švietimas* anglakalbėse valstybėse pradėtas vartoti dar XX a. 8-ajame dešimtmetyje. Nuo to laiko pasaulio bendruomenė diskutuoja apie šios švietimo koncepcijos svarbą ir vaidmenį tiek formaliajame, tiek neformaliajame ugdyme.

Egzistuoja ne vienas globaliojo švietimo apibrėžimas. Europos Tarybos 2002 m. priimtoje Mastrichto globaliojo švietimo deklaracijoje jis apibrėžiamas kaip *[...] švietimas, padedantis žmonėms atverti akis, skatinantį jų mintis apie globalaus pasaulio realijas, ir skatinantį juos veikti, kad pasaulyje būtų daugiau teisingumo, lygybės ir pagarbos žmogaus teisėms.* (Maastricht Global Education Declaration, 2002) Tai daugialypė švietimo koncepcija, apimanti eilę tematinių švietimo sričių ir ugdymo disciplinų: švietimą apie žmogaus teises, darnaus vystymosi švietimą, švietimą taikos užtikrinimui ir konfliktų prevencijai, tarpkultūrinį švietimą, pilietiškumo ugdymą.

Pasaulis – viena visuma. Globaliojo švietimo temos

Šiandien kokybiškas švietimas turėtų apimti tokias temas kaip socialinis teisingumas, išteklių (gamtinių, žmogiškųjų ir kt.) paskirstymas, taikos palaikymas ir konfliktų prevencija, klimato kaita, tarpkultūrinis dialogas ir kt. Anot žymaus pedagogo Wolfgang Klafki, tai tematinės sritys, kurios yra gyvybiškai svarbios gyvenimui ir išlikimui šiandieniniame pasaulyje. Globalusis švietimas yra daugialypė veikla, apimanti aukščiau įvardytas tematines sritis, taigi jis yra puiki galimybė mokymosi procesui įpūsti globalumo dvasios.

Labai svarbu paminėti, kad globalusis švietimas nėra pirmiausia švietimas apie „Trečiojo pasaulio“ šalyse egzistuojančias problemas. Šis švietimas siekia atsakyti į klausimus apie kiekvieno iš mūsų vaidmenį šiandieniniame pasaulyje ir jame egzistuojančią įvairovę. Taip pat turime įvertinti, kad kiekvieno žmogaus požiūris į pasaulį yra nulemtas jo kultūros ir dėl to yra savitas. Dėl šios priežasties pagarba įvairovei ir kitokiam požiūriui, taip pat domėjimasis kitais yra itin svarbus kiekvienam žmogui ir turėtų būti pripažinti kaip vieni iš mokymosi proceso pagrindinių principų. Svarbu, kad žmogus sugebėtų vertinti savo gyvenimą globalaus pasaulio kontekste ir suprasti, koks ryšys jį sieja su žmonėmis ir visuomenėmis kituose pasaulio kraštuose, pvz., mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, apibendrintai vadinamose pasaulio pietumis *(angl. Global South)*.

Kaip geriau suvokti pasaulį? Globaliojo švietimo principai ir metodai

Globaliajame švietime mokymosi procesą ir turinį svarbu rengti, naudojant refleksija ir apibendrinimu paremtus mokymo(si) metodus. Planuojant globaliojo švietimo veiklas, būtina atsižvelgti į šiuos pagrindinius globaliojo švietimo princpus:

- Globalusis švietimas yra nenutrūkstamas, nuolat besikeičiantis procesas, ir jis negali būti susiaurintas tik iki mokymosi turinio išdėstymo ir iš anksto nustatytų mokymo ir mokymosi vaidmenų išpildymo. Sąveika su kitais mokymosi proceso dalyviais gali lemti mokymosi proceso dalyvių vaidmens kaitą. Šiame procese itin svarbu suvokti, kad kiekvienas mokymosi proceso dalyvis yra ir mokytojas, ir besimokantysis, kas nulemia jų lygiaverčius santykius.
- Mokymosi procesui yra itin svarbi jo aplinka, besimokančiųjų patirtis ir jų lūkesčiai. Globaliojo švietimo veiklos turi būti suplanuotos taip, kad besimokantiesiems būtų suteikta galimybė įvertinti savo vertybines nuostatas, turimus stereotipus ir nuostatas. Turi būti sukurta tokia mokymosi atmosfera, kurioje būtų atsižvelgiama į tokius mokymosi proceso metu kylančius pojūčius kaip vidiniai prieštaravimai ir sumišimas, ir naudojami metodai, ugdantys besimokančiųjų gebėjimus susidoroti su kylančiomis problemomis.
- Kadangi globalusis švietimas paliečia tokias itin delikačias temas kaip rasizmas ar priverstinė migracija, yra itin svarbu sukurti tokią atmosferą, kurioje kiekvienas besimokantysis jaustųsi laisvai ir nevaržomai, kurioje kiekvienas galėtų laisvai reikšti savo nuomonę, o skirtingi požiūriai būtų gerbiami. Esminė vertybė globaliojo švietimo mokymosi procese – pagarba vienas kitam, kuri įgalina žmones kurti sėkmingus tarpusavio santykius, o gebėjimas suprasti kitų žmonių emocijas, požiūrius ir nuostatas, nors kartais ta gali tapti iššūkiu, padeda ugdyti asmens kritinį mąstymą.
- Globaliajame švietime itin svarbu naudoti didelę mokymosi metodų įvairovę. Taip tenkinami skirtingus mokymosi stilius turinčių žmonių poreikiai. Be to, tokiu būdu užtikrinamas įvairių mokymosi būdų ir tipų naudojimas globaliajame švietime. Mokymosi metodų pasirinkimas priklauso nuo mokymosi turinio, didelį dėmesį skiriant interaktyviam ir bendradarbiavimu grįstam mokymuisi.
- Globaliojo švietimo turinys, metodai ir besimokančiųjų poreikiai reikalauja lankstumo, planuojant mokymosi veiklos laiką ir parenkant mokymosi erdvę. Dėl šios priežasties globalusis švietimas negali būti vykdomas pagal griežtai suplanuotą darbotvarkę, o mokymo erdvė taip pat turi būti lengvai pertvarkoma.
- Renkantis metodus globaliajame švietime yra itin svarbu užtikrinti, kad būtų paisoma pagrindinių jo principų: tarpdisciplinišku mo, daugiatemiškumo ir tarpusavio sąveikos.

Vietoje santraukos

Globalusis švietimas nėra orientuotas į vienos konkrečios tematinės srities turinį. Tai švietimo koncepcija, padedanti kiekvienam besimokančiajam tapti atviru ir kritiškai mąstančiu, formuoti ir laisvai reikšti savo nuomonę ir ginti savo vertybines nuostatas, kas padeda sėkmingai veikti šiame globaliame pasaulyje. Žinios apie globalias problemas ir pagarba kitiems žmonėms bei aplinkai – tai pamatiniai globaliojo švietimo koncepcijos ir turinio elementai.

Globalusis švietimas neatsako į visus kylančius klausimus, tačiau jis padeda kiekvienam vaikui ir jaunam asmeniui tapti sąmoningai pasaulio piliečiais, kurie kritiškai vertina juos supančiame pasaulyje vykstančius reiškinius ir tiki savo idealais.

Tema	Horizontalioji globaliojo švietimo tematinė sritis / Veikla	Darnus vystymasis	Teisės	Globalizacija ir tarpusavio priklausomybė	Sveikata ir gyvenimo būdas	Vartojimas	Lygybė ir socialinis teisingumas
VANDUO	Vanduo ir su juo susijusios globalios problemos			X	X		X
	Vandens „voratinklis“				X		
	Kam priklauso vanduo?		X	X			X
	Vandens suvartojimo auditas					X	
	Plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklas			X		X	
TABAKAS	Kalbėjimas paeiliui				X	X	
	Tabako šarados				X	X	
	Tabako vaikai		X	X			X
	Tyrinėk, planuok, veik	X		X		X	
	Debatai		X	X			X
ŠOKOLADAS	Ką žinai apie šokoladą? Šokolado testas		X			X	
	Kas ką gauna? Dalijimosi žaidimas		X				X
	Ką žinai apie šokoladą? Tiekimo grandinės žaidimas	X	X	X			
	Tamsioji šokolado pusė (filmo peržiūra)		X	X			
	Šokoladas ir sąžininga prekyba. Simuliacinis žaidimas		X	X			X
TEKSTILĖ	Mano stilius – mano atsakomybė			X	X		
	Mados barometras			X	X	X	
	Žinok, ką dėvi!		X	X			X
	Viktorina	X				X	
	Aprangos siuvimas: simuliacinis žaidimas		X				
MOBILIEJI TELEFONAI	Argumentai „už“ ir „prieš“ mobiliuosius telefonus					X	
	Kas yra technologinis teisingumas?	X			X		X
	Sąžiningos darbo sąlygos	X	X	X			
	Kaip mes sprendžiame atliekų problemą?	X	X			X	
	Mobilieji telefonai. Globalioji dimensija			X	X		X
MĖSA	Mėsa – ne tik maisto produktas				X	X	
	Sutinku - nesutinku	X			X	X	
	Infografikas	X		X	X		
	Susitarimai	X	X				
	GMO naujienos	X			X		

I skyrius Vanduo

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE VANDENĮ 10

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 11

1. VANDUO IR SU JUO SUSIJUSIOS GLOBALIOS PROBLEMOS 11
2. VANDENS „VORATINKLIS“ 13

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 15

1. KAM PRIKLAUSO VANDUO? 15
2. VANDENS SUVARTOJIMO AUDITAS 18
3. PLASTIKINIO VANDENS BUTELIO GYVAVIMO CIKLAS 21

III DALIS. DAUGIAU INFORMACIJOS 25

BIBLIOGRAFIJA 26

ŠIEK TIEK APIE VANDENĮ

Pasaulis „dviejų kartų“ laikotarpyje susidurs su vandens trūkumu (Fiona Harvey, „The Guardian“)

Žemėje gyvena 9 milijardai žmonių. Mokslininkai įspėja, kad dauguma jų „dviejų kartų“ laikotarpyje gyvens jausdami didelį spaudimą dėl gėlo vandens trūkumo, atsirandančio dėl klimato kaitos, taršos ir išteklių pereikvojimo. Daugiau nei 500 vandens ekspertų teigia, kad vandens ištekliai netrukus pasieks lūžio tašką, kuris sukels negrįžtamus pokyčius ir katastrofiškas pasekmes. Jie teigia, kad yra neteisinga galvoti, jog vanduo yra neišsenkantis šaltinis. Žmonės naudoja vandenį iš požeminių šaltinių tokiu greičiu, kad šis kiekis nebūtų atkurtas net per kelis gyvenimus. Dėl šios priežasties mokslininkai ragina pasaulio valstybes ieškoti būdų, kaip išsaugoti vandenį ir jo išteklius.

Charles Vörösmarty, Kooperatinio nuotolinių aptikimų mokslo ir technologijų centro profesorius, teigia, kad tai „pačių žmonių savarankiškai padarytos žaizdos. Jau yra 1 milijardas žmonių, priklausomų nuo gruntinio vandens išteklių, kurie nėra priskiriami prie atsinaujinančių vandens resursų.“

Apie 4,5 milijardo žmonių visame pasaulyje gyvena 50 km nuo netinkamo t.y. užteršto arba išsausėjusio, vandens šaltinio. Jei tokios tendencijos išliks, pasaulio gyventojams pradės trūkti vandens arba jis bus toks užterštas, kad nebus netinkamas naudoti.

Grėsmių yra labai daug. Klimato kaita gali sukelti dažnesnes sausras, potvynius, karščio bangas, audras ir kt. Dirvožemiu nutekėjusios žemės ūkio trąšos, kurių sudėtyje yra azoto, jūrose jau sukūrė daugiau nei 200 didelių „mirusių zonų“. Jose žuvys nebegali gyventi. Apskritai senos technologijos, kuriomis vanduo yra pumpuojamas iš dirvožemio ir upių drėkinimo ar pramoniniais tikslais, sudaro sąlygas dideliam vandens švaistymui. Be to, sparčiai augantis gyventojų skaičius lemia didesnę vandens paklausą, lyginant su turimais vandens ištekliais.

Vietose, kuriose daug vandens yra išsiurbiama iš požemių, druskingas vanduo pradeda skverbtis į gėlo vandens vietą. Tai verčia ūkininkus pereiti prie kitų vandens šaltinių, nes įdruskėjimo procesas padaro buvusius vandens šaltinius nenaudotinais.

Dauguma iš šių vykstančių procesų greičiausiai paveiks neturtingas šalis, kurios dažnai negali greitai šių problemų išspręsti. Problemos, kylančios dėl vandens, ypatingai aktualios šalyse, kuriose egzistuoja politinis nestabilumas, įtampa, konfliktai. Tačiau mokslininkai perspėja, kad išsivysčiusios valstybės taip pat pajaus vandens stygių. Jau dabar yra 210 mln. JAV piliečių, kurie gyvena 10 km atstumu nuo netinkamo vandens šaltinio. Tikėtina, kad šis skaičius dar didės dėl klimato atšilimo. Europoje vandens ištekliai taip pat senka, kadangi labai didelis jo kiekis yra išnaudojamas drėkinimo veikloms.

Teršalai vandenyje taip pat yra vienas iš veiksnių, keliantis didelių problemų besivystančiose šalyse. Mokslininkai pabrėžia, kad jie keičia endokrininę sistemą, dėl kurios žuvys gali pakeisti lytį, o žmonėms sukelti nepataisomą žalą. „Pasaulyje nėra nei vieno žmogaus, kuris dėl šių dalykų jaustųsi ramus“. - teigia Janos Bogardi, buvęs JT Aplinkos apsaugos ir žmonių saugumo instituto direktorius.

JT generalinis sekretorius Ban Ki-Moonas taip pat išreiškė susirūpinimą dėl vandens išteklių: „Mes gyvename pasaulyje, kuriame vandens paklausa dažnai viršija pasiūlą, ir kur vandens kokybė dažnai nesugeba atitikti minimalių standartų. Atsižvelgiant į dabartinę situaciją, vanduo ateityje nebus prieinamas visiems.

Originalus tekstas anglų kalba publikuotas „The Guardian“

I DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Vanduo ir su juo susijusios globalios problemos

Pristatymas:

Skaitydami ir analizuodami tekstą, dalyviai turės galimybę patyrinėti su vandeniu susijusias pasaulines problemas, aptarti jų priežastis, padarinius ir tarpusavio sąsajas visame pasaulyje.

Tikslai:

- Suprati vandens svarbą įvairiose gyvenimo srityse ir šių sričių tarpusavio sąsajas;
- Išanalizuoti su vandeniu susijusias problemas vietos, nacionaliniu ir pasauliniu lygiu.

Trukmė: 90 min.

Grupės dydis: 10 – 25 asm.

Dalyvių amžius: 17+

Reikalingos priemonės:

- Straipsnio „Pasaulis „dviejų kartų“ laikotarpyje susiduris su vandens trūkumu“ (Fiona Harvey, „The Guardian“ (angl. Global majority faces water shortages ‚within two generations‘) kopijos (straipsnį rasite šio skyriaus pradžioje);
- Dideli konferenciniai lapai;
- Spalvoti rašikliai.

Pasirengimas:

Atspausdinkite reikalingą kiekį straipsnio kopijų dalyviams.

Eiga:

I dalis. Individuali užduotis

Išdalinkite straipsnio kopijas dalyviams ir paprašykite jų perskaityti bei pažymėti jame tiginius, kaip nurodyta lentelėje:

Ženklas	Ženklo reikšmė
+	Teiginiai, kurie patvirtina tai, ką jūs jau žinote
-	Teiginiai, kurie prieštarauja, tam ką jūs manėte žinantys
!	Nauji įdomūs ir svarbūs faktai
?	Teiginiai, faktai, kurie jums yra neaiškūs

II dalis. Grupinė diskusija

1. Suskirstykite dalyvius į grupeles po 4-5 asmenis. Paprašykite jų aptarti, ką jie perskaitė straipsnyje ir pabandyti atsakyti į šiuos klausimus. Užsirašykite klausimus dideliame popieriaus lape:

- *Kokios svarbiausios problemos yra aptariamos straipsnyje?*
- *Kaip šios problemos veikia žmones vietiniu lygmeniu?*
- *Kaip šios problemos veikia žmones Jūsų šalyje?*
- *Kaip šios problemos veikia žmones visame pasaulyje?*
- *Kokios yra šio poveikio priežastys?*
- *Ar išvardintos priežastys yra vienodos visiems pasaulio žmonėms?*
- *Kokie yra galimi šių problemų/priežasčių sprendimo būdai?*
- *Jeigu kažkas atsitinka vienoje pasaulio dalyje, ar tai paveikia ir kitas pasaulio dalis?*
- *Kodėl tai yra globalus reiškinys/problema?*

2. Paprašykite kiekvienos grupelės pasidalinti nuomonėmis su visais dalyviais.

Apibendrinimas ir refleksija:

Apibendrinimą ir refleksiją darykite po kiekvienos veiklos dalies. Klausimų pavyzdžiai, kuriuos galite užduoti po individualios užduoties:

1. *Kurie yra patys įdomiausi faktai, kuriuos perskaitėte straipsnyje?*
2. *Kas Jums buvo nauja? Ar yra kokių nors faktų, kurių jūs nežinojote?*
3. *Kokia informacija straipsnyje Jus nustebino labiausiai?*
4. *Ar straipsnyje yra kokių nors faktų ar teiginių, su kuriais Jūs nesutinkate? Kodėl?*

Po grupinės užduoties tęskite apibendrinimą ir refleksiją, stebėdami ir analizuodami, ką jie išmoko veiklos metu. Klausimų pavydžiai po diskusijų grupėse:

1. *Ar yra kokių nors klausimų, į kuriuos Jums buvo sunku atsakyti?*
2. *Su kuriomis problemomis Jūs jau buvo susipažinę anksčiau?*
3. *Ar sužinojote ką nors naujo ir pagalvojote apie tai, apie ką anksčiau niekada nesusimąstėte?*
4. *Kurios su vandeniu susijusios problemos yra aktualiausios Jums, Jūsų aplinkoje esantiems žmonėms, šalyje ir pasaulyje?*

Tęstinumas:

Pakabinkite plakatus, kuriuos parengė kiekviena grupė, kambaryje. Paprašykite dalyvių išsakyti nuomonę apie konkrečias problemas.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Galite sumažinti diskusijų klausimų skaičių, atsižvelgiant į turimą laiką ir dalyvių gebėjimus.
- Galite adaptuoti straipsnį arba pakeisti jį kitu, atsižvelgdami į dalyvių amžių ir gebėjimus.
- Vietoje straipsnio gali naudoti su vandeniu susijusias nuotraukas ar vaizdo įrašus.
- Būkite pasiruošę pateikti dalyviams išsamius paaiškinimus kiekvienu klausimu, jei to prireiks.

2. Vandens „voratinklis“

Pristatymas:

Ši veikla padės dalyviams suprasti vandens ciklą ir jame egzistuojančius ryšius, ištirti ir aptarti vandens ir įvairių gyvenimo sferų tarpusavio sąsajas, žmonių veiklos daromą poveikį ir pasekmes vandens ištekliams.

Tikslai:

- Suprasti vandens gyvavimo ciklą;
- Didinti supratimą apie žmogaus veiklos daromą poveikį vandeniui ir su juo susijusiems procesams;
- Ugdyti pagarbą esminėms gyvenimo vertybėms.

Trukmė: 45 min.

Grupės dydis: 7-25 asm.

Dalyvių amžius: 17+

Reikalingos priemonės:

- Siūlų kamuolys arba stipri plona virvė;
- Žirklės (2 vnt.).

Eiga:

1. Paprašykite žmonių sustoti arba susėsti ratu. Paaiškinkite, kad jie turės sukurti vandens gyvavimo ir vartojimo „voratinklį“

2. Jūs pradedate. Paimkite siūlų kamuolį į rankas ir pasakykite pirmąjį teiginį, susijusį su vandens gyvavimo ir vartojimo ciklu, pvz., vandens lašas nukrenta iš dangaus. Laikykite siūlo galą ir meskite kamuolį kitam žmogui, esančiam rate. Jis/ji pagauna siūlų kamuolį! Šis asmuo turi pasakyti, kas toliau vyksta su vandeniu. Tada meskite kamuolį trečiajam asmeniui rate. Jis/ji turi pasakyti kitą vandens ciklo etapą. Tada meskite kamuolį ketvirtajam asmeniui. Tęskite žaidimą, tol kol sukursite pilną vandens ciklo „voratinklį“, ir visi dalyviai bus sujungti į jį.

3. Paimkite žirkles ir paprašykite dalyvių pateikti konkrečių pavyzdžių, kas kenkia vandens ciklui, pvz., aliejaus lašas jūroje, laukų tręšimas cheminėmis medžiagomis ir pan. Dalyviams pateikus pavyzdį, nukirpkite vieną „voratinklio“ siūlą. Kirpkite siūlus tol, kol grupė turės idėjų, kokie veiksniai kenkia vandens ciklui.

Apibendrinimas ir refleksija:

Apibendrinimą ir refleksiją pradėkite klausimu, kaip dalyviai jautėsi matydami ardomą vandens ciklą. Tęskite diskusiją apie poveikį vandeniui darančius veiksnius ir tai, ką turėtume daryti, kad vanduo būtų švarus ir saugus vartoti visuose ciklo etapuose:

1. *Ar buvo lengva išvardinti vandens ciklo etapus? Kaip manote, ar žmonių žinios apie vandenį yra pakankamos? Kodėl?*
2. *Kaip jautėtės, kai matėte karpomą „voratinklį“?*
3. *Kas yra atsakingas už vandens apsaugą?*
4. *Gamtos pusiausvyra yra labai sudėtingas procesas ir nėra lengva nuspėti, kokios bus pasekmės atlikus vienus ar kitus veiksmus. Kaip tokiu atveju galime priimti sprendimus dėl žemės išteklių naudojimo?*
5. *Mes esame priklausomi nuo aplinkos, kuri aprūpina mus maistu ir švariu oru. Sveika aplinka yra svarbi gyvenimo kokybės sąlyga. Kokiomis priemonėmis galime saugoti aplinką, ribodami jos išteklių naudojimą?*

Tęstinumas:

Tęsdami šią veiklą, galite parodyti vaidybinį ar dokumentinį filmą apie vandens ciklą ir žmogaus poveikį jam, pvz., „Mėlynasis auksas. Pasauliniai vandens karai“ (angl. Blue Gold. World Water Wars, 2008). Peržiūrėję filmą galite tęsti diskusiją apie tai, kaip užtikrinti galimybę visiems naudotis švariu vandeniu.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Prieš vedant veiklą susipažinkite vandens ciklo etapais.
- Įsitikinkite, kad turite pakankamai siūlo “voratinkliui“ suformuoti.

- Jei dalyviai greičiau išvardina visus vandens ciklo etapus ir lieka dalyvių, kurie neturėjo galimybės pasisakyti, pradėkite diskusiją iš naujo, kol visi bus įtraukti į „voratinklį“. Skatinkite dalyvius būti kūrybingais.
- Būkite pasiruošę pateikti dalyviams išsamius paaiškinimus kiekvienu klausimu, jei to prireiks.

PRIEDAI

VANDENS CIKLAS

Vanduo yra pagrindinis gamtos elementas. Jis turi būti papildomas ir išvalomas vėl ir vėl, kad galėtų atlikti savo funkcijas. Natūraliai šie procesai vyksta vandens ciklo metu. Ciklo metu vanduo pereina tris būsenas (dujos, skystis ir kietas kūnas) keturiose sferose (atmosfera, litosfera, hidrosfera ir biosfera).

Vandens ciklą sudaro 7 etapai:

1. *Garinimas.* Tai procesas, kurio metu vanduo sugeria šiluminę energiją iš saulės ir virsta garais.
2. *Kondensacija.* Vandens garai patenka į atmosferą. Dideliame aukštyje jie virsta į mažas ledo daleles, kurios susijungia ir suformuoja debesis bei rūką.
3. *Sublimacija.* Tai procesas, kai ledas iškart virsta vandens garais, o ne skysčiu.
4. *Kritimas.* Iš debesų (kitaip vandens garai) dėl vėjo ar temperatūros pokyčių ima kristi krituliai. Jie pasirodo ir tada, kai oras nebegali sulaikyti daugiau vandens. Dideliame aukštyje temperatūra yra žema, todėl lašeliai praranda savo šilumos energiją ir pradeda lyti. Jei temperatūra yra labai žema (mažiau kaip 0 laipsnių), pradeda snigti. Vanduo taip pat iškrenta dulksnos, šlapdribos ir krušos pavidalu.
5. *Transpiracija.* Tai procesas, kai vandenį garais paverčia augalai. Jų šaknys sugeria vandenį ir stumia jį į lapus, kur jis naudojamas fotosintezei. Vandens perteklius yra pašalinamas iš lapų per žioteles (labai mažos angos ant lapų) vandens garų pavidalu.
6. *Nuotėkis.* Tai procesas, kai vanduo teka žemės paviršiumi. Kai sniegas pavirsta vandeniu, jis patenka į žemę. Vanduo, tekėdamas per žemę, kartu perneša ir dirvožemiui reikalingus mineralus. Šis tekėjimas pirmiausia suformuoja kanalus, tada - upes ir įteka į ežerus, jūras ir vandenynus.
7. *Infiltracija.* Dalis vandens nepatenka į upes, nes jį sugeria augalai arba jis išgaruoja. Jis juda gilyn į dirvą. Vanduo smelkiasi gilyn ir didina gruntinio vandens lygį. Jis vadinamas gėlu vandeniu ir yra geriamas. Infiltracija matuojama coliais, t.y. kiek vandens per per valandą sugeria dirvožemis.

Originalus tekstas anglų kalba: Free drinking water.

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Kam priklauso vanduo?

Pristatymas:

Kiekvienas turi teisę į švarų vandenį ir tinkamas sanitarines sąlygas. Bet ar taip yra iš tikrųjų? Šios veiklos metu dalyviai turės galimybę patirti ir suprasti pasaulyje vykstančią nelygybę, susijusią su prieiga prie gėlo vandens ir sanitarinių įrenginių.

Tikslai:

- Didinti informuotumą apie pasaulyje egzistuojančią nelygybę turėti švaraus vandens šaltinį ir sanitarinius įrenginius;
- Skatinti supratimą apie tai, kaip priklausymas skirtingoms socialinėms grupėms gali daryti įtaką gyvenimo sąlygoms;
- Skatinti empatiją tiems, kurie susiduria su prieigos prie vandens problemomis.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 10 -30 asm.

Dalyvių amžius: 17+

Reikalingos priemonės:

- Vaidmenų kortelės

Pasirengimas:

Paruoškite reikiamą kiekį vaidmenų kortelių.

Eiga:

1. Išdalinkite vaidmenų korteles atsitiktinai, po vieną kiekvienam dalyviui. Papraškite jų neatskleisti savo vaidmens kitiems grupės nariams. Pakvieskite juos atsisėsti, perskaityti savo vaidmens kortelę, užsimerkti ir įsijausti į vaidmenį. Padėkite dalyviams įsijausti į savo vaidmenis, užduodami jiems žemiau pateiktus klausimus (dalyviai į juos atsako sau mintyse):

- *Kokia buvo jūsų vaikystė? Kokiame name jūs gyvenote? Kokius patogumus turėjote?*
- *Koks yra Jūsų kasdienis gyvenimas dabar? Kaip atrodo Jūsų įprasta diena?*
- *Koks yra Jūsų gyvenimo būdas? Kur Jūs gyvenate? Kiek pinigų Jūs uždirbate per mėnesį?*
- *Kas Jus jaudina ir ko Jūs bijote?*

Pastaba: po kiekvieno klausimo sustokite, kad dalyviai galėtų apmąstyti savo vaidmens gyvenimą.

2. Paprašykite dalyvių atsimerkti, nekalbėti ir tyliai sustoti į vieną liniją (pvz., kaip prie starto linijos). Pasakykite jiems, kad dabar garsiai skaitysite situacijas ar teiginius. Kiekvieną kartą, kai jie gali į teiginį atsakyti teigiamai, jie turėtų žengti žingsnį į priekį. Priešingu atveju jie turi likti ten, kur stovi.

3. Skaitykite situacijas/teiginius po vieną iš eilės. Darykite pauzes tarp kiekvieno sakinio ir duokite laiko dalyviams pamąstyti ir tik tada žengti į priekį, pagalvoti apie šalia esančių žmonių pasirinkimą. Pabaigoje paprašykite visų atkreipti dėmesį į savo galutinę poziciją. Prieš pradėdami aptarimą duokite dalyviams keletą minučių išeiti iš vaidmens.

Apibendrinimas ir refleksija

Apibendrinimą ir refleksiją pradėkite paklausdami dalyvių, kaip jie jaučiasi po šio užsiėmimo. Tęskite diskusiją, užduodami dalyviams klausimus apie tai, ką jie suprato ir ko išmoko:

1. *Kaip jautėtės žengdami į priekį ar pasilikdami vietoje?*
2. *Kaip jautėtės tie, kurie dažnai žengėte į priekį? Kada pastebėjote, jog kiti nejudėjo taip greitai, kaip jūs?*
3. *Ar buvo akimirkų, kai jautėte, jog buvo nepaisoma jūsų teisių į vandenį?*
4. *Ar galite atspėti vienas kito vaidmenis? (Tegul žmonės atskleidžia savo vaidmenis per šią diskusijos dalį).*
5. *Ar buvo lengva ar sunku įsijausti į skirtingus vaidmenis? Kaip įsivaizdavote asmenį, kurio vaidmenyje buvote?*

6. *Ar ši užduotis atspindi realybę, kuri vyksta visame pasaulyje? Kaip ir kodėl?*
7. *Kokias su vandeniu susijusias nelygybės formas jūs pastebėjote?*
8. *Kokių priemonių galima imtis, kad būtų galima išspręsti nelygybę dėl vandens?*

Tęstinumas:

Galite tęsti išsamią diskusiją apie tai, kaip su vandeniu susijusios problemos veikia vietinį, nacionalinį ir pasaulio kontekstus. Taip pat galite nagrinėti, kokios yra priežastys ir pasekmės, kai ribojamas priėjimas prie gėlo vandens šaltinių. Taip pat galite aptarti, kokių veiksmų piliečiai galėtų imtis, siekiant spręsti vandens eikvojimo ir prieigos prie jo problemas.

Tęsdami šią veiklą, taip pat galite pravesti užsiėmimą „Kelionė per dykumą“, siekiant išsamiau diskutuoti apie problemas, kurias sukelia vandens trūkumas. Šio užsiėmimo aprašymą galite rasti internetinėje svetainėje http://www.youthoftheworld.org.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Įsitikinkite, kad turite pakankamai vietos ir kad dalyviai galės laisvai judėti patalpoje (užsiėmimą galite atlikti ir lauke).
- Jei šią veiklą atliksite lauke, įsitikinkite, kad dalyviai jus gerai girdi, ypač jei grupė yra didelė.
- Jūs galite pritaikyti vaidmenų korteles ir situacijas pagal savo vietinę realybę, poreikius ir dalyvių patirtis.
- Refleksijos metu galite paprašyti dalyvių išsakyti nuomones apie tai, kas jų nuomone pasaulyje turi mažiau, ir kas turi daugiau galimybių, kokie pirmi žingsniai gali ir turi būti atlikti mažinant su vandeniu susijusią nelygybę. Taip pat galite paprašyti dalyvių išsirinkti vieną iš vaidmenų kortelių ir paklausti, ką būtų galima padaryti dėl šio žmogaus, t.y. kokias pareigas ir atsakomybes jie turi patys, bendruomenė ir valdžios atstovai šio asmens atžvilgiu ir siekiant užtikrinti jo/jos teisę į vandenį.
- Užsiėmimo pradžioje gali nutikti, kad kai kurie dalyviai mažai žinos apie asmens gyvenimą, kurį turi vaidinti. Padrąsinkite juos, kad tai nėra taip svarbu, ir kad jie turi naudotis savo vaizduote.
- Apibendrinimo ir refleksijos metu svarbu išsiaiškinti, kiek dalyviai žinojo apie vaidmenį, kuris jiems atiteko. Paklauskite jų, ar vaidmenys, kuriuos jie atliko, buvo iš jų asmeninės patirties ar kitų informacijos šaltinių (naujienos, knygos, anekdotai ir t.t.). Taip pat paklauskite, ar dalyviai yra tikri, kad jų turima informacija apie turimą vaidmenį yra patikima. Šiuo būdu jūs galite pristatyti, kaip mūsų nuomonę veikia stereotipai ir išankstinės nuostatos.

PRIEDAI

VAIDMENŲ KORTELĖS

Jūs esate keturiolikmetė smulkaus verslininko iš Kamerūno dukra.
Jūs esate fizinę negalią turinti mergina iš Filipinų.
Jūs esate aštuonerių metų vaikas, gyvenantis našlaičių namuose Ruandoje.
Jūs esate fabriko darbininkas Bulgarijoje.
Jūs esate viešbučio Kipre patarnautoja(s).
Jūs esate banko vadybininkas (-ė) iš Kenijos.
Jūs esate Indijos vyriausybės narys.
Jūs esate Škotijos Parlamento narys.
Jūs esate mokyklos mokytoja mažame Indonezijos miestelyje.
Jūs esate pensininkas, gyvenantis mažame Bangladešo kaime.
Jūs esate vietos verslininko žmona iš Afganistano.

Jūs esate vietos ūkininko žmona iš Malavio.
Jūs esate vieniša, nedirbanti mama iš Lietuvos.
Jūs esate dvylikametis ūkininko iš mažo Ganos kaimelio sūnus.
Jūs esate sėkmingai veikiančios importo – eksporto kompanijos savininkas (-ė) Austrijoje.

SITUACIJOS

Perskaitykite žemiau esančias situacijas garsiai. Skaitydami darykite pauzes, kad dalyviai turėtų pakankamai laiko žengti į priekį ir pamatyti kaip toli yra kiti dalyviai.

- *Jūs gyvenate teritorijoje, turinčioje priėjimą prie švaraus vandens šaltinio (ežeras, upė ir t.t.)*
- *Jūs namuose turite sanitarinius įrenginius (tualetas, dušas/vonia ir t.t.).*
- *Jūsų virtuvėje yra vandens įrenginiai.*
- *Jūs galite naudotis dušu/vonia kiekvieną dieną.*
- *Jūs namuose galite gerti vandens tiek, kiek norite.*
- *Jūs namuose galite naudoti kiek norite vandens maisto gaminimui.*
- *Jūs namuose indus plaunate indaplovėje.*
- *Jūs skalbiate savo darbužius skalbimo mašinoje.*
- *Jūs jaučiatės saugus gerdamas vandenį iš krano.*
- *Jūs jaučiatės saugus naudodamasis sanitariniais įrenginiais ten, kur gyvenate.*
- *Jūs dažniausiai atostogaujate ten, kur galite maudytis jūroje, ežere ir nebijoti užsikrėsti jokiomis ligomis.*
- *Jūs niekada nepatyrėte nuostolių dėl potvynių, įvykusių jūsų gyvenamoje aplinkoje.*
- *Jūs niekada nepatyrėte nuostolių dėl cunamių, įvykusių jūsų gyvenamoje aplinkoje.*
- *Jūs niekada nepatyrėte nuostolių dėl sausrų jūsų gyvenamoje aplinkoje.*
- *Vandens šaltiniai Jūsų gyvenamoje teritorijoje niekada nebuvo sunaikinti karo ar kito karinio konflikto metu.*
- *Jūs mokate adekvačią kainą už vandens kiekį, kurį sunaudojate.*

2. Vandens suvartojimo auditas

Pristatymas:

Šio užsiėmimo metu dalyviai išsiaiškins savo vandens vartojimo įpročius, diskutuos apie vandens vertę ir tai, kaip galima sumažinti vandens vartojimo sąnaudas.

Tikslai:

- Palyginti individualiai suvartojamo vandens kiekį;
- Išanalizuoti asmeninius vandens vartojimo įpročius;
- Apmąstyti vandens vertę ir būdus, kaip sumažinti jo eikvojimą.

Trukmė: 90 min.

Grupės dydis: 10 – 25 asm.

Dalyvių amžius: 12 – 17, 17+

Reikalingos priemonės:

- Priedas „Vandens suvartojimo vadovas“;
- Priedas „Vandens suvartojimo auditas“.

Pasirengimas:

Paruoškite kiekvienam dalyviui užduočių lapų kopijas.

Eiga:

1. Paprašykite dalyvių garsiai išsakyti kasdien atliekamus veiksmus, veiklas, kuriose reikalingas vanduo.

2. Išdalinkite dalyviams užduočių lapų kopijas. Paprašykite peržiūrėti ir pasirinkti visas kasdienes veiklas, kurias jie daro ir kuriose naudojamas vanduo. Paprašykite jų surašyti visas veiklas lapuose „Vandens suvartojimo auditas“.

3. Paprašykite dalyvių apskaičiuoti kasdien suvartojamo vandens kiekį ir užpildyti likusias dalis „Vandens suvartojimo audito“ lapuose. Tam jie gali naudotis vidutiniais vandens suvartojimo kiekiais, pateiktais „Vandens vartojimo vadove“.

4. Suskirstykite dalyvius į grupeles po 3 - 4 asmenis. Paprašykite kiekvienos grupės palyginti individualius vandens suvartojimo audito rezultatus ir aptarti šiuos klausimus:

- *Kokių kasdieninių veiklų metu sunaudojama daugiausiai vandens?*
- *Kokie vandens naudojimo būdai atitinka pirminius žmogaus poreikius? Kurie iš jų yra mažiau reikalingi?*

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių, kaip jie jautėsi atlikę užduotį. Klausimai apibendrinimui ir refleksijai:

1. *Ar vandens suvartojimo audito rezultatai Jus nustebino?*
2. *Ar Jūsų grupėje buvo esminių vandens suvartojimo skirtumų tam tikrai veiklai? Jei taip, kokia tai veikla?*
3. *Kas daro įtaką skirtingam vandens kiekio suvartojimui tarp skirtingų žmonių?*
4. *Kodėl reikia kontroliuoti vandens suvartojimą? Kokie būdai ir priemonės padėtų tą padaryti?*

Tęstinumas:

Tęsdami šią veiklą, galite tirti vandens trūkumo problemas įvairiose šalyse ir teritorijose, analizuoti jų priežastis ir pasekmes, galimus sprendimus, kaip su jais susidoroti.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jeigu manote, kad dalyviams bus sunku įvardyti kasdienes veiklas, kuriose naudojamas vanduo, galite paruošti pagrindinių veiklų, kurioms atlikti reikalingas vanduo, sąrašą ir išdalinti dalyviams.

PRIEDAI

VANDENS SUVARTOJIMO VADOVAS

Šį vadovą galite naudoti tam, kad suprastumėte, kiek vandens sunaudojate. Įskaičiuokite ir vandenį, kurį sunaudoja Jūsų šeimos nariai, jeigu jis skirtas su Jumis susijusioms veikloms!

Veikla	Kiek vandens sunaudojama?
Maudymasis duše	~ 7 litrai/min. ~ 12 litrų/min. prausimuisi po stipria srove
Maudymasis vonioje	~ 80 litrų/vonia
Tualeto nuleidimas	~ 6-9 litrai/nuleisti naujesnės ar brangesnės serijos tualetui, turinčiam dvigubo nuleidimo mechanizmą ~ 12 litrų/nuleisti senesniam ar pigesnės serijos tualetui
Vandens maišytuvo atsukimas	~ 6 litrai/min. esant stipriai srovei
Indų plovimas	~ 10 litrų/indui
Indaplovės naudojimas	~ 15 litrų/naujesnė indaplovė ~ 25 litrai/senesnė indaplovė
Skalbimo mašinos naudojimas	~ 50 litrų/naujesnė skalbimo mašina ~100 litrų/ senesnė skalbimo mašina (nepilna skalbimo mašina, sunaudoja pusę tiek vandens)
Vandens žarnos naudojimas	~ 8 litrai/min.
1 stiklinė vandens	~ 0,25 litro maža stiklinė ~ 0,5 litro didelė stiklinė
1 kibiras vandens	~ 5 litrai

VANDENS SUVARTOJIMO AUDITAS

Veikla	Kiek kartų per dieną atlieka veiklą	Per vieną kartą sunaudojamas vandens kiekis	Iš viso

3. Plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklas

Pristatymas:

Šio užsiėmimo metu dalyviai ištirs plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklą. Jie aptars problemas, kylančias dėl plastiko atliekų, taip pat ieškos sprendimų, susijusių vandens buteliuose vartojimu.

Tikslai:

- Išanalizuoti plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklą;
- Plėsti supratimą apie tai, kokias aplinkosaugines problemas sukelia plastikas;
- Didinti supratimą apie asmeninius vandens buteliuose vartojimo įpročius;
- Skatinti žmonių, vartojančių daug vandens buteliuose, elgesio pokyčius.

Trukmė: 90 - 120 min.

Grupės dydis: 16 – 36 asm.

Dalyvių amžius: 12 – 17, 17+

Reikalingos priemonės:

- Nuotraukų rinkinys, atspindintis vandens buteliuose gyvavimo ciklą (geros kokybės nuotraukas veiklai vykdyti galite rasti projekto internetinėje svetainėje adresu http://www.youthoftheworld.org);
- Trumpos antraštės, apibūdinančios kiekvieną paveikslėlį;
- Dideli konferenciniai lapai;
- Rašikliai, spalvoti žymekliai.

Eiga:

1. Suskirstykite dalyvius poromis. Kiekvienai porai duokite po vieną nuotrauką ir vieną antraštę (nuotrauka ir antraštė neturi sutapti!). Paprašykite porų pažvelgti į nuotraukas ir nuspręsti, kas jose vyksta. Jie taip pat turėtų pažvelgti į antraštę ir nuspręsti, kas gali būti pavaizduota ją atitinkančioje nuotraukoje.

2. Paprašykite, kad vienas iš poros narių perskaitytų turimą antraštę. Pora, kuri mano, kad turi antraštę atitinkančią nuotrauką turi garsiai pasisakyti. Jei yra kelios poros, manančios, kad teiginiai tinka jų turimai nuotraukai, visa grupė kartu nusprendžia, kuri nuotrauka antraštę atitinka. Asmuo su antrašte turėtų susiburti į porą su ją atitinkančią nuotrauką turinčiu asmeniu. Šį žingsnį kartokite tol, kol visos antraštės suras jas atitinkančias nuotraukas.

3. Tęskite užduotį, diskutuodami ir susitardami dėl nuotraukų sekos, kuri atitiktų vandens buteliuose gyvavimo ciklą. Paprašykite porų, kurios galvoja turinčios pirmąją ciklo nuotrauką ir antraštę, žengti į priekį ir pagrįsti savo nuomonę. Toliau pakvieskite porą, kuri mano turinti antrą ciklo etapą turinčią nuotrauką ir antraštę, žengti į priekį. Tęskite šį žingsnį, kol sukursite nuotraukų seką, kuri atspindėtų vandens buteliuose gyvavimo ciklą. Jei daugiau nei viena pora mano, kad jų nuotrauka atspindi sekantį ciklo žingsnį, grupėje diskutuokite ir kartu nuspręskite dėl nuotraukų sekos.

4. Paprašykite dalyvių pažvelgti į turimą nuotrauką bei aprašą ir pasiruošti savais žodžiais papasakoti, ką joje mato. Po to vėl paprašykite grįžti į bendrą grupę ir sustoti atsižvelgiant į anksčiau aptartą plastikinių vandens butelių gyvavimo ciklą. Paprašykite kiekvienos poros trumpai pristatyti, kas pavaizduota jų nuotraukoje, ir atsakyti į klausimus, užduodamus kitų grupės dalyvių.

5. Užsiėmimo pabaigoje parodykite jo dalyviams teisingą plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklą (žr. priedą „Nuotraukų rinkinys „Plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklas“ – atsakymas“).

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai tolimesnei refleksijai ir apibendrinimui:

1. *Ar buvo lengva ar sunku nuspręsti, kas pavaizduota nuotraukose, ir suderinti jas su antraštėmis? Kodėl?*
2. *Ar buvo lengva ar sunku nuspręsti dėl nuotraukų sekos? Kodėl?*
3. *Kurias plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklo dalis atpažinote lengviausiai? Kurias nuotraukas buvo sunkiausia priskirti antraštėms ir rasti jų vietą cikle?*
4. *Kokios yra vandens buteliuose gamybos ir susidarančių atliekų pasekmės? Kokį poveikį jos daro vietinei, nacionalinei ir pasaulinei aplinkai?*

5. *Kodėl atsisakymas pirkti vandenį buteliuose prisideda prie darnesnio gyvenimo kūrimo?*
6. *Kokių žingsnių galite imtis kaip individualus asmuo ir kaip organizacijos narys, kad gyventumėte kuo darnesnėje aplinkoje?*

Tęstinumas:

Šią veiklą galite tęsti, organizuodami gilesnes diskusijas apie plastikinio vandens butelio gyvavimo ciklą. Gilesniam dalyvių supratimui taip pat galite parodyti plastikinio vandens butelio ciklą pristatančią video medžiagą (pvz., „Atgal prie vandens iš čiaupo“, angl. Back2Tap, kurį galite rasti http://www.back2tap.com).

Šią veiklą taip pat galite tęsti, leisdami dalyviams surengti socialinę akciją ar informacinę kampaniją, kuria būtų siekiama mažinti plastikinių butelių naudojimą, skatinama juos naudoti pakartotinai, o taip pat juos rūšiuoti perdirbimui. Patarimų, kaip organizuoti tokias akcijas, rasite skyriuje „Būkite aktyvūs“.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei grupėje bus mažiau dalyvių, sumažinkite nuotraukų bei antraščių skaičių. Įsitikinkite, kad pasirinkote nuotraukas, atvaizduojančias svarbiausius vandens buteliuose gamybos žingsnius.
- Galite suformuoti grupes ne po du, bet po tris dalyvius, jei manote, kad dalyviai jausis patogiau dirbdami didesnėse grupėse.
- Įsitikinkite, kad nuotraukos naudojamos veiklai yra geros kokybės.
- Atminkite, kad butelis ir vanduo yra atskiri objektai, kurie susijungia ciklo eigoje.
- Būkite pasiruošę pateikti dalyviams išsamius paaiškinimus kiekvienu klausimu, jei to prireiks.

PRIEDAI

PLASTIKINIO VANDENS BUTELIO GYVAVIMO CIKLAS – ANTRAŠTĖS

Naftos platforma
Naftos gręžinys
Vamzdynas
Naftos perdirbimo gamykla
Medžiaga iš kurios gaminamas plastikas
Krovininis laivas
Vandens šaltinis
Uostas
Krovininis sunkvežimis
Autocisterna
Vandens išpilstymo į butelius gamykla
Vandens išpilstymo įranga
Krovininis sunkvežimis
Prekybos centras
Vandens iš butelio vartotoja
Šiukšlės
Šiukšliavežis
Sąvartynas, išnyksiantis po 700 metų!

NUOTRAUKŲ RINKINYS „PLASTIKINIO VANDENS BUTELIO GYVAVIMO CIKLAS“

NUOTRAUKŲ RINKINYS „PLASTIKINIO VANDENS BUTELIO GYVAVIMO CIKLAS“ – ATSAKYMAS

III DALIS. DAUGIAU INFORMACIJOS

Statistika, įstatymai, žurnalai, straipsniai

- Jungtinių Tautų tarpžinybinis koordinavimo mechanizmas gėlo vandens ir sanitarijos klausimams (UN-Water): http://www.unwater.org/
- Vanduo amžiams: http://waterfortheages.org/

Organizacijos

- WaterAid: http://www.wateraid.org/
- Water.org: http://water.org/
- Blue Planet Network: http://storiesofwater.org/

Metodinė medžiaga

- Vadovams mokytojams: Švietimas apie vandenį (Projektas WET): http://www.projectwet.org/
- H2kn0w (youth) – užsiėmimų vadovas dirbantiems su jaunimu: http://learn.christianaid.org.uk/YouthLeaderResources/H2kn0w.aspx

Socialinių akcijų pavyzdžiai

- Tarptautinės rankų plovimo dienos akcijos organizavimo vadovas: http://globalhandwashing.org/ghw-day/tools
- Vandens iš čiaupo vartojimo socialinių akcijų pavyzdžiai: http://www.banthebottle.net/ban-the-bottle-campaign/
- 100 būdų išsaugoti vandenį: http://wateruseitwisely.com/100-ways-to-conserve/

BIBLIOGRAFIJA

1. Back2Tap.com. (n.d.). *Diagram Life Cycle of a Plastic Water Bottle*. USA. Retrieved on 18.February, 2014 from Back2Tap.com: http://www.back2tap.com/resources/teaching-resources/
2. Back2Tap.com. (n.d.). *Test Your Bottled Water IQ*. USA. Retrieved on 18.February, 2014 from Back-2Tap.com: http://www.back2tap.com/resources/teaching-resources/
3. Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondrácková, J., Keen, E., Surian, A., et al. (2002). *COMPASS. A manual on Human Rights Education With Young People. Council of Europe*.
4. National Geographic. (2014). *Fresh Water 101 Quiz*. Retrieved on 18.February, 2014 from National Geographic: http://environment.nationalgeographic.com/environment/freshwater/freshwater-101-quiz/
5. Harvey, F. (2013 m. May 24 d.). *Global majority faces water shortages ‚within two generations'.* Retrieved on 09.April, 2014 from The Guardian: http://www.theguardian.com/environment/2013/may/24/global-majority-water-shortages-two-generations
6. Oxfam Development Education Programme. (2006). *Teaching Controversial Issues*. Oxford, UK. Retrieved on 18.February, 2014 from Oxfam Education: http://www.oxfam.org.uk/~/media/Files/Education/Teacher%20Support/Free%20Guides/teaching_controversial_issues.ashx
7. Oxfam GB. (2007). *The Clothes Line. Lesson plan 7: Matching Captions to Photos.* UK. Retrieved on 20.February, 2014 from Oxfam Education: http://www.oxfam.org.uk/~/media/Files/Education/Resources/The%20clothes%20line/lesson7_matching_captions_to_photos.ashx
8. Oxfam GB. (2007). *The Clothes Line. Lesson plan 8: Putting photos in sequence.* UK. Retrieved on 20.February, 2014 from Oxfam Education: http://www.oxfam.org.uk/~/media/Files/Education/Resources/The%20clothes%20line/lesson8_putting_photos_in_sequence.ashx
9. Oxfam GB. (2014). *Water Week Introductory Resources*. UK. Retrieved on 19.February, 2014 from Oxfam Education: http://www.oxfam.org.uk/~/media/Files/Education/Resources/Water%20Week/Water%20Week%20Introductory%20Activities/Teachers_guide_introductory_resources_2014.ashx
10. Project WET Foundation. (2010). *Healthy Water, Healthy Habits, Healthy People Educators Guide*. Bozeman, Montana, USA. Retrieved on 20.February, 2014 from Project WET Foundation: http://www.projectwet.org/sites/default/files/content/documents/WASH/HWHHHP_Guide_V2_EN.pdf
11. APEC Water. (2013). *The Water Cycle: A Guide for Students.* Retrieved on 19.February, 2014 from Free Drinking Water: http://www.freedrinkingwater.com/resource-water-cycle-student-guide.htm
12. UN-Water. (2014). *UN-Water Statistics.* Retrieved on 17.February, 2014 from UN-Water: http://www.unwater.org/statistics/

II skyrius Tabakas

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE TABAKĄ 28

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 30

1. KALBĖJIMAS PAEILIUI 30
2. TABAKO ŠARADOS 32

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 37

1. TABAKO VAIKAI 37
2. TYRINĖK, PLANUOK, VEIK 40
3. DEBATAI 42

III DALIS. DAUGIAU INFORMACIJOS 44

ŠIEK TIEK APIE TABAKĄ

Nereikia daug aiškinti, kas yra rūkymas. Tai užsiėmimas, paplitęs ir įvairiose kultūrose, ir skirtinguose žemynuose. Jauniems žmonėms dažnai aiškinama apie rūkymo poveikį ir žalą sveikatai. Bet tuo pačiu jauni žmonės yra ir rūkymą skatinančių kampanijų tikslinė grupė, net jei jie patys to ir nesuvokia. Bet turime aiškiai pasakyti, kad **rūkymas nėra tik poveikio sveikatai problema**.

Daugelyje Europos šalių diskusija tabako tema dažniausiai orientuota į rūkymo apribojimą viešose vietose ir mokesčių tabako gaminiams didinimą. Tačiau tabako sąvoka yra daug platesnė, ir už jos slepiasi daug daugiau. Kiekvieną kartą prisidegant cigaretę galime pagalvoti apie visus su rūkymu susijusius procesus: pirmiausia, kodėl žmonės pradeda rūkyti? Ar tikrai tai buvo būtinas sprendimas? Kur buvo auginamas tabakas ? Kaip jis auginamas? Kas jį augino? Kaip jis mus pasiekė?

Tabako auginimas, perdirbimas, transportavimas, reklama ir pardavimas yra verslas, kuris atneša pelno milijardais dolerių, eurų ar bet kuria kita valiuta. Šis verslas gali atrodyti pakankamai lokalus, bet iš tiesų jis yra globalus. Jame dalyvauja daug suinteresuotų veikėjų – nuo lauko darbininkų iki didelių tarptautinių korporacijų ir rūkančiųjų.

Tabakas, aplinka ir darni plėtra

Daugelyje tabaką auginančių šalių yra nustatytas jo daromas poveikis aplinkai. Tai pirmiausia susiję su miškų naikinimu, siekiant didinti žemės plotus tabako auginimui ir džiovinimui. Daugelyje šalių mediena yra naudojama tabako lapų džiovinimui ir tam tikslui skirtų pastatų statybai. Vien tik Pietų Afrikoje kasmet išdeginama maždaug 140,000 hektarų miškų, reikalingų tabako džiovinimui. Tai sudaro apie 12% visų regione iškertamų miškų. Be to, tabako gamybos ir vartojimo procese neišvengiamai atsiranda daug atliekų, kurių didžioji dalis yra nuodingos. Toksiškas pesticidų ir herbicidų kokteilis, naudojamas tabako auginimui ūkiuose, nuteka į upelius, upes ir ežerus. Dėl intensyvaus tabako auginimo dirvožemis labai greitai netenka natūraliai aptinkamų mineralų. Ilgalaikės tabako auginimo pasekmės yra miško sunaikinimas, dirvos erozija, dirvožemio pavertimas nederlingu.

Cigarečių gamyboje taip pat yra daug atliekų, kurios nėra biologiškai skaidomos. Daugybė išmestų nuorūkų niekada nebus surinktos, o jose esančios cheminės medžiagos pradeda sklisti į aplinką.

Kai gamtiniai ištekliai skiriami tabako gamybai, jų ženkliai sumažėja maisto produktų gamybai. Tabako laukai užima derlingos žemės plotus, kur galėtų būti auginami grūdai ar daržovės. Kadangi tabakas yra neatsparus ligoms ir kenkėjams, augalai dažnai purškiami pesticidais ir kitais chemikalais, nuodijančiais dirvožemį ir atmosferą. Kertamų miškų mediena naudojama tabako džiovinimui, kai tuo tarpu ji galėtų būti naudojama kaip kuras būsto šildymui. Be to, daugelio šalių vyriausybės skiria subsidijas tabako auginimui. Didžiosios tabako kompanijos skatina pasaulinę tabako gamybą. Šis skatinimas kartu su vyriausybių subsidijomis lėmė perteklių tabako rinkoje, o tai sukėlė kainų mažėjimą, kuris yra pražūtingas smulkių ūkių tabako augintojams. Taip tabako gaminiai atpigo ir tapo labiau pasiekiami vartotojams.

Tabakas ir darbininkų teisės

Auginti tabaką nėra taip lengva. Tabako auginimas yra daug darbo sąnaudų reikalaujantis procesas, kurio pirminėje stadijoje dirba apie 33 milijonai žmonių visame pasaulyje. Dar 100 milijonų žmonių dirba kitose tabako gamybos stadijose. Neskaitant to, kad tabako auginimas yra sunkus varginantis darbas, jis kartu yra ir didelė grėsmė augintojų sveikatai. Daugelis iš jų suserga taip vadinama „žaliojo tabako liga“, kurią sukelia tabako lapuose esantys toksinai. Jie absorbuojasi į žmonių organizmus. Sergantieji jaučia bendrą silpnumą ar dusulį, patiria stiprius galvos skausmus, pykinimą, mėšlungį, padidėja kraujospūdis, sutrinka širdies ritmas. Kaip ir kitose pramonės šakose, kurios perkelia gamybą į besivystančias šalis, dirbančiuosius tabako pramonėje įstatymai gina nepakankamai – nėra saugių darbo sąlygų, adekvataus atlyginimo už darbą, socialinių garantijų. Kaip taisyklė, didžioji tabako gamybos pelno dalis atitenka didžiosioms tabako kompanijoms, bet ne vietos tabako augintojams.

Tabakas ir vaikai

Tabako gamyba glaudžiai susijusi su vaikų išnaudojimu. Neįmanoma nustatyti tikslaus vaikų, dirbančių tabako pramonėje įvairiose pasaulio šalyse, skaičiaus. Dėl esamos finansinės ir ekonominės būtinybės vaikai priversti dirbti kartu su kitais šeimos nariais tabako plantacijose, rizikuodami savo sveikata, saugumu ir ateitimi. Jie dirba sunkų fizinį darbą pavojingomis sąlygomis. Vaikai kartu su savo šeimomis išsiunčiami dirbti į tabako auginimo ūkius, ir tai reiškia, kad jie negali lankyti mokyklos.

Yra ir daugiau neigiamo tabako poveikio vaikams atvejų. Vaikai yra ir tabako vartotojai. Kaip parodė tyrimai, rūkančiųjų amžius jaunėja pasauliniu mastu. Be to, vaikai, kurių šeimose rūkoma, taip pat dažnai kenčia nuo pasyvaus rūkymo poveikio.

Rūkymo eksportas

Rūkančiųjų procentas mažėja taip vadinamose išsivysčiusiose šalyse, tačiau pasauliniu mastu jis didėja. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad tarptautinės tabako kompanijos, norėdamos kompensuoti nuostolius, skinasi kelią į besivystančias šalis. Lobistinė veikla, netobuli teisės aktai, reklama, mažos kainos – tai tik keletas iš visame pasaulyje rūkymą skatinančių metodų, kuriuos naudoja korporacijos. Ir, atrodo, joms sekasi tą daryti.

I DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Kalbėjimas paeiliui

Pristatymas:

Tai susipažinimo pratimas, kuris padės dalyviams geriau pažinti vienas kitą kalbantis įvairiomis temomis, tame tarpe ir tabako.

Pastaba: Nereikia painioti su rūkymu paeiliui, nors jis ir naudojasi ta pačia logika.

Tikslai:

- Padėti dalyviams geriau pažinti vienas kitą ir susikurti draugišką aplinką;
- Išsiaiškinti ryšius tarp tabako ir kitų temų bei gyvenimo sričių.

Trukmė: 45 min.

Grupės dydis: 12 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Temų sąrašas

Pasirengimas:

Paruoškite temų sąrašo kopiją.

Eiga:

1. Paprašykite dalyvių susiskirstyti į grupeles po keturis. Informuokite juos, kad ši veikla leis jiems sužinoti daugiau vieniems apie kitus. Jei grupelės dalyviai nepažįsta vienas kito, kiekvienas turi pasakyti savo vardą.
2. Paprašykite dalyvių grupelėse aptarti pirmą temą iš pateikto sąrašo. Po dviejų minučių paprašykite po vieną dalyvį iš kiekvienos grupelės prisijungti prie kitos grupelės ir tęsti diskusiją.
3. Po dviejų minučių paprašykite dalyvių aptarti kitą temą iš pateikto sąrašo. Toliau kas dvi minutes turite paprašyti dalyvių arba apsikeisti po vieną dalyvį arba aptarti naują sąrašo temą.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar jums patiko ši veikla ir kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar jums viskas buvo aišku klausantis vienas kito?*
3. *Kokia buvo įdomiausia istorija, mintis, faktas, kurį išgirdote?*
4. *Ar pastebėjote kokį nors ryšį tarp temų? Kokį?*
5. *Visos aptartos temos gali turėti ryšį su tabaku. Koks tai ryšys?*

Tęstinumas:

Atsižvelgiant į dalyvių susidomėjimą tabako tema, galite toliau atlikti veiklas "Tabako žemėlapis" (veiklos aprašą rasite internetinėje svetainėje http://www.youthoftheworld.org) ir "Tabako vaikai" (veiklos aprašą rasite šiame leidinyje).

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei grupė nėra pakankamai didelė, kad suskirstyti į grupeles po keturis, veiklą galite atlikti poromis.
- Prisiminkite kai kurias temas ir paprašykite dalyvių jas susieti su tabaku. Reikalui esant padėkite jiems tai padaryti naudodamiesi pateiktomis nuorodomis lentelėje.

PRIEDAI

TEMŲ SĄRAŠAS

Tema	Galimos sąsajos su tabaku
Aptarkite savo vaikystę, gimimo vietą ir šeimą	Vaikų darbas tabako pramonėje; Tabako kompanijos kuria strategijas, kad pritraukti naujų vartotojų atsižvelgiant į jų socialinę padėtį, rasę, išsilavinimą ir t.t.
Aptarkite savo mėgstamiausią filmą	Filmai yra viena iš priemonių skatinti rūkymą, kuri buvo labai intensyviai naudojama praeityje, tačiau vis dar jos neatsisakoma ir šiandien.
Aptarkite savo dalyvavimą/nedalyvavimą aplinkos apsaugos iniciatyvose, atsižvelgiant į savo kasdienį gyvenimą/veiklą	Miškų kirtimas tabako auginimui ir džiovinimui; Pesticidų naudojimas tabako auginimui; Aplinkos tarša susijusi su tabako perdirbimu, transportavimu ir vartojimu; Nesunykstantys cigarečių filtrai.
Aptarkite ar turite blogų įpročių ir kaip juos įsigijote	
Pakalbėkite apie tai, ar jūs, jūsų giminaitis ar draugas rūko ir, jūsų nuomone, kodėl	
Aptarkite, ką jūs augintumėte, jei turėtumėte sodą. Jei jį jau turite, ką auginate ir kodėl.	Tabakas yra daugiausia auginamas augalas, kuris nėra naudojamas maistui. Pasauliniu mastu yra auginama daugiau tabako nei grybų, vyšnių, abrikosų.
Pakalbėkite apie tai, kas buvo jums sektinas pavyzdys vaikystėje ir kodėl	Daugelis įžymybių tiesiogiai ar netiesiogiai reklamuoja rūkymą.
Aptarkite, koks yra jūsų svajonių darbas ir kodėl.	Viso pasaulio tabako darbuotojų teisės.

2. Tabako šarados

Pristatymas:

Tai populiaraus šaradų žaidimo versija, kai vienas asmuo turi paaiškinti pasirinktą žodį ar frazę, o kiti – jį atspėti. Šiame žaidime siūloma naudoti žodžius, susijusius su tabako gamyba ir vartojimu.

Tikslai:

- Suteikti žinių apie tabako gamybą ir vartojimą;
- Sukurti grupėje draugišką atmosferą.

Trukmė: 40 min.

Grupės dydis: 3+

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Žaidimo kortelės;
- Informacijos apie tabaką lapai;
- Konferencinio popieriaus lapai arba lenta;
- Žymekliai (žaidžiant žaidimą c būdu).

Pasirengimas:

Paruoškite žaidimo korteles su žodžiais/ frazėmis ir informacijos apie tabaką lapų kopijas,

Eiga:

1. Paaiškinkite dalyviams, kad tai bus linksma veikla, susijusi su tabaku.
2. Žaidimas nėra sudėtingas – vienas dalyvis/ė gauna kortelę su žodžiu ar fraze ir, nenaudodami turimo žodžio/frazės – jį paaiškinti, o likusieji grupės nariai – jį atspėti. Kai grupė atspėja teisingai, kitas dalyvis gauna kortelę ir aiškina joje parašytą žodį ar frazę. Dalyviai paeiliui gauna korteles, ir visi turi galimybę aiškinti žodžius ar frazes.

Trys būdai žaisti šį žaidimą:

- *a) Asmuo, kuris aiškina žodį/frazę, gali naudotis tik kūno kalba;*
- *b) Asmuo aiškindamas gali kalbėti, tačiau negali naudoti kortelėje parašytų ar žodžių su ta pačia šaknimi;*
- *c) Asmuo gali tik piešti lape ar lentoje, jam draudžiama kalbėti ar rašyti žodžius.*

3. Pasirinkite kategoriją ir pradėkite žaidimą. Dalyviai šią veiklą gali atlikti patys, be vadovo pagalbos. Jei pastebėsite, kad dalyviai abejoja, ar jiems įdomus kortelių turinys, galite suteikti jiems informacijos apie žodžius ar frazes pasinaudodami informacijos apie tabaką lapais. Kai baigiasi žaidimo kortelės ar sumažėja dalyvių susidomėjimas, paprašykite jų susėsti ratu ir aptarti veiklą.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar jums patiko veikla ir kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar jūs sužinojote kažką naujo? Ką?*
3. *Kokios kriterijai buvo naudojami apibūdinti šalims? Geografija ar kultūra? Kodėl?*
4. *Kokia informacija jus labiausiai nustebino?*
5. *Ar jūs žinote pakankamai apie tabaką?*
6. *Ar norite plačiau panagrinėti kai kuriuos pateiktos informacijos aspektus? Jeigu taip, kuriuos?*
7. *Ar jūs manote, kad tabakas yra vienintelis kasdienio gyvenimo produktas, apie kurį mes nežinome pakankamai? Kokių dar galėtumėte pateikti pavyzdžių?*

Tęstinumas:

Atsižvelgiant į dalyvių susidomėjimą tabako tema, galite atlikti išsamesnes veiklas:"Tabako žemėlapis" (veiklos aprašą rasite internetinėje svetainėje http://www.youthoftheworld.org) ir "Tabako vaikai" ar „Debatai" (veiklų aprašus rasite šiame leidinyje).

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei grupė didelė (daugiau kaip 10 dalyvių), galite suskirstyti ją į komandas. Tokiu atveju žaidimas gali įgauti varžybų formą, kurių rezultatai būtų registruojami.
- Jei grupė dar didesnė (daugiau kaip 20 dalyvių), galite pasiūlyti paraleliai žaisti keletą skirtingų žaidimų mažesnėse grupelėse, kad visi dalyviai turėtų galimybę pažaisti. Kiekvienoje grupelėje galite pasiūlyti taikyti skirtingus žaidimo būdus.

PRIEDAI

Žaidimo kortelės

10 pagrindinių tabaką auginančių šalių	Įžymūs žmonės, nufotografuoti rūkantys	Produkcija, kurios užauginama mažiau nei tabako
Kinija	Robert Pattinson *(aktorius)*	Tabakas
Indija	Britney Spears *(dainininkė)*	Grybai
Brazilija	Ashton Kutcher *(aktorius)*	Arbata
JAV	Daniel Radcliffe *(aktorius)*	Braškės
Turkija	Kate Moss *(modelis)*	Kakavos pupelės
Zimbabvė	Kate Winslet *(aktorė)*	Svogūnai
Indonezija	Sarah Jessica Parker *(aktorė)*	Abrikosai
Italija	Snoop Dogg *(reperis)*	Riešutai
Graikija	Paris Hilton *(realybės šou žvaigždė)*	Vyšnios
Malavis	Lady Gaga *(dainininkė)*	Artišokai

5 pagrindinės cigaretes eksportuojančios šalys	Įžymūs žmonės, kurie mirė nuo rūkymo sukeltų ligų	Rūkantys animacinių filmų personažai	"Žaliojo tabako ligos" simptomai
Vokietija	Winston Churchill	Flinstonai	Stiprus galvos skausmas
Olandija	Walt Disney	Katinas Tomas ir peliukas Džeris	Pykinimas
Lenkija	F Scott Fitgerald	Pinokis	Svaigulys
JAV	Sigmund Freud	Jūrininkas Popajus	Pagreitėjęs širdies ritmas
Indonezija	George Harrison	Kiškis Kvanka	Aukštas kraujospūdis

Informacija apie tabaką

Dešimt pagrindinių tabaką auginančių šalių

Tabakas yra auginamas daugiau kaip 125 šalyse, daugiau nei 4 milijonų hektarų plote. Trečdalis šio ploto yra Kinijoje. Nuo 1960 m. pagrindinė tabako gamyba iš Amerikos žemyno persikėlė į Afriką ir Aziją. Žemės plotai skirti tabako auginimui perpus sumažėjo JAV, Kanadoje ir Meksikoje, bet beveik dvigubai padidėjo Kinijoje, Malavyje ir Tanzanijoje.

Šalis	Tūkstančiais tonų
Kinija	2 661
Indija	701
Brazilija	568
JAV	450
Turkija	260
Zimbabvė	175
Indonezija	147
Italija	132
Graikija	130
Malavis	120

Šaltinis: Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako žemėlapis, 2002

Produkcija, kurios užauginama mažiau nei tabako

Augalai	Tonos
Tabakas	7,113,965
Grybai	5,987,144
Arbata	4,518,060
Braškės	4,366,662
Kakavos pupelės	4,230,790
Svogūnai	3,588,038
Abrikosai	3,442,045
Riešutai	2,545,388
Vyšnios	2,102,651
Artišokai	1,440,903
Cinamonas	154,999

Šaltinis: Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija, 2010

Penkios pagrindinės cigaretes eksportuojančios šalys

Visame pasaulyje veikia daugiau kaip 500 cigarečių gamybos fabrikų. Šie fabrikai pagamina beveik 6 trilijonus cigarečių kasmet, maždaug 13% daugiau nei prieš dešimtmetį. Atkreipkite dėmesį, kad pagrindinės cigaretes eksportuojančios šalys yra nebūtinai jas gaminančios šalys – cigarečių gamybos srityje pirmauja Kinija (41%), toliau seka Rusija (7%), JAV (6%), Vokietija (4%) ir Indonezija (3%).

Šalis	Eksportuota cigarečių 2011 m., milijardais
Vokietija	18 111
Olandija	11 535
Lenkija	8 949
JAV	6 045
Indonezija	5 740

Šaltinis: www.tobaccoatlas.org, remiamas Amerikos vėžio draugijos ir Pasaulio plaučių fondo

Įžymūs žmonės, kurie mirė nuo rūkymo sukeltų ligų

- Winston Churchill/Vinstonas Čerčilis. Intensyviai rūkė cigarus ir vos nemirė keletą kartų Antrojo pasaulinio karo metu. Jis mirė ištiktas insulto1965 m.
- Walt Disney/Voltas Disnėjus. Pramogų korporacijos įkūrėjas ir vadovas mirė nuo plaučių vėžio 1966 m.
- F Scott Fitgerald/Frensis Skotas Fidžeraldas. Rašytojas, romano "Didysis Getsbis" autorius. Jis mirė nuo širdies priepuolio 1940 m.
- Sigmund Freud /Zigmundas Froidas. Psichoanalizės, šiuolaikinės psichologijos mokslo pradininkas. Dėl intensyvaus cigarų rūkymo susirgo burnos vėžiu ir mirė 1939 m.
- George Harrison /Džordžas Harisonas. Jauniausias "Bitlų" grupės narys. Mirė 2001 m. nuo smegenų vėžio kaip plaučių vėžio pasekmės.

Rūkantys animacinių filmų personažai

- Flinstonai vaidino Winston tabako kompanijos komercinėje reklamoje.
- Katinas Tomas ir peliukas Džeris rūko dviejose šio animacinio serialo serijose: Texas Tom ir Tennis Chumps. Pinokis rūko viename iš populiariausių Volto Disnėjaus animacinių filmų.
- Jūrininkas Popajus – nėra reikalo net aiškinti. Ar jūs galite įsivaizduoti "sveiko gyvenimo būdo propaguotoją" Popajų be pypkės?
- Kiškis Kvanka rūko cigaretę apsirengęs kaubojaus apranga 1945 m. sukurtame filmuke.

Kategorija: "Žaliojo tabako ligos" simptomai

"Žaliojo tabako ligą" sukelia tabako lapuose esantis labai toksiškas nikotinas, kuris absorbuojasi į darbininkų, dirbančių tabako pramonėje, organizmus.

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Tabako vaikai

Pristatymas:

Ši veikla pristato vaikų išnaudojimo atvejus tabako pramonėje. Ji atliekama forumo teatro metodu, kuris leidžia žiūrovams dalyvauti ir siūlyti pateiktos problemos sprendimo būdus.

Tikslai:

- Parodyti vaikų darbą ir su juo susijusias pasekmes;
- Panagrinėti ryšį tarp vaikų darbo ir mūsų kaip vartotojų atsakomybės;
- Ieškoti galimų kovos su vaikų išnaudojimu būdų.

Trukmė: 120 min.

Grupės dydis: 10

Dalyvių amžius: 15+

Reikalingos priemonės

- Vaidmenų ir situacijų aprašymų kopijos;
- Daiktai, kurie identifikuotų atliekamų vaidmenų personažus.

Pasirengimas:

Šiai veiklai svarbu gerai pasiruošti. Surinkite savanorių komandą, kuri norėtų pradėti vaidinti spektaklyje. Susitikite su savanoriais, aptarkite veiklą, paskirstykite vaidmenis ir parepetuokite situacijas. Turite paruošti juos improvizuoti, kai jų personažai susidurs su vis skirtingomis situacijomis, kurios galėtų įvykti ir realybėje. Patartina turėti vieną ar du asmenis be konkrečių vaidmenų, kurie galėtų įsijungti į spektaklį, jei dalyviai reikalautų naujo personažo pasirodymo.

Pagaminkite lenteles su užrašais: "Situacija 1: Malavio mokykla", "Situacija 2: Tabako plantacijoje", "Situacija 3: Tabako kompanija", "Situacija 4: Jūsų vietinėje parduotuvėje"

Patalpą paruoškite teatro salės stiliumi – erdvė "scenai" ir kėdės "žiūrovams".

Eiga:

1. Trumpai pristatykite Forumo teatro metodą:

Forumo teatro metodą kaip dalį savo taip vadinamo Atstumtųjų teatro sukūrė Brazilijos teatro režisierius, visuomenės veikėjas Augusto Boal. Aktoriai pristato socialinę situaciją, o žiūrovai kviečiami pakeisti aktorius, tapti aktyviais spektaklio dalyviais, siūlyti sprendimų būdus, tinkamai jį pabaigti. Visi žiūrovai turi teisę įsitraukti į spektaklį ir pristatyti savo idėjas, mintis. Tai interaktyvus būdas iškelti įvairias visuomenei aktualias problemas, apie jas diskutuoti, ieškoti problemų sprendimo būdų.

2. Paprašykite savanorių aktorių suvaidinti visą spektaklį situaciją po situacijos. Tada informuokite dalyvius, kad situacijos bus kartojamos ir stabdomos bet kuriuo metu, kai žiūrovas pats norės įsitraukti į vaidinimą ir pateikti pasiūlymą. Žiūrovas neturi aiškinti, ką norėtų daryti, bet turi pakeisti vieną iš aktorių (išskyrus išnaudotoją – tabako kompanijos vadovą) ir suvaidinti savo pasiūlymą. Kai žiūrovas turi idėją, jis/ji turi pasakyti, kurį personažą norėtų pakeisti ir kurioje situacijoje. Jis/ji taip pat turėtų paimti tą daiktą, kuris identifikuoja pasirinktą personažą. Situacijos kartojamos tiek kartų, kiek naujų idėjų, minčių pateikia žiūrovai.
3. Pasibaigus spektakliui, pertvarkykite patalpą veiklos aptarimui.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar jums patiko veikla? Kodėl?*
3. *Kokias mintis sukėlė pradinės situacijos? Kodėl?*
4. *Ar tabako kompanijos vadovas yra vienintelis išnaudotojas?*
5. *Kokie buvo pasiūlymai pakeisti situacijas?*
6. *Koks pasiūlymas buvo geriausias? Ar pakanka vieno sprendimo išspręsti problemą?*
7. *Ar šios situacijos, jūsų manymu, yra tikroviškos?*
8. *Ką šios situacijos pasako apie santykius tarp žmonių iš skirtingų pasaulio šalių?*
9. *Ar tai susiję tik su tabaku? Kokius kitus pavyzdžius galėtumėte pateikti?*

Tęstinumas:

Šią veiklą galite tęsti, atlikdami veiklas "Debatai" ar "Tyrinėk, planuok, veik", didesnį dėmesį skirdami vaikų išnaudojimo temai. Paskatinkite dalyvius panagrinėti vaikų, dalyvaujančių tabako gamybos ir/ar kitos produkcijos gamybos pramonėje, išnaudojimo situaciją visame pasaulyje ir tai, kokiais būdais siekiama spręsti šią problemą.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jeigu aktoriai, kurie pradeda spektaklį, yra grupės dalyviai, o ne jūsų kolegos, turėkite omenyje, kad ši veikla jiems taip pat yra mokymosi procesas. Prieš išleisdami juos į sceną, supažindinkite juos su vaikų darbo tabako plantacijose tema ar paprašykite jų patyrinėti šią temą savarankiškai.
- Paaiškinkite žiūrovams, kad kiekviena jų mintis ar pasisakymas turi pasiūlyti kažką naujo ir, kad galutinis tikslas yra išspręsti problemą. Kartais atsitinka taip, kad žiūrovai nesiūlo jokių elgesio pokyčių ir net pablogina situaciją.

PRIEDAI

Vaidmenys

Personažas	Siūlomi personažo identifikavimo atributai/daiktai
Azibo	Kuprinė, spalvinga apyrankė
Mokytojas/a	Akiniai, knyga
Azibo mama	Chitenje –įvairiaspalvis audinys, kurį Malavio moterys rišasi apiegalvą
Tabako kompanijos vadovas	Nereikia jokio daikto, nes jo/jos žiūrovai pakeisti negali
Tabako kompanijos darbuotojas	Kaklaraištis, aplankas su dokumentais;
Vietinės parduotuvės savininkas	Prijuostė
Pirkėjas	Piniginė, krepšys, akiniai nuo saulės

Situacijos

Situacija 1: Malavio mokykloje

Azibo pasako mokytojai/-ui, kad jis negalės lankyti mokyklos porą mėnesių, nes su šeima išvyksta į tabako plantacijas. Mokytojai/-ui labai gaila, kad jis turi išvykti, nes Azibo padarė didelę pažangą. Ji/jis paaiškina, kad švietimas Azibo yra labai svarbus. Azibo ilgėsis mokyklos ir mokytojos/-jo, bet jis negali nieko pakeisti, nes jo šeima turi daug skolų.

Situacija 2: Tabako plantacijoje

Azibo su mama skina tabako lapus. Azibo pasijunta blogai. Jis vemia ir atsigula ant žemės. Jo mama jau žino žaliojo tabako ligos simptomus. Ji nerimauja, tačiau prašo sūnaus atsistoti, kol nepamatė prižiūrėtojas, nes šeima gali būti atleista ir pakeista "sveikesne".

Situacija 3: Tabako kompanijoje

Kompanijos vadovas kartu su jos darbuotoju aptaria rinkodaros strategijas. Darbuojas susirūpinęs dėl žurnalistų nuolatinių klausimų apie darbo sąlygas tabako plantacijose ir fabrikuose bei vaikų darbą. Vadovas susierzina. Jis/ji paprašo darbuotojo pristatyti kompaniją žurnalistams iš teigiamos pusės ir surasti tą patvirtinančią statistiką. Jei tokia statistika neegzistuoja, jis turi ją "sukurti".

Situacija 4: Jūsų vietinėje parduotuvėje

Įeina pirkėjas ir paprašo pakelio cigarečių. Pardavėjas paklausia, ar pirkėjas skaitė laikraštį, kuriame yra straipsnis apie vaikų išnaudojimą tabako pramonėje Malavyje. Pirkėjas atsako, kad tai yra normalu tokioje "necivilizuotoje" šalyje kaip Malavis, pasiima cigarečių pakelį ir išeina.

2. Tyrinėk, planuok, veik

Pristatymas:

Tai simuliacinė socialinės kampanijos planavimo veikla, kuri suteiks dalyviams galimybę ištirti tabako gamybos ir vartojimo poveikį gamtos aplinkos apsaugai, taip pat būti kūrybiškais ir novatoriškais.

Tikslai:

- Ugdyti tyrimų įgūdžius;
- Tirti miškų naikinimo ir kitų tabako pramonės sukeliamų grėsmių gamtos apsaugai poveikį;
- Susieti tabako gamybą su globaliomis aplinkos apsaugos problemomis;
- Ugdyti bendradarbiavimo, bendravimo ir sprendimų priėmimo įgūdžius;
- Skatinti kūrybiškumą ir veiklumą.

Trukmė: 180 min.

Grupės dydis: 10

Dalyvių amžius: 15+

Reikalingos priemonės

- Konferencinio popieriaus lapai;
- Spalvoti žymekliai, dažai;
- Dažai piešti ant kūno;
- Fotoaparatai ar išmanieji telefonai;
- Kompiuteriai su prieiga prie interneto.

Pasiruošimas:

Norint geriau pasirengti veiklai, rekomenduojama patiems atlikti preliminarius tabako gamybos ir vartojimo poveikio gamtos aplinkos apsaugai tyrimus.

Eiga

1 dalis: Tyrimas

1. Paprašykite dalyvių pagalvoti, kaip, jų nuomone, tabako gamyba daro įtaką planetai.
2. Paaiškinkite dalyviams, kad jie turės vykdyti simuliacinę socialinę kampaniją, kuria siekiama informuoti savo bendraamžius apie tabako gamybos ir vartojimo poveikį mūsų planetai.
3. Suskirstykite dalyvius komandomis ir paprašykite jų rasti kiek galima daugiau įdomios informacijos apie tabako poveikį gamtai ir jos apsaugai. Užduočiai atlikti skirkite 45 minutes.
4. Paprašykite dalyvių vėl susėsti kartu. Kiekviena komanda pristato surinktą informaciją.

2 dalis: Kampanijos idėja

1. Komandos planuoja socialinę kampaniją ir atsirenka informaciją, kurią jie naudos kampanijos metu. Šiam darbui atlikti skirkite apie 20 minučių.
2. Paprašykite kiekvienos komandos pristatyti kampanijos idėją visai grupei.
3. Paprašykite dalyvių išsirinkti bendrą kampanijos idėją ir informaciją, kurią perteiks kampanijos metu. Leiskite jiems patiems nuspręsti dėl kampanijos turinio ir eigos. Jūs galite įsijungti tik tada, kai būtina.

3 dalis: Kampanijos medžiagos kūrimas

1. Paprašykite dalyvių grupėse parengti kampanijos galutinį turinį, remiantis jau atrinkta informacija ir iškelta idėja. Kiekviena grupė turėtų kurti skirtingu būdu. Trys pavyzdžiai:
   - *Nupieškite plakatą, informuojantį jaunus žmones apie tabako gamybos ir vartojimo poveikį visai planetai;*
   - *Kurkite piešinius ant kūno, kurių tikslas – informuoti jaunus žmones apie tabako gamybos ir vartojimo poveikį visai planetai;*
   - *Padarykite nuotrauką, tinkamą Facebook svetainės viršeliui ir informuojančią jaunus žmones apie tabako gamybos ir vartojimo poveikį visai planetai.*
2. Šiam darbui atlikti skirkite apie 40 minučių. Visi kartu peržiūrėkite rezultatus ir juos aptarkite.

Apibendrinimas ir refleksija:

Apibendrinimą ir refleksiją darykite po kiekvienos veiklos dalies. Klausimų pavyzdžiai, kuriuos galite užduoti po pirmos dalies:

1. *Kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar sužinojote ką nors naujo?*
3. *Kas jums padarė didžiausią įspūdį?*
4. *Kaip jūs vykdėte informacijos paiešką?*
5. *Ar grupės rado skirtingą informaciją? Kodėl?*
6. *Ar jūs radote prieštaringos informacijos? Kaip jūs nusprendėte, kuri informacija yra teisinga?*
7. *Kodėl, jūsų nuomone, informacija kartais būna prieštaringa ?*
8. *Kokių taisyklių turėtume laikytis rinkdami informaciją?*

Klausimų pavyzdžiai, kuriuos galite užduoti po antros dalies:

1. *Kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar jus tenkina rezultatas?*
3. *Ar buvo sunku sutarti dėl bendros kampanijos vizijos?*
4. *Kaip vyko šis procesas? Ar buvo lyderis? Ar visi įsitraukė į veiklą?*
5. *Kuo skiriasi darbas didelėje grupėje nuo darbo mažose grupelėse?*
6. *Kaip ši patirtis prisideda prie bendradarbiavimo sąvokos suvokimo?*

Klausimų pavyzdžiai, kuriuos galite užduoti po trečios dalies:

1. *Kaip jūs jaučiatės?*
2. *Ar jus tenkina rezultatas?*
3. *Kaip jūs vertintumėte visų trijų etapų darbą?*
4. *Ką jūs sužinojote ?*
5. *Ar kada nors pagalvojote apie tabaką šiuo aspektu? Kodėl, jūsų nuomone, taip yra?*
6. *Ar tai susiję tik su tabaku? Kokius kitus pavyzdžius galėtumėte pateikti?*
7. *Ar tai vietinė ar pasaulinė problema?*
8. *Koks yra mūsų vaidmuo ir atsakomybė ją sprendžiant?*
9. *Ar sukurta medžiaga yra tinkama realiai kampanijai? Ar jūs norėtumėte ją vykdyti?*

Tęstinumas:

Jei sukurti produktai ir idėjos gali būti pritaikomi ir dalyviai nori surengti realią kampaniją – padarykite tai!

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei grupė susitinka reguliariai, veiklą galima suskirstyti it atlikti per kelias dienas. Tačiau įsitikinkite ar visi gali dalyvauti visuose užsiėmimuose ir atlikti visas užduotis.
- Trečioje veiklos dalyje galite dalyviams pasiūlyti ir kitokių kampanijos turinio kūrimo būdų – parengti lankstinuką, sukurti trumpą video filmuką ir t.t.

3. Debatai

Pristatymas:

Šioje veikloje yra nagrinėjami kontraversiški klausimai apie tabako gamybos sustabdymą ir apie tai, kas gali nutikti žmonėms, kurių pragyvenimo šaltinis yra tabako auginimas. Į juos bus bandoma atsakyti diskusijų forma, remiantis dviem tekstais, kurie pateikia realias gyvenimo situacijas.

Tikslai:

- Analizuoti su tabako gamyba susijusius problemas, tokias kaip aprūpinimas maistu ir skurdas;
- Paskatinti dalyvius pasidalyti mintimis ir nuomone apie su tabako gamyba susijusių problemų sprendimų būdus;
- Ugdyti kontraversiškų problemų sprendimo įgūdžius.

Trukmė: 90 min.

Grupės dydis: 6

Dalyvių amžius: 15+

Reikalingos priemonės:

Tekstai;

- Konferencinio popieriaus lapai;
- Spalvoti žymekliai;
- Pieštukai ar rašikliai.

Pasirengimas:

Padarykite tekstų kopijas.

Eiga:

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupeles ir duokite kiekvienai grupelei po I teksto kopiją.
2. Paprašykite dalyvių grupelėse perskaityti tekstą, aptarti jame keliamas problemas ir vėliau diskusijų išvadas pristatyti visai grupei.
3. Išdalinkite dalyviams 2 teksto, kuris supažindina su tabako augintojų problemomis, kopijas.
4. Paprašykite dalyvių grupelėse pasiūlyti tabako augintojams problemos sprendimą.
5. Pakvieskite visus grįžti į bendrą ratą ir pristatyti savo pasiūlymus.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip jūs jaučiatės?*
2. *Kas jus labiausiai nustebino, buvo netikėta atliekant užduotis?*
3. *Ar manote, kad informacija yra pateikta manipuliuojant?*
4. *Kuris tekstas, jūsų nuomone, yra daugiau manipuliacinis?*
5. *Kuo skyrėsi diskusijos po pirmo ir antro tekstų?*
6. *Kokius kitus pavyzdžius galėtumėte pateikti?*
7. *Ar galime būti tikri, kad atsižvelgėme į visus tyrinėjamos temos aspektus?*
8. *Kaip turėtume elgtis su prieštaringa informacija?*

Tęstinumas

Galite šią veiklą susieti su "Tabako vaikai" veikla ir toliau tęsti diskusiją apie alternatyvas vaikams, kurie yra priklausomi nuo tabako pramonės ir yra jos žalojami. Paskatinkite dalyvius pasidomėti socialinėmis kampanijomis ir tuo, kaip jos atsižvelgia į visus konkrečios problemos aspektus ir suinteresuotųjų šalių poreikius.

PRIEDAI

1 tekstas

Nors milijonai vyrų, moterų ir vaikų visame pasaulyje badauja, Maisto ir Žemės ūkio organizacija (ang. the Food and Agriculture Organisation (FAO)) paskaičiavo, kad 2009 m. beveik 3,9 mln. hektarų žemės plote buvo auginamas tabakas. Ir jei jūs to dar nežinote, leiskite jums pasakyti, kad tabakas nėra maistas!

Milijardai yra investuojami į tabako auginimą 125 pasaulio šalyse. Bendra tabako produkcija viršijo 7,1 mln. tonų. Ir jei jūs to dar nežinote, leiskite jums pasakyti, kad tabakas nėra maistas!

Grybai, braškės, svogūnai ir abrikosai yra tik dalis valgomųjų augalų, kurie pasauliniu mastu yra auginami mažesniais kiekiais nei tabakas. Tuo tarpu pasaulio aprūpinimas maisto produktais tapo vienu didžiausių XXI a. iššūkių. Ir jei jūs to dar nežinote, leiskite jums pasakyti, kad tabakas nėra maistas!

Tabako pramonė yra viena iš pramonės šakų, kuri palaiko miškų kirtimą. Kai kuriose šalyse 45% miškų sunaikinta dėl tabako auginimo. Medžiai yra negailestingai kertami, kad galėtų būti auginamas tabakas arba kad mediena kaip kuras galėtų būti naudojama tabako lapų džiovinimui. Ir jei jūs to dar nežinote, leiskite jums pasakyti, kad tabakas nėra maistas!

Tai turi būti sustabdyta! Uždrauskime tabako gamybą – kartą ir visiems laikams!

Klausimai diskusijai:

1) Ar jūs manote, kad šiandienos pasaulyje kažkas negerai irk as?

2) Ar manote, kad reikia kažką keisti?

3) Ką reikėtų keisti ir kaip ?

2 tekstas

Mano vardas Mehmed. Man 14 metų. Aš gyvenu pietų Bulgarijoje, ir mano šeima augina tabaką pastaruosius 80 metų. Mano tėvai, seserys, broliai ir aš dirbame kalnuose tabako laukuose, kurie priklauso mūsų šeimai. Tabako auginimas yra vienintelis mūsų pajamų šaltinis, nes galimybių dirbti kitokį darbą čia nėra.

Mano tėvai nuolat stengiasi užtikrinti, kad mūsų šeima nuolat gautų pajamų. Tą padaryti darosi vis sunkiau ir sunkiau, nes kiekvienais metais tabako kainos mažėja, ir mes niekada nežinome, kiek tabako sugebėsime parduoti.

Mano šalis subsidijuoja tabako augintojus, tačiau tai keičiasi. Kiekvienais metais mums sakoma, kad subsidijas mes gauname paskutinį kartą.

Praėjusiais metais atvyko kostiumuoti žmonės ir pasakė, kad mes savo žemėje turėtume pradėti auginti ką nors kita. Jie davė mums daug patarimų, tačiau nei vienas mums netiko. Tabako auginimas yra tai, ką mes mokame ir žinome. Ir jei jie mano, kad mes galime auginti pomidorus mūsų žemėje, tai tegul patys atvyksta ir pabando.

Mano tėtis dalyvavo visuose protesto mitinguose, kuriuos organizavo tabako augintojai. Šiais metais jis keletą kartų pasakė, jog ketina susideginti, jei niekas nepasikeis. Ir aš bijau, kad jis tai gali padaryti iš tikrųjų.

Tabako auginimas nėra lengvas darbas. Ir aš nesuprantu, kodėl mano šeima, taip sunkiai dirbdama, vis dar yra tokia neturtinga. Tabako auginimas yra vienintelis mus maitinantis šaltinis. Ir mes ne vieni tokie.

Klausimai diskusijai:

1) Ar jūs manote, kad šiandienos pasaulyje kažkas negerai ir kas?

2) Ar manote, kad reikia kažką keisti?

3) Ką reikėtų keisti ir kaip ?

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS

Pasaulio sveikatos organizacijos iniciatyva:
http://www.who.int/tobacco/en/

Tabako pramonės neigiamas poveikis aplinkai:
http://www.nsra-adnf.ca/cms/file/files/pdf/factsheet.pdf

Apie tabaką, užaugintą pagal sąžiningos prekybos principus:
http://www.fairtradetobacco.org/

Apie tabaką ir nelygybę:
http://www.unfairtobacco.org/en/

Tabako žemėlapis:
http://tobaccoatlas.org/

Tarptautinis darbo teisių forumas – Sustabdykite vaikų išnaudojimą – Tabako kampanija:
http://www.laborrights.org/stop-child-labor/tobacco-campaign

Dėkui, kad rūkote / Thank You for Smoking, vaidybinis filmas (USA, 2005)

III skyrius Šokoladas

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE ŠOKOLADĄ 46

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 47

1. KĄ ŽINAI APIE ŠOKOLADĄ? ŠOKOLADO TESTAS 47
2. KAS KĄ GAUNA? DALIJIMOSI ŽAIDIMAS 49

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 51

1. KĄ ŽINAI APIE ŠOKOLADĄ? TIEKIMO GRANDINĖS ŽAIDIMAS 51
2. TAMSIOJII ŠOKOLADO PUSĖ (FILMO PERŽIŪRA) 56
3. ŠOKOLADAS IR SĄŽININGA PREKYBA. SIMULIACINIS ŽAIDIMAS 58

III DALIS. DAUGIAU INFORMACIJOS 62

ŠIEK TIEK APIE ŠOKOLADĄ

Šokoladas, kurį valgome, gaunamas iš kakavos pupelių, esančių kakavos ankštyse, kurios auga ant kakavmedžių. Kiekvienoje ankštyje galima rasti iki 20-30 sėklų, pasislėpusių baltame, saldžiame minkštime – tai ir yra **kakavos pupelės**. Kakavos auginimas – sunkus fizinis darbas. Kai kakavos ankštys prinoksta, jos nuskinamos nuo medžių, o pupelės **fermentuojamos, džiovinamos, valomos** ir **supakuojamos**. Ūkininkai parduoda supakuotas pupeles tarpininkams, kurie jas perparduoda eksportuotojams. Tuomet neapdirbtos pupelės transportuojamos tam, kad būtų skrudinamos, skaldomos ir sumalamos. Iš apdirbtų pupelių gaunami du produktai – kakavos sviestas ir kakavos milteliai, kurie naudojami ne tik šokoladui gaminti, bet ir kosmetikos bei vaistų gamyboje.

Europiečiai ir amerikiečiai vidutiniškai suvalgo 5,2 kg šokolado per metus.[2]

Nors didžioji dalis šokolado suvartojama labiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, tačiau 70% visų pasaulyje užauginamų kakavos pupelių užauginamos keturiose Vakarų Afrikos šalyse: Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje, Ganoje, Nigerijoje ir Kamerūne. 5,5 milijonams smulkių ūkininkų tai yra pagrindinis pajamų šaltinis, o 14 milijonų žemės ūkio darbuotojų ir jų šeimos narių mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose pasaulio šalyse pragyvena iš kakavos auginimo[3].

Kakavos augintojų darbas sudaro tik nedidelę dalį vidutinės šokolado plytelės kainos[4]. Kakavos pupelių kaina pradėjo smarkiai mažėti nuo 1980-ųjų, o kakavos augintojams tai atsiliepė mažesniu pelnu - ūkininkai dažnai neišgali padengti kakavos auginimo kaštų, nekalbant apie naujų kakavmedžių, pesticidų ir trąšų pirkimą. Dėl tokių finansinių problemų ūkininkai išnaudoja savo darbininkus arba naudoja vaikų darbo jėgą – blogiausiu atveju tai gali baigtis netgi prekyba žmonėmis. Šiuo metu iki 2 milijonų vaikų dirba kakavos plantacijose Vakarų Afrikoje. Dauguma jų dirba kenksmingomis sveikatai darbo sąlygomis ir nebegali įgyti išsilavinimo.

Konkurencingoje kakavos rinkoje yra tik keletas stambių žaidėjų. Kol jie rungtyniauja dėl didesnio pelno, kakavos ūkininkams tai atsieina vis mažesne gaunamų pajamų dalimi. Pagrindinės kakavos apdirbimo bendrovės kartu sudaro 56,2 % kakavos apdirbimo verslo dalies, ir tik 5 bendrovės sudaro du trečdalius šokolado gamybos verslo[5].

Pakankamos pajamos – tai ne vienintelė sąlyga, galinti pagerinti kakavos ūkininkų ir jų šeimų gyvenimus. Visai kakavos gamybos grandinei nuo ūkininkų iki šokolado gamintojų reikia ir skaidrumo. Jau dabar mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose pasaulio šalyse tūkstančiai ūkininkų prisijungė prie etiško sertifikavimo sistemų, kurios užtikrina jiems daug naudos socialinėje, ekonominėje bei aplinkosaugos srityse. Standartus, pagal kuriuos bendrovės, ūkininkai ir prekybininkai gali būti sertifikuojami, nustato trys pagrindinės organizacijos: **Fairtrade International, Rainforest Alliance** ir **UTZ Certified**.

2. International Cocoa Organization (2012): Quarterly bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXVIII No. 1, Cocoa Year 2011/12, table 41

3. Tropical Commodity Coalition (2010): Cocoa Barometer 2010, p.3; Hütz-Adams, F/ Fountain, A.C. (2012): Cocoa Barometer 2012, p.3

4. Gilbert, Christopher (2008): Value chain analysis and market power in commodity processing with application to the cocoa and coffee sectors. In: Commodity market review, 2007-2008, pp.8

5. International Cocoa Organization (2012): Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXVIII No. 1, Cocoa Year 2011/12, Table 1

I DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Ką žinai apie šokoladą? Šokolado testas

Pristatymas:

Šokolado testas – tai paprastas būdas pristatyti tokias temas kaip šokolado vartojimas, kakavos gamyba ir įvairias problemas, susijusias su šokolado pramone. Šis testas taip pat gali padėti susipažinti su pasaulio žemėlapiu ir sužinoti, kurios šalys pagamina ir suvartoja daugiausia šokolado.

Tikslai:

- Nagrinėti ir suprasti problemas, susijusias su šokolado pramone, susidarant apie jas savo kritišką nuomonę;
- Suprasti tarpusavio sąsajas, esančias tarp mažiau ir labiau ekonomiškai išsivysčiusių pasaulio šalių šokolado gamybos procese.

Trukmė: 30 min.

Grupės dydis: 15-20 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Popierius;
- Rašymo priemonės;
- Didelis pasaulio žemėlapis ir/arba prisijungimas prie interneto.

Pasirengimas:

Paruoškite stalus rašymui, kad dalyviai prie jų galėtų susėsti mažomis grupelėmis. Kad veikla būtų interaktyvesnė ir patrauklesnė jauniems dalyviams, galite leisti naudotis internetu ieškant atsakymų.

Eiga:

1. Perskaitykite visus klausimus ir paprašykite grupės atsakyti į kiekvieną iš jų. Jeigu nenaudojate interneto atsakymų paieškai, tuomet prie kiekvieno klausimo pateikite tris atsakymų variantus.
2. Kai grupelės atsakys į visus klausimus, surinkite visų grupelių atsakymus. Perskaitę pateikite dalyviams teisingus atsakymus.
3. Palyginkite atsakymus ir aptarkite juos su visa grupe.
4. Kartu su dalyviais pasaulio žemėlapyje pasižiūrėkite, kuriose šalyse pagaminama daugiausia kakavos ir kuriose suvartojama daugiausiai šokolado.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar testas pasirodė lengvas, sunkus, ar buvo įdomu?*
2. *Kurie klausimai buvo sunkiausi/lengviausi, kodėl?*
3. *Ar sužinojote ką nors naujo, jei taip, ką?*
4. *Ar buvo, kad naujai apmąstėte kažką, apie ką žinojote jau anksčiau?*
5. *Ar buvo kas nors, kas nustebino?*

Tęstinumas:

Šis testas – geras būdas pristatyti kai kurias temas ir sudominti jaunus žmones toliau jas tyrinėti bei sužinoti daugiau apie su šokoladu susijusias problemas. Šią veiklą galite tęsti su veiklomis „Ką žinai apie šokoladą? Tiekimo grandinės žaidimas“ arba „Kas ką gauna? Dalijimosi žaidimas“. Veiklų aprašus rasite šiame leidinyje.

Taip pat galite pasiūlyti dalyviams įsitraukti į kampaniją, skirtą pagerinti kakavos augintojų darbo ir apmokėjimo už jį sąlygas (pvz., Make Chocolate Fair! kampanija – www.makechocolatefair.org.)

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Galite keisti ir adaptuoti klausimus, atsižvelgdami į grupės dalyvių amžių ir žinių lygį.
- Jeigu dalyviams leidžiate naudotis internetu ieškant atsakymų į klausimus, tai gali būti gera proga aptarti įvairių internete randamų šaltinių patikimumą ir bendrą įspūdį apie šokoladą, kuris susidaro naršant internete.

PRIEDAI

Šokolado testas – 10 klausimų

1. Kada ir kur buvo pagaminta pirmoji pasaulyje šokolado plytelė?
2. Kiek šokolado per metus suvalgo vidutinis europietis?
3. Kurios dvi šalys pagamina daugiausia kakavos pasaulyje?
4. Kokių naudingų mineralų galima rasti šokolade?
5. Kodėl kakava kartais vadinama „dievų maistu“?
6. Kurios dvi bendrovės pagamina daugiausia šokolado pasaulyje?
7. Kurią dalį procentais kakavos augintojai uždirba nuo vienos šokolado plytelės?
8. Kokia problema laikoma gėdingiausia šiuolaikinėje kakavos pramonėje?
9. Ką reiškia ant kai kurių šokolado plytelių esantis Sąžiningos Prekybos ženklas?
10. Kas yra Make Chocolate Fair! kampanija? Kokie jos tikslai?

Atsakymai ir paaiškinimai:

1. Kakavą į Europą XVI a. atvežė ispanų jūreiviai. Iš pradžių kakava buvo vartojama kaip šaltas gėrimas. 1847 m. anlgas Joseph Fry iš kompanijos Fry & Sons pradėjo gaminti kietą šokoladą, o pieniškas šokoladas gimė 1875 m., kai šveicaras Daniel Peter į šokoladą pridėjo pieno miltelių.
2. Vidutinis europietis per metus suvalgo vidutiniškai 5,2 kg šokolado. Pusė viso pasaulyje pagaminamo šokolado suvartojama Europoje, 22% - JAV.
3. 70% pasaulio kakavos užauginama Vakarų Afrikoje. Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje užauginama 35%, Ganoje – 22% visos pasaulio kakavos, dar 13% - Nigerijoje ir Kamerūne. Šis faktas įdomus dėl to, kad kakava yra kilusi iš Pietų Amerikos ir likusiam pasauliui nebuvo žinoma iki XV – XVI a.
4. Šokolade galima rasti magnio, geležies, chromo, vario ir cinko. Neapdirbtoje kakavoje yra itin daug antioksidantų – daug daugiau nei mėlynėse, vilkauogėse, raudoname vyne ar granatuose. Todėl šokoladu su saiku galima mėgautis norint palaikyti subalansuotą gyvenimo būdą. Tačiau nepamirškite, kad tai tik viena svarstyklių pusė – sportas taip pat itin svarbus sveikam ir laimingam gyvenimui.
5. Pasaulyje gerai žinomas botanikas Karlas Linėjus kakavos medį lotyniškai pavadino *Theobroma cacoa*, arba "dievų maistu" – tikriausiai turėdamas omenyje senovės actekų tikėjimą kakavos dieviška kilme. Iš tiesų yra įrodyta, jog kakava skatina tam tikrų medžiagų, sukeliančių gėrio pojūtį ir smegenų aktyvumą. Pasakojama, kad Nepoleonas pasiimdavo kakavos su savimi į kartinius susirėmimus ir vartodavo ją, kai pritrūkdavo energijos.
6. Didžiausi pasaulyje šokolado gamintojai yra Mars Inc. (JAV) ir Mondelez Int. Inc. (JAV). Paskui juos seka Nestle (Šveicarija), Hersley Foods Corp. (JAV) bei Lindt Sprüngl (Šveicarija). Šios 5 bendrovės užima du trečdalius šokolado pramonės.
7. Kakavos augintojams atitenka 6% šokolado plytelės kainos. 1980 m. jie gaudavo beveik tris kartus daugiau – 16%. Didžiausia dalis – 70% - atitenka šokolado gamybos įmonėms, o pardavėjams tenkanti dalis padidėjo nuo 12% iki 17%.
8. Gėdingiausia problema šokolado pramonėje – vaikų išnaudojimas. Vien tik Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje ir Ganoje beveik 2 milijonai vaikų dirba kakavos plantacijose, šimtai tūkstančių jų dirba tarptautiniais standartais neleistinomis sąlygomis. Priverstinio vaikų darbo problema opiausia Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje.
9. Sąžiningos Prekybos (angl. Fair Trade) ženklas reiškia, jog ūkininkai, užauginę kakavą, gavo adekvačią plytelės kainos dalį. Sąžiningos Prekybos sistema draudžia vaikų išnaudojimą kakavos auginimo ir gamybos procesuose, remia socialinius projektus kakavos augintojų bendruomenėse, taip pat remia aplinkai nekenksmingus kakavos auginimo būdus.
10. Make Chocolate Fair! (MCF) – tai tarptautinė kampanija, skatinanti Europos jaunimą aktyviai prisidėti prie lygybės kakavos pramonėje didinimo pilietinių iniciatyvų. MCF kampanija įgyvendinama šešiolikoje Europos šalių, kur renkami parašai po peticijomis, siekiant, kad įmonės prisiimtų didesnę atsakomybę už socialinių ir ekologinių standartų taikymą šokolado pramonėje.

2. Kas ką gauna? Dalijimosi žaidimas

Pristatymas:

Labiau ekonomiškai išsivysčiusios šalys gauna didžiąją dalį daugelio pasaulinės rinkos produktų vertės. Ši veikla leis patyrinėti, kaip šokolado plytelės kaina paskirstoma tarp keturių grupių: kakavos augintojų, kakavos ir šokolado gamybos įmonių, pardavėjų ir tarpininkų.

Kakavos augintojams mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse atitenka tik nedidelė dalis pajamų, gautų pardavus vidutinę šokolado plytelę, pvz., Ganoje ši dalis sudaro 6,4%, Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje – 5,7%. Palyginimui, 1980 m. jiems vidutiniškai atitekdavo 16% pajamų nuo parduotos šokolado plytelės. Tuo tarpu šokolado ir kakavos gamybos įmonių gaunama dalis padidėjo nuo 56% iki 70%, o pardavėjų – nuo 12% iki 17%. Daugiau informacijos ir faktų galite rasti Make Chocolate Fair! kampanijos internetinėje svetainėje adresu http://lt.makechocolatefair.org/.

Tikslai:

- Agituoti už sąžiningas sąlygas kakavos augintojams;
- Suprasti egzistuojančią nelygybę ir neteisybę, skatinti solidarumą ir empatiją;
- Kritiškai pažvelgti į problemas, susijusias su pasauline kakavos gamyba ir prekyba bei teisingumu kakavos versle.

Trukmė: 10 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12-17

Reikalinga priemonė

- Didelė šokolado plytelė.

Eiga:

1. Padalinkite dalyvius į 4 grupeles.
2. Padalinkite šokolado plytelę 4 dalyvių grupėms pagal kiekvienos grupės gaunamą pajamų dalį: 70% šokolado ir kakavos gamybos bendrovėms, 17% - pardavėjams, 7% - tarpininkams,6% - augintojams –.
3. Paklauskite dalyvių, ką jie galvoja ir kodėl, jų manymu, padalijote plytelę būtent taip. Šiek tiek padiskutuokite ir atskleiskite dalyviams, kuo buvo pagrįstas plytelės padalijimas.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip jums patiko veikla? Kaip jautėtės? Kas vyko?*
2. *Apie ką buvo ši veikla?*
3. *Kaip jautėtės, kai sužinojote apie šokolado plytelės kainos pasidalijimą? Ar tai buvo sąžiningas pajamų padalijimas? Kodėl?*
4. *Kaip manote, ką galima padaryti, norint pakeisti esamą situaciją?*
5. *Ką naujo išmokote ar sužinojote?*

Tęstinumas:

Šią veiklą galite pratęsti bet kuria tolimesne šio skyriaus veikla. Skatinkite dalyvius sužinoti daugiau apie su kakavos gamyba susijusias problemas, pasaulinę prekybą ir Sąžiningą Prekybą. Dalyviams taip pat galite pasiūlyti papildomas veiklas ar projektus, pvz., filmo peržiūrą, susitikimą su sąžiningos prekybos ekspertu ir pan.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Šiai veiklai taip pat galėtumėte atsinešti didelį pasaulio žemėlapį ir kartu su dalyviais surasti, kurios pasaulio šalys išaugina bei suvartoja daugiausiai kakavos/šokolado.
- Galite panaudoti veiklos „Ką žinai apie šokoladą? Tiekimo grandinės žaidimas“ paveikslėlius šios veiklos iliustravimui.
- Jeigu dirbate su vyresnio amžiaus dalyviais (18+), galite prie eigos pridėti papildomą etapą, kurio metu dalyviai grupelėse bando derėtis vieni su kitais dėl gaunamos pajamų dalies.

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Ką žinai apie šokoladą? Tiekimo grandinės žaidimas

Pristatymas:

Ši veikla padės jos dalyviams geriau suprasti šokolado gamybos ir tiekimo grandinę.

Tikslai:

- Kritiškai analizuoti problemas, susijusias su šokolado gamyba bei pramone;
- Suprasti mažiau ir labiau ekonomiškai išsivysčiusių šalių tarpusavio sąsajas šokolado gamybos procese;
- Diskutuoti apie tai, kas yra etiškas vartojimas.

Trukmė: 15 min.

Grupės dydis: 10-20 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- 11 šokolado gamybos ir tiekimo grandinės nuotraukų

Pasirengimas:

Suskirstykite dalyvius į tris grupeles ir paruoškite kiekvienai po nuotraukų rinkinį.

Eiga:

1. Išdalinkite dalyviams nuotraukas ir paprašykite dalyvių sudėti jas eilės tvarka.
2. Paprašykite kiekvienos grupelės paaiškinti, kas vyksta jų sudėliotose nuotraukose.
3. Patikrinkite, ar visos grupės sudėjo nuotraukas teisingai.
4. Plačiau paaiškinkite, kas pavaizduota nuotraukose, pristatykite skirtingus šokolado gamybos etapus.
5. Praveskite diskusiją grupėje apie šokolado pramonę. Galimi klausimai:
   - *Kuriose 5 šalyse pagaminama daugiausia šokolado?*
   - *Kuriose 5 šalyse suvartojama daugiausiai šokolado?*
   - *Kokios yra pagrindinės problemos, susijusios su šokolado pramone?*

   Diskusijos metu taip pat galite aptarti ir kitas įvairias temas, pvz., augintojų darbo sąlygos, tiekimo grandinė, sąžininga prekyba ir pan.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip Jums patiko veikla?*
2. *Ar buvo sunku/lengva atlikti užduotį?*
3. *Kaip vyko procesas, kokiomis žiniomis remiantis sudėliojote nuotraukas?*
4. *Ką naujo išmokote/sužinojote iš šios veiklos?*

Tęstinumas:

Šią veiklą galima pratęsti bet kuria veikla, esančia šiame skyriuje. Pabandykite dalyvius kuo išsamiau supažindinti su nelygybe pasaulio kakavos versle. Jie galėtų atlikti nedidelį tyrimą suorganizuoti susitikimą su vietos organizacijos, dirbančios Sąžiningos prekybos srityje, atstovais.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

Jeigu turite galimybę gauti kakavos pupelių, leiskite dalyviams jų paragauti ar pasverti. Po to aptarkite, kiek tokių pupelių reikėtų surinkti augintojui, kad galėtų parduoti maišą kakavos ir kiek pupelių reikia vienai šokolado plytelei pagaminti.

Atsižvelgiant į tai, su kokiais dalyviais dirbate, galite su jais padiskutuoti apie kakavos ūkių darbuotojų kaip bejėgių aukų įvaizdį ir jam paprieštarauti. Klausimai galėtų būti tokie:

- Ar kada nors ragavote šokolado, pagaminto Afrikoje?
- Kaip manote, kodėl Afrikoje auginama kakava, tačiau negaminamas šokoladas?
- Kokios problemos yra susijusios su šokolado gamyba?

1. Sodinukų auginimas ir priežiūra:

Kakavmedžiai auga karšto ir drėgno klimato sąlygomis, šalyse aplink pusiaują (Brazilijoje ir Ganoje ir kitur). Jie gali užaugti iki 5 m aukščio, tačiau jiems reikalingas pavėsis. Po 3-5 metų kiekvienas medis kasmet gali subrandinti daugiau nei 200 ankščių.

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

2. Kakavmedžiai ir kakavos ankštys

Nuotrauka: Utz Cerified

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

3. Kakavos derliaus nuėmimas. Ankščių skaldymas.

Kasmet nuimami du kakavos derliai – nedidelis birželį/liepą ir pagrindinis – spalį/lapkritį. Ankštys perskeliamos naudojant specialų peilį. Ankštyje yra 30-40 pupelių. Pupelės išimamos, o ankštys naudojamos kompostui ar muilo gamybai.

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

4. Pupelių fermentavimas

Kakava įgyja savo savitą šokoladinį skonį ir kvapą fermentacijos proceso metu, kuris vyksta ant bananų ar gysločių lapų. Frmentacija trunka 5-7 dienas.

Nuotrauka: Gepa The Fair Trade Company /Anne Welsing

5. Pupelių džiovinimas

Pupelės džiovinamos saulėje iki 10 dienų. Džiovinimas vyksta ant stalų, pagamintų iš bambuko ar upinių žolių. Per šį laiką jos nuolat vartomos, kad nesuliptų viena su kita, tuo pačiu atrenkamos prastos kokybės pupelės.

Nuotrauka: Utz Cerified

6. Pakavimas

Pupelės supakuojamos į maišus ir pasveriamos. Kiekvienas maišas turi sverti apie 63kg. Ganoje kakavos maišo kainą nustato Cocobod, valstybinė kakavos komisija. Jeigu ūkininkai augina kakavą laikydamiesi Sąžiningos Prekybos taisyklių, jie gali parduoti savo derlių už didesnę kainą.

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

7. Transportavimas

Kakavos pupelių maišai sukraunami į sunkvežimius ir transportuojami į sandėlius, iš jų - į uostą, iš kur laivais išplukdomi į JAV ar Europą.

Nuotrauka: Utz Cerified

8. Maišai saugomi gamykloje

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

9. Pupelės sumalamos į kakavos miltelius

Pupelės skrudinamos ir sumalamos į kakavos masę. Iš jos gaunamas kakavos sviestas, dėl kurio šokoladas tirpsta burnoje, bei kakavos milteliai, kurie suteikia šokoladui nepakartojamą skonį.

Nuotraukos: Infozentrum Schokolade

10. Šokolado gamyba

Kakavos milteliai ir sviestas sumaišomi su pienu, vanile, riešutais, ar kitais priedais. Skysta šokolado masė supilama į formeles, suformuojamos plytelės ir įpakuojama. Galutinis produktas transportuojamas į parduotuves.

Nuotrauka: Infozentrum Schokolade

11. Paruoša valgyti!

Nuotrauka: Südwind e.V.

2. Tamsioji šokolado pusė (filmo peržiūra)

Pristatymas:

Filmai gali mus nukelti į kažkieno kito realybę. U. R. Romano ir M. Mistrati filmas "Tamsioji šokolado pusė" atskleidžia prekybos vaikais ir jų išnaudojimo kakavos plantacijose problemas. Tai gali būti gera diskusijos apie sąžiningą prekybą kaip galimą kakavos gamybos problemų sprendimą pradžia.

Tikslai:

- Suvokti globalių reiškinių įtaką savo asmeninei patirčiai
- Išnagrinėti problemas, susijusias su prekyba vaikais ir jų išnaudojimu Ganoje ir Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje;
- Įvertinti pasirinkimo, kurias turi jauni žmonės Europoje, lyginant su bendraamžiais Ganoje ar Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje, galimybes;
- Suprasti mažiau ir labiau ekonomiškai išsivysčiusių šalių tarpusavio sąsajas šokolado gamybos procese;
- Pasisakyti už geresnes darbo ir apmokėjimo sąlygas kakavos augintojams.

Trukmė: 120 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Įranga filmams demonstruoti

Pasirengimas:

Paruoškite erdvę filmo peržiūrai. Pakvieskite svečių filmo aptarimui. Tai gali būti apie Sąžiningą Prekybą išmanantys žmonės, pvz., verslo, dirbančio pagal Sąžiningos Prekybos principus, NVO, remiančių Sąžiningą Prekybą, atstovai ar pan.

Eiga:

1. Pristatykite filmo režisierius ir trumpai apžvelkite filmą.

2. Parodykite filmą.

3. Kai baigsite žiūrėti filmą, pradėkite diskusiją apie peržiūros metu kilusius dalyvių jausmus ir mintis.

4. Paprašykite kviestinio svečio trumpai pakomentuoti filmą. Paraginkite dalyvius užduoti svečiui jiems kylančius klausimus. Kartu pabandykite sugalvoti galimų būdų skatinti teisingumą šokolado pramonėje.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip jautėtės žiūrėdami filmą?*
2. *Kas pasirodė įdomu? Ar buvo, kas nustebino, šokiravo, galbūt iškilo naujų klausimų?*
3. *Ką naujo sužinojote? Ar buvo kažkas, ką jau žinojote, tačiau niekada apie tai nesusimąstėte?*
4. *Ar buvote nustebinti sąlygų, kuriomis dirba kakvos augintojai, bei faktų apie vaikų išnaudojimą?*
5. *Kokie veiksmai galėtų pakeisti esamą situaciją? Kai kitą kartą apsipirkinėsite, ar manote, jog nauja informacija turės įtakos Jūsų pasirinkimams? O Jūsų šeimai, draugams?*

Tęstinumas:

Filmai gali turėti labai stiprų emocinį poveikį, tad padėkite dalyviams sužinoti kuo daugiau apie kakavos gamybą, pasaulinės prekybos problemas ir galimybes imtis veiksmų joms spręsti. Jaunimas gali rasti daugiau informacijos ir patys dalyvauti vykdant pokyčius, prisjungę prie kampanijos Make Chocolate Fair! ar prie bet kurios kitos kampanijos, remiančios kakavos augintojus. Daugiau informacijos apie tolimesnes veiklas galite gauti susisiekę su jūsų vietovėje veikiančia organizacija, vykdančia globaliojo švietimo veiklas.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Galite paieškoti ir peržiūrėti ir daugiau dokumentinių filmų šia tema.

3. Šokoladas ir sąžininga prekyba. Simuliacinis žaidimas

Pristatymas:

Šio vaidmenų žaidimo esmė – įsigilinti į problemas, susijusias su šokolado gamyba ir prekyba bei Sąžiningos Prekybos sąvoką. Kiekviena grupė turi stengtis uždirbti kiek įmanoma daugiau pinigų, naudojantis jiems duotomis priemonėmis, pvz., jie gali užsidirbti parduodami kakavos pupeles tarpininkui. Dvi grupės kakavos augintojų priklauso Sąžiningos Prekybos sistemai – jiems tai atsiperka pastoviomis pajamomis ir priedais už bendruomenės labui organizuojamus projektus. Žaidimo metu kakavos kaina pasaulio rinkoje kinta. Pabaigoje kakavos augintojai bendrai turi nuspręsti, kaip panaudos uždirbtas lėšas.

Sąžininga Prekyba (kaip judėjimas) – tai prekybinė partnerystė, pagrįsta dialogu, skaidrumu ir tarpusavio pagarba, siekianti daugiau teisingumo tarptautinėje prekyboje. Ji prisideda prie darnios plėtros, skatindama geresnes verslo sąlygas smulkiesiems ūkininkams ir darbininkams (ypač mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse) ir tuo pačiu užtikrindama jų teises.

Sąžininga Prekyba = Sąžiningos Prekybos ženklinimo tarptautinė sertifikavimo programa.

Tikslai:

- Kritiškai vertinti problemas, susijusias su šokolado gamyba ir pramone;
- Suprasti Sąžiningos Prekybos sistemą ir jos principus;
- Suprasti, kokius sunkumus patiria kakavos augintojai.

Trukmė: 45-60 min.

Grupės dydis: 15-30 asm.

Dalyvių amžius: 12-17

Reikalingos priemonės:

- Žirklės (5 vnt.);
- A4 formato vokai (5 vnt.);
- A4 formato lapai (40 vnt.);
- Lipdukai su Sąžiningos Prekybos ženklu (gali būti ir bet kokie kitokie lipdukai) (80 vnt.);
- Kakavos pupelės šablonas (5 vnt.);
- Vaidmenų kortelės;
- Rašymo priemonės;
- Lentelė pajamoms žymėti;
- Laikrodis.

Pasirengimas:

Iškirpkite 5 kakavos pupelės šablonus, po vieną kiekvienai grupei. Šablonas naudokite kuo storesnį popierių. Paruoškite 5 vokus, kiekviename iš jų įdėkite po žirkles, rašiklį, 8 A4 formato lapus, kakavos pupelės šabloną ir vaidmens kortelę. Dviem grupėms (Madinos ir Dome miesteliams) į voką taip pat įdėkite po 40 lipdukų su Sąžiningos Prekybos ženklu.

Eiga:

1. Padalinkite dalyvius į 5 grupeles ir paprašykite jų susėsti aplink 5 stalus. Kiekvienai grupelei duokite po voką.

2. Paaiškinkite, jog kiekviena grupelė – kakavos augintojai iš skirtingų miestelių. Jų tikslas - užauginti ir parduoti kuo daugiau kakavos pupelių, t.y. kuo tiksliau iškirpti kakavos pupeles iš popieriaus pagal voke esantį šabloną ir jas parduoti pirkėjui (Jums). Viena iškirpta pupelė yra lygi 100 kg kakavos pupelių.

Jūs būsite kakavos pupelių pirkėjas-tarpininkas. Atsižvelgiant į iškirpimo kokybę, jūs turėsite registruoti augintojų gaunamą pelną.

3. Paaiškinkite dalyviams, kad visos grupelės per 20 min. turės iškirpti kuo daugiau pupelių. Žaidimo pabaigoje grupelės sužinos savo taškus, o daugiausia pinigų uždirbusi grupelė juos galės panaudoti savo miestelio ir asmeniniam labui. Visos grupelės gali bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje.

Pastaba: 2 iš 5 grupelių turi Sąžiningos Prekybos lipdukus, kuriuos gali užklijuoti ant savo kakavos pupelių. Tai reiškia, kad šios grupės savo kakavą galės parduoti už pastovią kainą ir gaus papildomą premiją už Sąžiningos Prekybos sertifikato urėjimą. Ši premija keliaus į miestelio fondą ir bus išleista miestelio socialinių, ekonominių ir aplinkos sąlygų gerinimui. Informacija apie Sąžiningos Prekybos sistemą pateikiama tik 2 grupėms jų vaidmens kortelėse. Tarpininkas turės pažymėti jų gaunamą premiją atskiroje lentelės skiltyje.

4. Pradėkite skaičiuoti laiką ir paraginkite visas grupeles pradėti pupelių „gamybos“ procesą. Dalyviams atnešus savo pupeles, palyginkite jas su savo turimu pupelės šablonu. Jeigu jos visiškai sutampa, „sumokėkite“ grupelei už pupeles pilną kainą – pvz. 135 eurus už vieną pupelę. Jeigu pupelė iškirpta netiksliai, sumažinkite kainą už prastesnę kokybę. Jeigu ant pupelės užklijuotas Sąžiningos Prekybos lipdukas, jos kaina yra 157 eurai ir papildoma 16 eurų premija, jeigu pupelė iškirpta tiksliai. Lentelėje pajamų žymėjimui užrašykite, kiek pinigų uždirbo kiekviena grupė.

5. Po 10-15 minučių, arba kai grupės bus pardavusios po 5-6 kakavos pupeles, paskelbkite, kad pasikeitė pasaulinės kakavos pupelių kainos – 100 kg kakavos pupelių nuo šiol kainuoja tik 112 eurų. Kainos Sąžiningos Prekybos sertifikatą turintiems augintojams lieka tokios pačios.

6. Grupelės „gamina” kakavos pupeles dar 20 minučių. Iki „gamybos“ proceso pabaigos likus 5 minutėms, paskelbkite, jog laikas tuoj baigsis.

7. Sustabdykite „gamybos“ procesą, suskaičiuokite visų grupelių gautas pajamas ir jas paskelbkite. Pasakykite, kad grupelės gali panaudoti uždirbtus pinigus savo asmeninei naudai arba visos bendruomenės labui. Premija gali būti skirta tik bendruomenės reikmėms.

8. Paprašykite kiekvienos grupelės per 5 min. nuspręsti, kam jie skirs uždirbtus pinigus, ir savo sprendimą pristatyti visai grupei.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip patiko veikla? Kas vyko jos metu?*
2. *Kaip jautėtės? Ar buvo kažkas, apie ką pagalvojote, jog tai nesąžininga?*
3. *Apie ką buvo ši veikla?*
4. *Ką sužinojote apie Sąžiningą Prekybą?*
5. *Ką dar naujo sužinojote ar patyrėte? Ką dar norėtumėte sužinoti?*

Tęstinumas:

Ši veikla gali pratęsti veiklą „Ką žinai apie šokoladą? Tiekimo grandinės žaidimas“, kadangi ji stimuliuoja emocinę pažinimo pusę ir atskleidžia šokolado gamybos ir tiekimo grandinės veikėjus.

Ši veikla gali būti tęsiama projektų pobūdžio veiklomis. Pvz., dalyviai gali atlikti nedidelį tyrimą ar suorganizuoti susitikimą su vietos organizacijos, dirbančios Sąžiningos Prekybos srityje, atstovais.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Žaidimą galite padaryti azartiškesnį, griežčiau vertindamas atneštas parduoti kakavos pupeles. Galite išvis nepriimti neidealiai iškirptų pupelių.
- Dažnai informuokite dalyvius apie likusį laiką, kad jie paskubėtų.
- Nuolat praneškite dalyviams apie kakavos kainų pokyčius rinkoje.
- Galite paskatinti grupeles bendradarbiauti tarpusavyje.

PRIEDAI

Kakavos pupelės šablonas:

Lentelė pajamų žymėjimui:

Madina (SP)		Dome (SP)		Taifa	Lašibi	Bekvai
Uždarbis	Premija	Uždarbis	Premija	Uždarbis	Uždarbis	Uždarbis
Viso:						

Vaidmenų kortelės

1 grupė: Madinos miestelis

Jūsų miestelis turi nedidelę mokyklą ir šulinį, tačiau jums trūksta sporto aikštelės, kad vaikai galėtų žaisti krepšinį, futbolą ir užsiimti kitu sportu. Miestelio gyventojams taip pat trūksta pinigų moksleivių mokykliniams vadovėliams. Sporto aikštelė kainuotų apie 1500 eurų, o vadovėliai – 75-375 eurus. Kiekvienam augintojui reikia mažiausiai 150 eurų šeimai išlaikyti. Dar 75 eurų jiems reikia skirti tam, kad ūkis užaugintų geresnį derlių ir gautų daugiau pelno kitais metais.

Jūs priklausote Sąžiningos prekybos sistemai. Galite panaudoti turimus lipdukus, priklijuodami juos prie iškirptų kakavos pupelių – tokias pupeles parduosite už pastovią kainą, be to, papildomai gausite premiją bendruomenės reikmėms.

2 grupė: Dome miestelis

Jūsų miestelis turi mokyklą ir sporto aikštelę, tačiau šulinys yra per toli nuo miestelio centro, todėl jūs norite pasistatyti naują šulinį. Jis kainuotų apie 1500 eurų. Miestelio vaikams taip pat reikėtų sporto inventoriaus, kuris kainuoja 75-375 eurus. Kiekvienam augintojui reikia mažiausiai 150 dolerių šeimai išlaikyti. Dar 75 eurų jiems reikia skirti tam, kad ūkis užaugintų geresnį derlių ir gautų daugiau pelno kitais metais.

Jūs priklausote Sąžiningos prekybos sistemai. Galite panaudoti turimus lipdukus, priklijuodami juos prie iškirptų kakavos pupelių – tokias pupeles parduosite už pastovią kainą, be to, papildomai gausite premiją bendruomenės reikmėms.

3 grupė: Taifa miestelis

Jūsų miestelis turi mokyklą, šulinį ir sporto aikštelę, tačiau miestelio vaikai neturi pakankamai vadovėlių, o mokyklos padėtis prasta. Mokyklos remontas kainuotų apie 1500 eurų, vadovėliai – 75-375 eurus. Kiekvienam augintojui taip pat reikia mažiausiai 150 eurų šeimai išlaikyti. Dar 75 eurų jiems reikia skirti tam, kad ūkis užaugintų geresnį derlių ir gautų daugiau pelno kitais metais.

4 grupė: Lašibi miestelis

Jūsų miestelis turi mokyklą, šulinį ir sporto aikštelę, bet centrinei prekyvietei labai reikia remonto. Prekyvietės remontas kainuotų apie 1500 eurų. Vietinei klinikai taip pat trūksta vaistų – jie kainuotų apie 75-375 eurus. Kiekvienam augintojui taip pat reikia mažiausiai 150 eurų šeimai išlaikyti. Dar 75 eurų jiems reikia skirti tam, kad ūkis užaugintų geresnį derlių ir gautų daugiau pelno kitais metais.

5 grupė: Bekvai miestelis

Jūsų miestelis turi mokyklą, tačiau jūs norite pristatyti papildomą klasę. Miestelio vaikams taip pat trūksta būtiniausių vaistų. Nauja klasė kainuotų apie 1500 eurų, vaistai – 75-375 eurus. Kiekvienam augintojui taip pat reikia mažiausiai 150 eurų šeimai išlaikyti. Dar 75 eurų jiems reikia skirti tam, kad ūkis užaugintų geresnį derlių ir gautų daugiau pelno kitais metais.

III DALIS. DAUGIAU INFORMACIJOS

Tarptautinės informavimo kampanijos **Make Chocolate Fair!** (MCF!) internetinė svetainė: www.makechocolatefair.org

Tarptautinės kakavos organizacijos (ICCO) internetinė svetainė. www.icco.org

Pasaulinio kakavos fondo internetinė svetainė: www.worldcocoafoundation.org

Tarptautinė darbo organizacija – tarptautinė vaikų išnaudojimo mažinimo programa (IPEC): www.ilo.org/ipec/lang--en/index.htm

Tarptautinis darbo teisių forumas – Sustabdykite vaikų išnaudojimą – Šokolado kampanija: www.laborrights.org/stop-child-labor/cocoa-campaign

Fairtrade International: www.fairtrade.net

Rainforest Alliance: www.rainforest-alliance.org

UTZ Certified: www.utzcertified.org

Tarptautinės žmogaus teisių gynimo organizacijos **Global Exchange** ištekliai kakavos tema: www.globalexchange.org/fairtrade/cocoa/resources

Miki Mistrati: The Shady Chocolate., documentary film: http://www.shady-chocolate.com

IV skyrius

Tekstilė

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE TEKSTILĘ 64

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 66

1. MANO STILIUS – MANO ATSAKOMYBĖ 66
2. MADOS BAROMETRAS 68

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 70

1. ŽINOK, KĄ DĖVI 70
2. VIKTORINA 76
3. APRANGOS SIUVIMAS: SIMULIACINIS ŽAIDIMAS 78

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS 80

ŠIEK TIEK APIE TEKSTILĘ

Drabužiai – vienas svarbiausių mūsų kasdieninio vartojimo produktų. Pirkdami drabužius, vieni žmonės renkasi patogumą, kiti – išvaizdą. Drabužiai yra itin svarbūs socialine prasme: mes nuolat paklūstame vyraujančioms madoms, neretai vertiname kitus pagal aprangą. Tačiau ar žinome, iš kur yra mūsų drabužiai? Kokiomis sąlygomis jie gaminami? Kas ir kiek iš jų uždirba?

Tarptautinė drabužių prekyba tęsiasi jau šimtus metų. Šiandien aprangos pramonė yra itin globali, joje susietos sudėtingais tarpusavio ryšiais dalyvauja šalys, darbininkai ir vartotojai iš viso pasaulio. Viso pasaulio vartotojai bendrai kasmet aprangai išleidžia daugiau nei 750 milijardų Eurų: apie trečdalį šios sumos išleidžia ES, kitą trečdalį – Šiaurės Amerika ir ketvirtadalį – Azija. Aprangos versle dominuoja kelios didelės bendrovės, kurios daugiausia užsiima prekyba – patraukliausia šio verslo dalimi. Tuo tarpu drabužių siuvimas yra išplitęs po visą pasaulį.

Medvilnės gamyba

Medvilnė priklauso dedešvinių augalų šeimai, kilusiai iš šiltų ir drėgnų Azijos, Afrikos ir Pietų Amerikos tropikų. Ją jau prie 7000 metų pradėjo auginti inkai ir majai. Šiandien medvilnė auginama daugiau nei 80 šalių šešiuose pasaulio žemynuose. Šiam augalui reikalingas šiltas klimatas be šalnų ir su daug saulės bei vandens. Daugiausia medvilnės užaugina Kinija (32%), Indija (23%) ir JAV (12%).

Medvilnės pluošto perdirbimas į audinį ir drabužius buvo išrastas daugelyje pasaulio vietų. Dėl savo patvarumo medvilnė tapo pačiu svarbiausiu natūraliu pluoštu tekstilės ir drabužių pramonėje. Kasmet iš 25 milijonų tonų medvilnės pagaminama trečdalis visame pasaulyje pagaminamo audinių pluošto – iš tiek pluošto galima pagaminti apie 60 milijardų marškinėlių. Nors medvilnė kilusi iš drėgnų vietų, dabar ji dažniausiai auginama sausose vietovėse, nes per daug lietaus kenkia medvilnės derliui. Tačiau augalui vis tiek reikia daug vandens. Tam, kad pagaminti vieną porą marškinėlių, reikia sunaudoti apie 2000 litrų vandens.

Šiuo metu 60% pasaulio medvilnės plantacijų yra drėkinamos – tai sudaro beveik pusę visos pasaulio drėkinamos žemės. Taigi medvilnės auginimas kasmet pareikalauja apie 6% visame pasaulyje sunaudojamo gėlo vandens.

Šiltas klimatas ir drėgna dirva sudaro palankias sąlygas plisti ligoms ir kenkėjams, tokiems kaip baltasparniai, amarai ir vikšrai. Kovojant su jais naudojami pesticidai - medvilnė 20-25 kartus per sezoną nupurškiama įvairiais žemės ūkyje naudojamais chemikalais. Nors medvilnė auginama tik 2,5% pasaulio ariamos žemės, 16% visų pesticidų yra išpurškiama medvilnės laukuose. Antroje pasaulyje pagal medvilnės išauginimą šalyje Indijoje daugiau nei pusė visų pesticidų saunaudojama medvilnei, nors jos plantacijos užima tik 5% ariamos žemės. Daugiau pesticidų nėra naudojama jokioje kitoje žemės ūkio srityje.

Masiškas pesticidų naudojimas sunaikina ne tik augalų kenkėjus, bet ir daugybę naudingų dirvoje esančių organizmų. Be to, pesticidai užteršia upes, ežerus bei požeminius šaltinius. 99% pasaulio medvilnės augintojų gyvena besivystančiose šalyse ir ūkininkauja mažiau nei dviejuose hektaruose žemės. Dažnai tokiems augintojams stinga žinių, kad galėtų apsaugoti save ir savo šeimas nuo pavojingų pesticidų. Trys iš dešimties dažniausiai medvilnės auginime naudojamų pesticidų Pasaulio Sveikatos Organizacijos (PSO) priskirti prie labai pavojingų, ir septyni - prie vidutiniškai pavojingų.

Aprangos pramonė – globali pramonė

Aprangos gamyba – tai pasaulinė industrija. Tai reiškia, jog dažnai apranga pagaminama vienoje pasaulio pusėje, o parduodama visai kitoje. Aprangos pramonė suteikia darbo milijonams žmonių visame pasaulyje: vien Azijoje daugiau nei 15 mln. žmonių dirba šiame pramonės sektoriuje. Verslo sandėriai vyksta sudėtingame agentų, rangovų ir tiekėjų tinkle. Ši pramonės pusė tokia komplikuota, kad dažnai net pačios bendrovės, užsakančios aprangos gamybą, tiksliai nežino, kur ir kokiomis sąlygomis ji vyksta.

Didžioji dauguma aprangos verslo darbuotojų yra moterys. Tai dažnai jaunos merginos iš kaimo vietovių, kurios atvyksta į miestą norėdamos finansiškai padėti savo šeimoms. Tai taip pat gali būti moterys su mažamečiais vaikais. Deja, dažnai moterys, ypač jaunos merginos, samdomos dėl to, jog jas yra lengva išnaudoti. Jos dažnai neturi išsilavinimo ir nedrįsta prabilti apie sunkumus, patiriamus darbovietėje ir už jos ribų. Motinystės atostogos suteikiamos tik teoriškai, bet ne praktiškai. Neretai darbuotojos dirba ilgas valandas, darbą baigia vėlai, o po jo jų laukia pavojinga kelionė namo.

Daugelis darbuotojų nežino savo teisių, o įmonių valdybos jiems neleidžia įkurti darbuotojų profesinių sąjungų."Jei kas nors pabandytų įkurti profesinę sąjungą, būtų atleistas iš darbo. Todėl mes niekada ir nebandėme jos įkurti – bijojome prarasti darbus", pasakojo Abdul, dirbantis gamykloje Bangladeše, gaminančioje aprangos elementus Europos prekybininkams.

Menkas darbo užmokestis – problema, kelianti rūpesčių daugeliui viso pasaulio aprangos industrijos darbuotojų. Šalių vyriausybės nustato labai žemus minimalius atlyginimus tam, kad pritrauktų investuotojų iš užsienio šalių. Daugelyje aprangą eksportuojančių šalių minimalus atlyginimas neleidžia darbininkams gyventi oriai. Darbininkams reikia pragyvenimą užtikrinančio atlyginimo – tai reiškia, kad už darbo savaitę gaunamo atlyginimo turi užtekti darbininkų ir jų šeimų pagrindiniams poreikiams patenkinti: būstui, išsilavinimui, sveikatai, santaupoms, nenumatytiems atvejams. Negaunantys tokio atlyginimo darbininkai priversti dirbti viršvalandžius, taip pat negali atsisakyti darbo dėl kenksmingų sąlygų ar nedirbti dėl prastos sveikatos. "Mes priversti dirbti ilgas valandas, kadangi atlyginimo neužtenka pragyvenimui, mano atveju ypač dėl to, kad turiu išlaikyti ir savo tėvus", pasakojo Horn Vy, 25 metų aprangos industrijos darbuotojas Kambodžoje. Dėl mažų atlyginimų darbuotojai dažnai ima paskolas, kad sudurtų galą su galu, ir neturi jokių santaupų tokiems atvejams kaip darbo netekimas dėl ligos ar gamyklos bankroto.

Daugelyje aprangos gamyklų nėra užtikrinamos saugios darbo sąlygos, o milijonai darbuotojų priversti rizikuoti savo gyvybėmis tam, kad užsidirbtų pragyvenimui. 2013 m. balandžio 24 d. Rana Plaza pastatas Dakoje, Bangladeše, kuriame buvo įsikūrusios penkios aprangos gamyklos, subyrėjo į šipulius, pasiglemždamos 1135 darbuotojų gyvybes. Gamyklos sienos suskilinėjo jau dieną prieš tai, tačiau tūkstančiai darbuotojų buvo verčiami grįžti į darbo vietas. Pagrindinės problemos slypi nelegaliose statybose, perpildytose gamyklose, pavojingose elektros sistemose ir darbo įrengimuose, priešgaisrinės saugos stygiuje. Deja, tiek vyriausybės, tiek verslininkai į šias problemas beveik nepkreipia dėmesio. Nuo 1990 m. mažiausiai 2200 darbuotojų Bangladeše žuvo ir tūkstančiai buvo sužeisti daugiau nei per 300 nelaimingų atsitikimų, kilusių dėl nesaugių darbo sąlygų.

I DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Mano stilius – mano atsakomybė

Pristatymas:

Šios veiklos metu jos dalyviai, klausinėdami vieni kitų, turės galimybę susipažinti ir atpažinti jų kasdieniniame gyvenime egzistuojančias globalias sąsajas.

Tikslai:

- Geriau susipažinti su kitais dalyviais;
- Sumažinti grupėje egzistuojančius bendravimo barjerus;
- Suvokti globalių procesų įtaką asmeniniam gyvenimui.

Trukmė: 15-20 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- „Bingo“ lapas;
- Rašikliai.

Eiga:

1. Išdalinkite dalyviams „Bingo“ užduoties lapus ir rašiklius ir paprašykite jų surinkti kuo daugiau kitų dalyvių parašų.
2. Dalyviai vaikšto po kambarį ir prašo kitų dalyvių atsakyti į klausimus, esančius jų „Bingo“ lape. Jeigu paprašytas dalyvis teigiamai atsako į klausimą, jis pasirašo lape prie teiginio, į kurį atsakė.
3. Dalyvis, surinkęs 10 iš 12 parašų savo lape, turi sušukti „Bingo!“

Apibendrinimas ir refleksija:

Kai visi dalyviai bus surinkę “Bingo!”, paprašykite jų susėsti ratu Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar buvo sunku/lengva atlikti užduotį?*
2. *Ar sužinojote ką nors naujo? Jei taip, ką?*
3. *Ar sužinojote kažką įdomaus apie kitus grupės dalyvius? Į kokį teiginį buvo dažniausiai atsakoma teigiamai? Į kokį rečiausiai?*
4. *Ar supratote kažką, ką jau žinojote anksčiau, tačiau niekada apie tai nesusimąstėte?*
5. *Ar nustebino, kiek daug įprastų dalykų yra susiję su globalizacija?*
6. *Kokių papildomų teiginių būtų galima įrašyti į lapus?*

Tęstinumas:

Ši veikla itin tinkama kaip įvadas, susipažinimo veikla. Po jos gali sekti bet kuri kita šio skyriaus veikla.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Įvertinkite, ar visi teiginiai „Bingo“ užduoties lape yra tinkami jūsų dalyvių grupei. Jei kažkurie klausimai netinka, galite juos pakoreguoti.
- Žaidimo nugalėtoją galite apdovanoti nedideliu prizu.
- Jei grupėje daugiau nei 20 žmonių, galite reikalauti surinkti 10 skirtingų žmonių parašų.

PRIEDAI

Bingo

Žinote, kuriame žemyne yra Bangladešas …	**Turite draugą/ų už Europos ribų…**	**Žinote, kas yra Sąžininga Prekyba …**	**Turite Facebook/ Twitter/ Skype paskyrą…**
Žinote, kur pagaminti jūsų marškinėliai/megztinis/kt. rūbas …	**Kalbate daugiau nei viena kalba …**	**Žinote, ką reiškia Sumangali …**	**Nešiojate devėtus drabužius …**
Perkate tik madingų prekių ženklų drabužius …	**Žinote, kuriose trijose šalyse pagaminama daugiausia drabužių …**	**Žinote, kiek darbuotojas uždirba už pasiūtą džinsų porą …**	**Žinote, kas yra profesinė sąjunga …**

2. Mados barometras

Pristatymas:

Ši veikla skirta supažindinti jaunus žmones ir padėti jiems kritiškai pažvelgti į vartojimą ir sunkumus, kylančius pasaulinėje aprangos pramonėje. Čia svarbiausia – skirtingos dalyvių pozicijos atsakius į klausimus.

Tikslai:

- Paskatinti susidaryti asmeninę nuomonę apie madą ir vartojimą;
- Diskutuoti grupėje, aptariant skirtingas nuomones ir pozicijas;
- Iškelti problemas diskusijos apie madą ir vartojimą metu, naudojant provokuojančius teiginius.

Trukmė: 30-45 min.

Grupės dydis: 5-20 asm.

Dalyvių amžius: 17+

Reikalingos priemonės:

- Dideli užrašai „SUTINKU“ ir „NESUTINKU“.

Pasirengimas:

Sugalvokite įvairių prieštaringų teiginių, susijusių su mada ir aprangos pramone. Pasistenkite įtraukti klausimų įvairiais aspektais: vietinis/globalus, asmeninis/socialinis, lengvas/rimtas, politinis/ekonominis.

Paruoškite patalpą, kad turėtumėte pakankamai vietos šiai veiklai. Priešingose patalpos pusėse pakabinkite užrašus „SUTINKU“ ir „NESUTINKU“. Pasirūpinkite, kad tarp jų būtų daug erdvės.

Eiga:

1. Paprašykite dalyvių sustoti patalpos viduryje. Skaitykite jiems po vieną iš pasiruoštų teiginių. Perskaitę teiginį, paprašykite dalyvių pajudėti “mados barometre” į vieną ar kitą priklausomai nuo to, ar jie sutinka su teiginiu. Siūlomi teiginiai :

- *Drabužiai, kuriuos nešioju, padeda man išreikšti save;*
- *Aprangos darbuotojai Bangladeše turėtų džiaugtis, jog apskritai turi darbą;*
- *Mūsų kartai mada daug svarbesnė nei praėjusioms kartoms;*
- *Boikotuoti Azijoje pagamintus drabužius – vienintelis būdas paremti darbuotojų teises;*
- *Aš esu mados auka;*
- *Darbuotojų profesinės sąjungos daro darbininkams blogą įtaką ir tik pridaro bėdų;*
- *Sąžiningos Prekybos drabužiai yra per brangūs jauniems žmonėms.*

2. Po kiekvieno teiginio paprašykite dalyvių paaiškinti, kodėl jie pasirinko konkrečią vietą „mados barometre“, paprašykite jų savo nuomonę pagrįsti.

Apibendrinimas ir refleksija:

Po veiklos, paprašykite dalyvių susėsti ratu. Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip patiko ši veikla?*
2. *Ar buvo lengva apsispręsti, kokią poziciją užimti?*
3. *Ar buvo lengva klausytis teiginių į juos iš karto neatsakant?*
4. *Ar buvo kažkas, apie ką jau žinojote, tačiau niekada nesusimąstėte?*

Tęstinumas:

Ši veikla gali būti kartojama, diskutuojant tiek ta pačia, tiek ir kitomis temomis.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Diskusijai rinkitės ypač asmeniškus, prieštaringus teiginius, kad sulauktumėte skirtingų nuomonių iš dalyvių.
- Nesmerkite dalyvių atsakymų! Kuomet dalyviai aiškina savo pasirinkimus, pasistenkite šiame etape nepradėti diskusijos – čia svarbiausia užimamos pozicijos vienas kito atžvilgiu, o ne tiesioginis jų aptarimas.
- Informuokite dalyvius, kad jie gali keisti savo poziciją, kol jie ar kiti veiklos dalyviai pristato savo nuomonę. To taip pat galite paklausti, kai visi norintieji pristatė savo pozicijas perskaityto teiginio atžvilgiu.
- Jeigu dirbate su jaunesniais dalyviais (12-17 m. amžiaus), teiginius adaptuokite taip, kad dalyviai juos suprastų.

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Žinok, ką dėvi

Pristatymas:

Pradedant nuo lengvesnės veiklos, dalyviai supras, kokie sudėtingi globalūs ryšiai susiję su kasdieninio vartojimo produktais.

Tikslai:

- Susipažinti su globaliais procesais aprangos pramonėje;
- Sužinoti apie nelygų galios ir pelno pasiskirstymą;
- Suvokti globalią įtaką asmeninėms patirtims.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 5-15 asm.

Dalyvių amžius: 17+

Reikalingos priemonės:

- Smeigtukai;
- Kortelės su drabužių gamybos grandinės etapais;
- Kortelės su pagrindiniais aprangos gamybos grandinės veikėjais;
- Rašikliai;
- Žirklės;
- „Voratinklio“ lapas (po 2 kiekvienam dalyviui);
- Marškinėliai ar džinsai;
- Vatos gabalėlis;
- Pasaulio žemėlapis;
- Rašomoji lenta arba dideli konferencinio popieriaus lapai.

Pasirengimas:

Pasiruoškite visas priemones. Galite surašyti visus užduoties etapus lentoje, kad nuo pat pradžių dalyviams būtų aišku, kaip vyks procesas.

Eiga:

I dalis. Mano mėgstamiausi marškinėliai

1. Paklauskite dalyvių, kokie drabužiai jiems patinka labiausiai, ir kokie pagrindiniai kriterijai padeda jiems apsispręsti perkant drabužius (pvz., prekės ženklas, mados žurnalai, kaina, gamybos sąlygos, draugų stilius). Surašykite atsakymus ant lentos. Paklauskite dalyvių, ar jie žino, kur buvo pagamintas mėgstamiausias jų drabužis.

II dalis. Kur „auga“ marškinėliai?

Šioje dalyje dalyviai susipažins su aprangos gamybos grandine ir joje dalyvaujančiais veikėjais.

1. Parodykite dalyviams marškinėlius ir vatos gabalėlį ir paprašykite jų įsivaizduoti, kaip vienas gali virsti kitu.

2. Naudodami korteles su drabužių gamybos etapais, paprašykite dalyvių sudėlioti jas teisinga tvarka, o taip pat pasaulio žemėlapyje surasti šalis, kuriose šie gamybos etapai vyksta. Paprašykite dalyvių įvardyti keletą problemų, susijusių su drabužių gamybos procesu: ekologinės medvilnės auginimo problemos, darbuotojų teisių pažeidimai gamyklose ir kt.

3. Išdalinkite dalyviams korteles su drabužių gamybos grandinėje dalyvaujančiais veikėjais ir paprašykite juos sudėlioti prie drabužių gamybos grandinės etapų, kuriuose, jų nuomone, šie veikėjai veikia. Paprašykite dalyvių pagalvoti ir įvardyti, kokius interesus ir tikslus galėtų turėti skirtingi drabužių gamybos proceso veikėjai, kur jie konkuruoja, o kur sutaria.

4. Paprašykite dalyvių įsivaizduoti, kad jie turi marškinėlius, kainuojančius 29 Eurus. Paprašykite jų padiskutuoti ir nuspręsti, kokia drabužio kainos dalis atitenka kiekvienam gamybos grandinės veikėjui. Dalyviams pristačius savo sprendimą, pristatykite jiems teisingą drabužio kainos paskirstymą (žr. priedą „Drabužio kainos paskirstymas“).

III dalis. Tavo pasirinkimas – tavo tarpusavio sąsajos

1. Išdalinkite kiekvienam dalyviui po du „Voratinklio“ lapus. Pirmiausia paprašykite kiekvienos individualiai pagalvoti, kas jiems daro įtaką perkant ar renkantis drabužius. Paprašykite dalyvių „voratinklio“ viduryje užrašyti savo vardą, o aplink jį – žmones ir veiksnius, kurie daro jam įtaką renkantis ar perkant drabužius. Kuo didesnę įtaką žmogus ar veiksnys turi, tuo arčiau „voratinklio“centro jis turi būti pažymėtas.

2. Paprašykite dalyvių antrajame „voratinklyje“ surašyti žmones ir veiksnius, darančius įtaką drabužių gamybos proceso veikėjams. Kuo didesnę įtaką žmogus ar veiksnys veikėjams turi, tuo arčiau „voratinklio“centro jis turi būti pažymėtas.

3. Paprašykite dalyvių savo „voratinklius“ aptarti mažose grupelėse arba porose. Klausimai aptarimui:

- *Kokie „voratinklių“ panašumai, kokie skirtumai?*
- *Kas nustebino, palyginus abu „voratinklius“?*

Apibendrinimas ir refleksija:

Paprašykite dalyvių susėsti ratu. Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar sužinojote ką nors nauja? Jei taip, ką?*
2. *Kas šioje veikloje nustebino labiausiai?*
3. *Ar tokio drabužio kainos pasiskirstymo tikėjotės? Ar toks pasiskirstymas sąžiningas? Kokios gali būti to priežastys?*
4. *Ar žinojote, kad tiek daug žmonių ir transporto priemonių prireikia jūsų drabužių transportavimui?*
5. *Kaip manote, ar ši prekių grandinė yra panaši kaip kitų produktų, pvz. maisto, elektros prekių?*
6. *Kaip manote, kuo drabužių gamyba ir darbo sąlygos Lietuvoje skiriasi nuo kitų šalių?*
7. *Ar manote, jog ši veikla turės įtakos ateityje perkant drabužius?*

Tęstinumas:

Ši veikla gali būti naudojama kaip įvadas – įžvalgos, pasiektos jos metu, turėtų būti naudingos atliekant kitas veiklas ir užduotis.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jeigu veikloje dalyvauja didesnis žmonių skaičius, veiklai atlikti juos galite suskirstyti į mažesnes grupeles.
- Šiai veiklai reikalingas itin aktyvus lektoriaus dalyvavimas, skatinant diskusijas ir dalyvių aktyvumą.
- Kad veikla būtų įdomesnė ir interaktyvesnė, drabužio kainos paskirstymo etape galite naudoti tikrus drabužius. Galite paprašyti dalyvių sukarpyti ar suplėšyti drabužį į skirtingo dydžio dalis ir jas priskirti drabužių gamybos grandinės veikėjams, priklausomai nuo jų gaunamos drabužių kainos dalies.
- Būkite gerai pasiruošę atsakyti į dalyvių klausimus drabužių gamybos proceso tema.

PRIEDAI

Drabužių gamybos grandinė

PAKAVIMAS IR TRANSPORTAVIMAS
MEDVILNĖS AUGINIMAS
VERPIMAS
AUDIMAS
SIUVIMAS
DIZAINAS, MARKETINGAS
PARDAVIMAS
DĖVĖJIMAS
IŠMETIMAS/PERDIRBIMAS

Drabužių gamybos proceso veikėjai (kortelės)

ŪKININKAI, AUGINTOJAI	DARBININKAI
DARBININKAI	DARBININKAI
GAMYKLŲ SAVININKAI	GAMYKLŲ SAVININKAI
GAMYKLŲ SAVININKAI	
MARKETINGO/DIZAINO ĮMONĖS	GAMYKLŲ SAVININKAI
PARDUOTUVĖS, PREKYBOS CENTRAI	PARDUOTUVĖS, PREKYBOS CENTRAI
VARTOTOJAI	VARTOTOJAI

Šalys, kuriose vyksta atskiri drabužių gamybos proceso etapai

Medvilnės auginimas (plantacijos/nedideli ūkiai)	JAV (plantacijos) Indija (nedideli ūkiai)
Verpimas	Turkija
Audimas	Taivanas
Siuvimas	Bangladešas
Dizainas, marketingas	Švedija
Pardavimas	Austrija
Dėvėjimas	Lietuva
Išmetimas/perdirbimas	Gana

Drabužių gamybos proceso veikėjai

Medvilnės auginimas (plantacijos/nedideli ūkiai)	Ūkininkai, augintojai
Verpimas	Darbininkai, gamyklų savininkai
Audimas	Darbininkai, gamyklų savininkai
Siuvimas	Darbininkai, gamyklų savininkai
Dizainas, marketingas	Marketingo/dizaino įmonės
Pardavimas	Parduotuvės, prekybos centrai
Dėvėjimas	Vartotojai
Išmetimas/perdirbimas	Vartotojai, Parduotuvės, prekybos centrai, gamyklų savininkai

Marškinėlių kainos pasiskirstymas

	% pardavimo kainoss	Kainos dalis
Ūkininkai, augintojai	12 %	3,40 €
verpimas, audimas, siuvimas: **Darbininkai**	0,6 %	0,18 €
verpimas, audimas, siuvimas: **gamyklos sąvininkai**	4 %	1,15 €
dizainas, marketingas: **marketingo/dizaino įmonės**	12 %	3,61 €
pardavimas: **parduotuvės**	59 %	17,00 € (įskaitant darbuotojų atlyginimus)
Kita (tarpininkai, transportas)	12,4 %	3,66 €
Iš viso	100 %	29,00 €

Šaltinis:
http://cleanclothes.at/media/common/uploads/download/factsheet-zum-existenzlohn/Fact_Sheet_Existenzlohn.pdf ir http://www.fairwear.org/ul/cms/fck-uploaded/documents/policydocs/ClimbingtheLadderReport.pdf

Voratinklis:

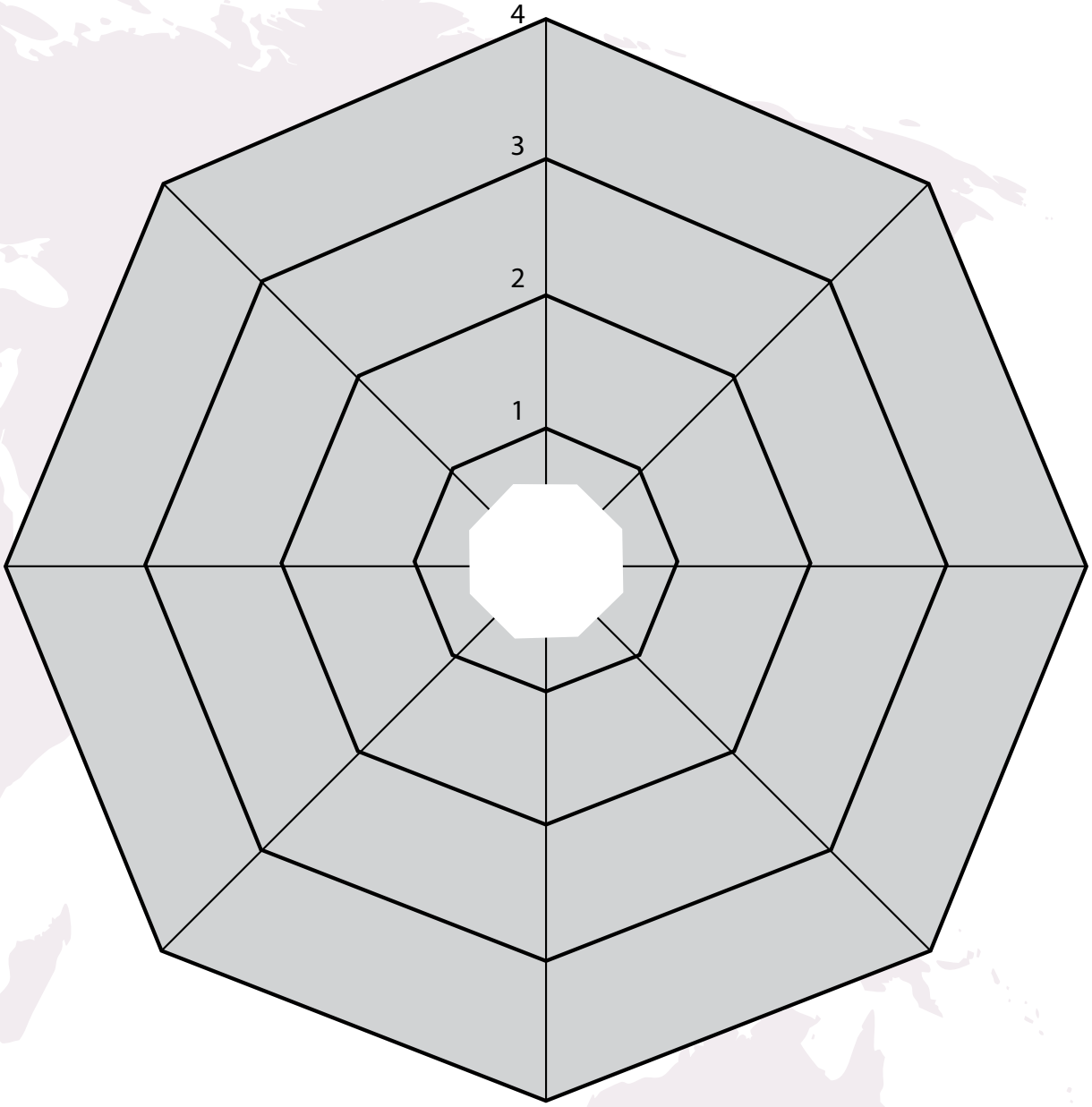

2. Viktorina

Pristatymas:

Ši veikla įtraukia jaunus dalyvius, nes yra linksma ir skatinanti rungtis. Jos metu dalyviai daugiau sužinos apie mūsų vartojimo įpročių ir pasaulinės aprangos industrijos sąsajas.

Tikslai:

- Susipažinti su įvairiais pasaulinės aprangos industrijos aspektais ir kylančiais sunkumais;
- Aptarti svarbius klausimus mados ir vartojimo temomis;
- Žaismingai aptarti svarbias globaliojo švietimo temas.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 6-20 asm.

Dalyvių amžius: 12-17

Reikalingos priemonės:

- Nešiojamas kompiuteris su multimedija įranga;
- Skaidrės su viktorinos klausimais;
- Konferencinio popieriaus lapai arba rašomoji lenta;
- 4 kortelės (A, B, C ir D) kiekvienai grupei;
- Prizas laimėtojams.

Eiga:

1. Paprašykite dalyvių susiskirstyti į grupeles po 3, 4 ar 5 asmenis (priklausomai nuo bendro dalyvių skaičiaus), ir sugalvoti grupės pavadinimą, susijusį su apranga (pvz.,„Zara“,„Sąžininga Prekyba“,„Mėlyni džinsai“ ir pan.).

2. Išdalinkite po 4 viktorinos korteles kiekvienai grupei ir pasakykite, jog po kiekvieno klausimo jie turi iškelti, jų nuomone, teisingo atsakymo raidę (A, B, C ar D).

3. Pradėkite viktoriną, naudodami pasiruoštus klausimus. Paprašykite savo kolegos ar vieno iš grupės narių lentoje ar popieriaus lape žymėti, kurios grupės teisingai atsakė į klausimus.

4. Pabaigoje suskaičiuokite kiekvienos grupės taškus ir apdovanokite nugalėtojus.

Apibendrinimas ir refleksija:

Po veiklos paprašykite dalyvių susėsti ratu ir aptarkite užduotį. Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Kaip jums patiko viktorina?*
2. *Ar sužinojote ką nors nauja, jei taip, ką?*
3. *Ar kurie nors iš sužinotų faktų nustebino? Kodėl?*

Tęstinumas:

Ši veikla gali būti kartojama ta pačia ar kita tema. Taip pat gali būti naudojama projekto pabaigoje, užtvirtinti dalyvių naujai įgytas žinias. Pabandykite panaudoti jas kitose savo vykdomose veiklose.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Pabandykite įsijausti į viktorinos vedėjo vaidmenį – taip labiau motyvuosite dalyvius.
- Pasistenkite surasti prizus, susijusius su tekstilės tema (pvz. šokoladas su Sąžiningos Prekybos sertifikatu, bilietas į kino filmą, susijusį su aprangos pramonės, darbuotojų išnaudojimo, medvilnės auginimo temomis ir pan.)
- Viktorinai pasistenkite sugalvoti klausimus, kurie nebūtų pernelyg „pamokslaujantys“, taip pat klausimų įvairiais aspektais: vietinis/globalus, asmeninis/socialinis, lengvas/rimtas, politinis/ekonominis.
- Viktorinos klausimus galite adaptuoti ir keisti, atsižvelgdami į dalyvių amžių ir sugebėjimus.

Siūlomi klausimai viktorinai

Klausimas	Answers
Iš kokios medžiagos gaminami džinsai?	**A medvilnės** B vilnos C sintetinio pluošto D lino
Kokiose šalyse pagaminama daugiausia mūsų nešiojamų drabužių?	A Vokietijoje, Austrijoje ir Šveicarijoje B Italijoje, Prancūzijoje ir Portugalijoje C JAV, Kanadoje ir Australijoje **D Bangladeše, Kinijoje ir Kambodžoje**
Kaip vadinasi darbuotojų organizacijos, kovojančios už darbuotojų teises Europoje ir kitose šalyse?	A Nevyriausybinės organizacijos **B profesinės sąjungos** C gaujos S viešosios įstaigos
Kiek pajamų iš pardavimų per metus gauna H&M?[1]	A Apie 250 milijardų Eurų **B Apie 17,5 milijardų Eurų** C Apie 150 000 tūkstančių Eurų D Apie 1,3 milijardų Eurų
Kaip vadinasi Europoje paplitęs judėjimas, kurio dalyviai siekia patys perdirbti ir naujai panaudoti įvairias medžiagas ir produktus?	A Viskas-po-vieną (angl. Everything-alone) B Taip-mes-galime (angl. Yes-we-can) C Kodėlgi-ne (angl. Why-the-fuck-not) **D Pasidaryk- pats (angl. Do-it-yourself)**
Kokią dalį visų atliekų Lietuvoje sudaro odos, gumos ir dėvėtos tekstilės gaminiai?	A 28% B 7% **C 33%** D 13%
Koks būdas panaudoti senus drabužius neseniai išpopuliarėjo tarp jaunų žmonių?	**A drabužių keitimosi vakarėliai** B drabužių pirkimas internetu C drabužių išmetimas į šiukšlių konteinerius D senų drabužių perdavimas jaunesniems broliams ir sesėms
Kiek vandens reikia, kad pagaminti vienerius marškinėlius?	A 5 litrų B 100 litrų C 500 litrų **D 2000 litrų**

[6] *Šaltinis: http://www.handelsdaten.de/themen/326/hennes-und-mauritz/; 2013 -> pardavimai ~ 17.5 milijardų €!*

3. Aprangos siuvimas: simuliacinis žaidimas

Pristatymas:

Ši veikla padės dalyviams patirti aprangos gamybos procesą ir pajausti spaudimą, kuri jaučia tekstilės pramonėje dirbantys žmonės.

Tikslai:

- Patirti gamybos procesą žaidimo forma;
- Susipažinti ir patirti, kokios gali būti neteisingos darbo sąlygos.

Trukmė: 30 min.

Grupės dydis: 6-20 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- A4 popieriaus lapai;
- Žirklės;
- Rašymo priemonės;
- Linuotė.

Pasirengimas:

Sustatykite stalus į vieną eilę ir pasiruoškite visas priemones.

Galite leisti dalyviams i numeriukus, kad vaidmuo gamyboje būtų paskirtas atsitiktinai

Kai nuspręsite/išsitrauksite numeriukus ar vaidmenis, dalyviai turėtų susėsti prie stalo pagal eilės numerį

Eiga:

1. Trumpai paaiškinkite dalyviams apie kiekvieną drabužių gamybos etapą (kirpimą, siuvimą, sagų siuvimą ir t.t.). Paaiškinkite, kas vyks veiklos metu ir kokios bus taisyklės. Taip pat išrinkite nuo vieno iki trijų prižiūrėtojų.

2. Suskirstykite dalyvius grupelėmis po 6 asmenis. Išdalinkite dalyviams numeriukus nuo 1 iki 6 ir paprašykite jų susėsti paeiliui.

3. Kiekvienas dalyvis gaus konkrečią užduotį gamyboje pagal savo eilės numerį. Įsitikinkite, kad visi dalyviai aiškiai suprato savo užduotis.

4. Pasakykite, kad kai suplosite rankomis, turi prasidėti gamyba. Jūs su prižiūrėtojais turite skubinti dalyvius dirbti greičiau.

5. Gamyba baigiasi jūsų sprendimu. Ji neturėtų tęstis per ilgai, tačiau bent 5-10 minučių.

Apibendrinimas ir refleksija:

Paprašykte dalyvių susėsti ratu. Aptarimui siūlomi klausimai:

1. *Kaip patiko veikla? Ar buvo sunku/lengva atlikti užduotį?*
2. *Kaip sėkėsi gamyba? Kaip jautėtės dėl skubinimo?*
3. *Ko galime pasimokyti iš šios veiklos?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jeigu dalyvių daug, galite padalinti juos į dvi grupes ir suorganizuoti jų tarpusavio gamybos varžybas.

PRIEDAI

Siūlomi klausimai viktorinai

1. Prižiūrėtojas Jūs turėsite prižiūrėti, kad marškinėliai būtų gaminami itin kokybiškai. Taip pat būsite atsakingas už darbo įrangą.	• A4 formato popieriaus lapai • Smeigtukai • Liniuotės • Sąvaržėlės
2. Siuvėja (-as) Perlenkite popieriaus lapą per pusę. Pasižymėkite po 5 cm viršuje ir apačioje ir 5 cm dešinėje pusėje. 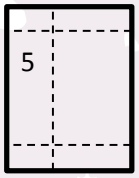 Lapo sulenkimas – dešinėje pusėje	3. Siuvėja (-as) Iškirpkite pažymėtą formą 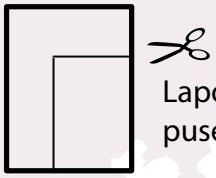 Lapo sulenkimas – dešinėje pusėje
4. Siuvėja (-as) Ant iškirptos formos nupieškite 4 cm pločio ir 12 cm ilgio stačiakampį. 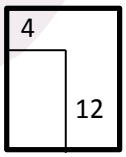 Lapo sulenkimas – dešinėje pusėje	5. Siuvėja (-as) Iškirpkite nupieštą stačiakampį. 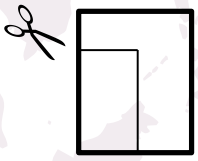 Lapo sulenkimas – dešinėje pusėje
6. Siuvėja (-as) Išlankstykite popieriaus lapą. Viršuje nupieškite puslankį – apykaklę, o tiesiai per vidurį 4 taškus vienodais atstumais. 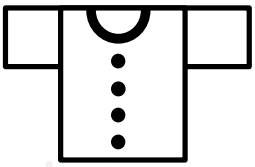	7. Pardavėja (-as) Užlenkite abi marškinėlių puses ir perlenkite per pusę. 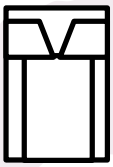 Nugara Priekis

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS

- Pagrindinė informacija apie medvilnę ir jos produktus (informacija vokiečių kalba): http://www.baumwoll-seite.de/index.html
- Informacija apie medvilnės derliaus rinkimą ir ekologines pasekmes (informacija vokiečių kalba): http://umweltinstitut.org/fragen--antworten/bekleidung/konventionelle_bekleidung-678.html
- „Švarių Drabužių“ kampanija apie darbo sąlygas tekstilės pramonėje: http://www.cleanclothes.org/
- Kas slypi už kasdien vartojimų produktų: http://www.buyresponsibly.org/
- Darnios mados ir maisto gidas: http://www.die-sicherheitsnadel.at/
- Kas slypi už mūsų kasdien vartojamų produktų: http://www.buyresponsibly.org/

V skyrius

Mobilieji telefonai

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE MOBILIUOSIUS TELEFONUS 82

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 83

1. ARGUMENTAI „UŽ“ IR „PRIEŠ“ MOBILIUOSIUS TELEFONUS 83
2. TECHNOLOGINIS TEISINGUMAS 84

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 89

1. SĄŽININGOS DARBO SĄLYGOS 89
2. NESĄŽININGOS DARBO SĄLYGOS DEMOKRATINĖJE KONGO RESPUBLIKOJE 91
3. E-ATLIEKOS. KAIP MES SPRENDŽIAME JŲ PROBLEMĄ? 94
4. MOBILIEJI TELEFONAI. GLOBALI DIMENSIJA 98

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS 107

ŠIEK TIEK APIE MOBILIUOSIUS TELEFONUS

Šiuolaikinis pasaulis yra sunkiai įsivaizduojamas be mobiliųjų telefonų. Pasaulyje yra daugiau žmonių, turinčių mobiliuosius telefonus nei turinčių galimybę naudotis tualetais. Pasaulio banko duomenimis, 91% pasaulio gyventojų yra pasirašę sutartis su įvairiomis telefonines paslaugas teikiančiomis kompanijomis, tuo tarpu vos 64% žmonių gyvena pakankamomis sanitarinėmis sąlygomis pasižyminčioje aplinkoje.

Jauni žmonės Europoje auga aplinkoje, kurioje mobilieji telefonai tampa neatsiejama kasdienio gyvenimo dalimi. Šis fenomenas yra būdingas jaunimui visame pasaulyje. Toks bendras pasaulinis ryšys daro tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką jaunimui, bet tuo pačiu susieja jaunus žmones, gyvenančius labai skirtingus gyvenimus.

Globali tiekimo grandinė

Jūsų telefonas yra pagamintas iš įvairiausių komponentų. Jame galite rasti aukso iš Pietų Afrikos ar Rusijos, vario iš Čilės, nikelio iš Kanados, tantalo ar koltano iš Kongo Demokratinės Respublikos.

Koltanas yra esminis mobiliųjų telefonų komponentas. 80% šio brangaus mineralo yra randama ir išgaunama Kongo Demokratinėje Respublikoje, šalyje, draskomoje karų ir įvairių konfliktų, kurių pagrindinė priežastis – šios šalies gelmėse randamas turtas. Koltano kasyba gali būti labai pavojinga, menkai apmokama veikla, kurioje plačiai paplitęs vaikų išnaudojimas. Kongo Demokratinės Respublikos kalnakasiai yra viena pirmųjų ir svarbiausių globalios mobiliųjų telefonų tiekimo grandinės dalių. Tai žmonės, kurie sukuria, pagamina ir parduoda mobiliuosius telefonus.

Aplinkos tvarumas

Rinkoje pasirodžius naujo modelio telefonams, daugelis žmonių juos įsigyja ir atsikrato puikiai veikiančių senųjų, o telefonui sugedus mobiliaisiais telefonais prekiaujančios kompanijos taip pat vangiai siūlosi jį sutaisyti. Milijonai telefonų kasmet yra išmetami ir neretai atsiduria sąvartynuose. Juose sukaupta gausybė pavojingų cheminių medžiagų, kurios gali kenkti aplinkai. Šie pavojingi chemikalai patenka į dirvožemį, o vėliau ir į vandenį. Pasiturinčios Europos šalys dažnai išgabena nebenaudojamus mobiliuosius telefonus į finansiškai silpnesnes ir silpnesnę teisinę bazę turinčias šalis „perdirbimui“. Šalys pasirenkamos pagal tai, kiek valstybėje yra ginamos žmonių teisės bei aplinka. Taip iš esmės yra „eksportuojama“ ir ši problema.

Mobilieji telefonai Afrikoje

Mobiliosios technologijos pakeitė komunikaciją visoje Afrikoje. Tai paskatino pokyčius švietimo, sveikatos apsaugos sistemose, bankininkystėje. Šios technologijos padėjo paprastiems piliečiams burtis ir aktyviai kovoti už savo teises bei įsitikinimus.

Net ir smulkūs ūkininkai, kurie neturėjo arba turėjo menką galimybę gauti finansavimą bei prieigą prie technologijų, dabar gali lengvai pasiekti informaciją apie oro sąlygas, patikrinti pasėlių kainas bei taip padidinti gaunamas pajamas.

Ką galite padaryti?

Mobilieji telefonai paprastiems žmonėms tampa esmine technologijų dalimi visame pasaulyje. Pagrindinis iššūkis, su kuriuo susiduriame, yra užtikrinti, kad gaminant mobiluosius telefonus būtų paisoma kiekvieno tiekimo grandinėje esančio vieneto interesų, būtų gerbiamos žmogaus teisės ir atsižvelgiama į e-atliekų poveikį aplinkai.

I DALIS: DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Argumentai „už“ ir „prieš“ mobiliuosius telefonus

Pristatymas:

Tai greito mąstymo reikalaujantis žaidimas, leidžiantis dalyviams apgalvoti, kaip ir kodėl yra naudojami mobilieji telefonai.

Tikslai:

- Apgalvoti argumentus „už“ ir „prieš“ mobiliuosius telefonus

Trukmė: 30-45 min.

Grupės dydis: 8-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės

- Dideli popieriaus lapai
- Žymekliai, rašikliai

Eiga

1. Suskirstykite grupę į mažesnes grupeles po 4-5 dalyvius.

2. Paprašykite kiekvienos grupės per 2 minutes surašyti kuo daugiau argumentų „už“ ir „prieš“ mobiliuosius telefonus.

3. Pasibaigus užduočiai atlikti skirtam laikui, paprašykite kiekvienos grupės pristatyti tai, ką jie parašė. Jeigu viena grupė įvardija vieną iš argumentų, kurių nebuvo įvardijusi kita grupė, skirkite jiems 1 tašą. Jeigu grupių argumentai kartojasi, juos išbraukite.

4. Aptarkite argumentus „už“ ir „prieš“. Suskaičiuokite rezultatus ir pasveikinkite laimėjusią komandą.

Apibendrinimas bei refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Taip pat paklauskite jų keleto apibendrinimui ir refleksijai skirtų klausimų:

1. *Ar buvo lengviau sugalvoti argumentus „už“, ar „prieš“?*
2. *Kokių argumentų yra daugiau: „už“ ar „prieš“ mobiliuosius telefonus?*
3. *Ar buvo išsakyti argumentai, kurie sukėlė jums nuostabą ar nepritarimą?*
4. *Ar manote, kad rezultatai būtų tokie patys, jeigu ši užduotis būtų atlikta kitoje šalyje?*

Tęstinumas:

Šią veiklą galite pratęsti užsiėmimu „Mobilieji telefonai. Globalioji dimensija“, kuri yra skirta geriau suprasti, kaip mobilieji telefonai bei mobiliosios technologijos yra naudojamos, siekiant atnešti naudos žmonėms, gyvenantiems Afrikoje. Veiklos aprašą rasite toliau šiame leidinio skyriuje.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Akcentuokite tai, kad skirtingi žmonės mobiliuosius telefonus naudoja skirtingais tikslais, priklausomai nuo jų amžiaus, gyvenamosios vietos bei poreikių.

2. Technologinis teisingumas

Pristatymas:

Ši veikla paskatins dalyvius pagalvoti, kodėl žmonės naudojasi technologijomis kasdieniame gyvenime. Jie taip pat turės galimybę aptarti, kokie skirtumai egzistuoja tarp globalių bendruomenių, kalbant apie prieigą prie technologijų ir jų panaudojimą.

Tikslai:

- Pristatyti terminą „technologinis teisingumas“;
- Paskatinti dalyvius pagalvoti, kaip technologijos sujungia žmones visame pasaulyje.
- Išsiaiškinti, kaip technologijos, kuriomis naudojasi dalyviai, pagerina gyvenimo kokybę ar tiesiog yra prabangos požymis;
- Aptarti technologijų poreikio ir jų vartojimo problematiką ir tai, kaip tai skiriasi skirtingose pasaulio šalyse.

Trukmė: 45 – 60 min.

Grupės dydis: 5-25 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Teiginiai, atspindintys asmeninius įsitikinimus, užrašyti ar atspausdinti ant atskirų popieriaus lapų;
- Maži popieriaus lapeliai;
- Kortelės;
- Norų ir poreikių lapas;
- Rašikliai.

Eiga

I dalis: pritariu - nepritariu

1. Paprašykite dalyvių užrašyti savo vardus ant mažų popieriaus lapelių.

2. Paprašykite grupės sustoti ratu bei paaiškinkite, o jo viduryje išdėliokite lapus su teiginiais. Paprašykite dalyvių padėti lapelius su savo vardu:

- *arčiau teiginio, jeigu jis/ji šiam teiginiui pritaria;*
- *toliau nuo teiginio – jeigu jam nepritaria.*

3. Iš eilės kvieskite dalyvius sudėti savo lapelius, pasiteiraukite jų dėl savo pasirinkimo. Diskusijos metu leiskite dalyviams pakeisti jau padėto lapelio vietą.

II dalis: norai ir poreikiai

1. Išdalinkite dalyviams po 4 tuščias korteles ar popieriaus lapelius. Paprašykite jų ant kortelių užrašyti 4 prietaisus, kurie, jų manymu, jiems kasdien yra itin reikalingi.

2. Suskirstykite dalyvius į mažesnes grupeles po 4-6 žmones. Kiekvienai grupei duokite po paruoštą kortelių rinkinį. Paprašykite jų peržiūrėti prieš tai jų užrašytas korteles ir atmesti tas, kurios sutampa. Paprašykite vieno dalyvio iš kiekvienos grupės sumaišyti korteles ir jas padalinti po lygiai kiekvienam grupelės nariui.

3. Išdalinkite grupelėms norų ir poreikių lapus (po vieną kiekvienai grupei). Paprašykite dalyvių savo grupelėse paeiliui dėti po vieną kortelę norų ir poreikių lape į vietą priklausomai nuo to, ar, jų nuomone, ant kortelės nurodytas prietaisas yra būtinas kasdieniniame gyvenime, t.y. padeda palengvinti buitį ir tenkina pamatinius žmogaus poreikius, ar tai yra prabangos ženklas. Atkreipkite dalyvių dėmesį, kad poreikių ir norų laukai turi ribotą vietų skaičių, kiek kortelių jame gali atsirasti, todėl skatinkite juos diskutuoti ir derėtis, kuri kortelė kuriame norų ir poreikių lauke turi atsirasti. Jeigu dalyviams neužteks vietos ir jie norės pakeisti kortelės vietą, tam turi pritarti visa grupė.

4. Kai visos grupės bus susitarusios ir sudėliojusios visas korteles, paprašykite jų pasidalinti savo sprendimais ir jų motyvais. Atkreipkite dalyvių dėmesį į jų pačių sprendimus dėl mobiliųjų telefonų poreikio kasdieniniame gyvenime.

Apibendrinimas bei refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Po pirmosios veiklos dalies paklauskite jų keleto apibendrinimui ir refleksijai skirtų klausimų:

1. *Ką naujo išmokote, sužinojote šios veiklos metu?*
2. *Ar manote, kad rezultatai būtų tokie patys, jeigu ši užduotis būtų atlikta kitoje šalyje?*
3. *Apie kokias technologines priemones Jūs pagalvojate išgirdę terminą „technologijos“?*
4. *Kaip Jūs suprantate terminą „technologinis teisingumas“? Nevyriausybinė organizacija Practical Action šį terminą apibrėžia kaip „įsitikinimą, kad kiekvienas žmogus turi teisę į prieigą prie technologijų, kurios jam/jai yra reikalingos kasdienio gyvenimo kokybei užtikrinti, neapribojant kitų individų galimybių dabar bei ateityje“.*

Keletas klausimų apibendrinimui ir refleksijai po antrosios veiklos dalies:

1. *Ar buvo sudėtinga sugalvoti, kokiais prietaisais naudojatės kasdien?*
2. *Ar buvo sudėtinga susitarti, kur turėtų būti padėta kortelė?*
3. *Ar Jus kas nors nustebino?*
4. *Ar manote, kad jeigu šį žaidimą būtumėte žaidę su vyresniais ar kitoje šalyje gyvenančiais žmonėmis, atsakymai būtų kitokie?*
5. *Ar manote, kad būtų buvę sudėtingiau atlikti užduotį jeigu grupelių nariai būtų įvairesnio amžiaus, atkeliavę iš skirtingų kultūrų?*
6. *Ką naujo išmokote?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Akcentuokite tai, kad skirtingi žmonės įvairius prietaisus naudoja skirtingais tikslais, priklausomai nuo jų amžiaus, gyvenamosios vietos, poreikių ir kt.
- Paskatinkite grupę pasidalinti mintimis ir papasakoti, kokias technologijas jie naudoja kasdien (pvz., mobilieji telefonai, televizija, plaukų džiovintuvas, skalbimo mašina, dviratis, elektra, kt.).
- Pabrėžkite tai, kad technologijos turi skirtingą reikšmę skirtingiems žmonėms priklausomai nuo jų asmeninės situacijos – turimo kapitalo, profesijos, gyvenimo būdo, kultūros, socialinės ir ekonominės padėties, šalies, kurioje gyvena, ir kt.

PRIEDAI

Teiginiai

MAN PATINKA TURĖTI NAUJAUSIO MODELIO MOBILŲJĮ TELEFONĄ, IR AŠ VISIŠKAI NESIRŪPINU TUO, KAS NUTIKS PRIEŠ TAI TURĖTAM.

ŽMONĖS TURĖTŲ TURĖTI GALIMYBĘ NAUDOTIS REIKALINGOMIS TECHNOLOGIJOMIS, NET JEIGU JIE NEGALI JŲ ĮPIRKTI.

AŠ NIEKUOMET NESU PAGALVOJĘS/-USI APIE ŽMONES IR PROCESUS, KURIE YRA SUSIJĘ SU MOBILIŲJŲ TELEFONŲ GAMYBA.

Norų ir poreikių lapas

Paeiliui vienas po kito priskirkite po vieną iš turimų kortelių 3 pagrindiniams laukeliams. Jūs turite nuspręsti, ar ant Jūsų kortelės užrašyta technologija yra reikalinga, padeda pagerinti gyvenimo kokybę, ar tai prabangos ženklas. Jūs galite padėti ne daugiau kaip 4 korteles lapo viduryje, ne daugiau kaip 6 korteles – aplink vidurinįjį lauką ir ne daugiau kaip 8 korteles – lapo išorinėje dalyje.

Norai kaip vartojimo prabanga

Norai, palengvinantys kasdieninį gyvenimą

Poreikiai

KORTELĖS

Televizija	Plaukų džiovintuvas	Sveikatai reikalinga įranga	Skalbyklė
Dviratis	Riedlentė	Prietaisai maistui gaminti	Tualetas

Vandens valymo sistema	Elektra namuose	Šildymo sistema namuose	Automobilis
Viryklė, mikrobangų krosnelė	Virdulys	Kompiuteris	Mobilusis telefonas
Plaukų tiesintuvas	MP3 grotuvas	Prieiga prie interneto	Dujų tiekimo sistema namuose

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Sąžiningos darbo sąlygos

Pristatymas:

Šioje veikloje jos dalyviai susipažins su pagrindinėmis darbuotojų teisėmis, kas padės jiems geriau suprasti, kokių darbo sąlygų bei teisių jie turėtų tikėtis.

Tikslai:

- Apmąstyti asmeninę darbo patirtį bei lūkesčius;
- Aptarti, kokios teisės yra sąžiningos darbe.

Trukmė: 20-30 min.

Grupės dydis: 5-25 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Kortelės „Teisės darbe“;
- Lipni juosta.

Eiga:

I dalis:

1. Paprašykite dalyvių susėsti ratu ir užduokite jiems keletą klausimų:

- *Ar kas nors iš jūsų turi darbą arba norėtų dirbti?*
- *Kokiomis sąlygomis norėtumėte dirbti?*
- *Kokiems žmonėms norėtumėte dirbti?*
- *Kokių kolegų darbe norėtumėte?*

2. Pasakykite dalyviams, kad egzistuoja pagrindinės teisės, kurių kiekvienas darbuotojas gali tikėtis. Iškabinkite korteles su teisėmis darbe skirtingose patalpos vietose ir trumpai kiekvieną jų pristatykite dalyviams. Paprašykite kiekvieno individualiai apmąstyti ir atsistoti prie, jų manymu, svarbiausios teisės darbe. Paprašykite dalyvių pristatyti savo argumentus dėl skirtingų teisių darbe svarbos.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Taip pat paklauskite jų keleto apibendrinimui ir refleksijai skirtų klausimų:

1. *Kuri iš teisių darbe yra svarbiausia? Kodėl?*
2. *Ar, Jūsų manymu, kokios nors teisės trūksta?*
3. *Ar kažkuri iš teisių Jus nustebino? Kodėl?*
4. *Kodėl, Jūsų manymu, teisės darbe yra svarbios?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Pasakykite dalyviams, kad jie gali pereiti nuo vienos kortelės prie kitos, jeigu diskusijos metu pasikeitė jų nuomonė. Paklauskite, kodėl jie pakeitė savo nuomonę.
- Pabrėžkite dalyviams, kad šioje veikloje nėra teisingo ar neteisingo atsakymo, nes visos teisės yra vienodai svarbios.
- Veiklos metu pabrėžkite dalyviams, kad kai kuriose šalyse darbuotojai negali naudotis savo teisėmis.

Tęstinumas

Veiklą galite tęsti užsiėmimu „Nesąžiningos darbo sąlygos Demokratinėje Kongo Respublikoje“. Šis užsiėmimas atspindi, kaip mobiliųjų telefonų gaminimo procese yra išnaudojami vaikai Demokratinėje Kongo Respublikoje. Užsiėmimas skatina dalyvius apmąstyti mūsų santykius bei ryšius pasaulinėje prekyboje ir tai, kaip milijonai žmonių yra priversti dirbti menkai apmokamą, žemos kvalifikacijos darbą tiekimo globalioje grandinėje.

PRIEDAI

Kortelės „Teisės darbe“

GAUTI PRAGYVENIMUI PAKANKAMĄ DARBO UŽMOKESTĮ	JOKIOS DISKRIMINACIJOS!
DIRBTI DARBO SUTARTYJE, TEISĖS AKTUOSE IR KITOSE TAISYKLĖSE NUSTATYTĄ DARBO LAIKĄ	BŪTI OFICIALIAI ĮDARBINTA(S)
DIRBTI SAUGIOJE IR SVEIKATAI NEKENKIANČIOJE APLINKOJE	ISTOTI Į PROFESINĘ SĄJUNGĄ

Kortelių „Teisės darbe“ trumpas paaiškinimas

1. Gauti pragyvenimui pakankamą darbo užmokestį

Tai reiškia, kad asmuo turi gauti tokį užmokestį, kurio pakaktų įsigyti maisto, sumokėti už apgyvendinimą, transportą, sveikatos priežiūrą ir turėti pinigų papildomoms išlaidoms.

Lietuvoje minimali mėnesinė alga yra 1000 Lt / 289,62 Eur iki mokesčių, tuo tarpu minimalus gyvenimo lygis (MGL) – 130 Lt / 37,65 Eur.

2. Dirbti darbo sutartyje, teisės aktuose ir kitose taisyklėse nustatytą darbo laiką

Žmogus neturėtų būti verčiamas dirbti ilgiau nei yra numatyta darbo sutartyje. Lietuvoje galiojančiose taisyklėe numatyta, jog žmogus turėtų dirbti ne daugiau 40 val. per savaitę ir turėti bent 24 val. poilsiui. Neturėtų būti reikalaujama dirbti viršvalandžius, o jiems esant esant – adekvačiai atsilyginama.

3. Dirbti saugioje ir sveikatai nekenkiančioje aplinkoje

Jeigu dirbate gamykloje, kurioje turite kontaktą su cheminėmis medžiagomis, įmonė turėtų Jus aprūpinti specialia apranga, pirštinėmis ir kt.

4. Jokios diskriminacijos!

Neturėtumėte būti diskriminuojamas darbe dėl savo amžiaus, religijos, lyties ar kt.

5. Būti oficialiai įdarbinta(s)

Darbo sutartis įrodo, kad esate įdarbintas kažkieno kito. Darbo sutartyje turėtų būti numatytos Jums priskiriamos atsakomybės, darbo valandos, nauda (motinystės/ tėvystės atostogos, neatvykimas į darbą ligos atveju, apmokamų atostogų taisyklės, kt.).

6. Istoti į profesinę sąjungą

Galimybė darbuotojams jungtis į profesines sąjungas suteikia galimybę jiems kolektyviai ir nepriklausomai atstovauti savo interesams darbo vietoje. Būdami profesinių sąjungų nariais, darbuotojai turi didesnės galios nei individualiai. Tai padeda jiems derėtis su darbdaviais dėl geresnio atlyginimo ir kitų darbo sąlygų.

2. Nesąžiningos darbo sąlygos Demokratinėje Kongo Respublikoje

Pristatymas:

Šios veiklos metu dalyviai daugiau sužinos apie mobiliųjų telefonų gamybos tiekimo grandinę ir supras, kaip įvairių medžiagų kasyba paskatino vaikų išnaudojimą Demokratinėje Kongo Respublikoje.

Tikslai:

- Daugiau sužinoti apie žmogaus teises;
- Pabrėžti, kodėl skurdžiai gyvenantys vyrai, moterys ir vaikai gali būti lengvai išnaudojami.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 5-25 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Senas mobilusis telefonas, kurį būtų galima išardyti dalimis;
- Pasaulio žemėlapis;
- Situacija „Vaikų darbas Demokratinėje Kongo Respublikoje“;
- Nuotrauka.

Eiga

1. Paimkite seną mobilųjį telefoną ir išardykite jį dalimis. Paprašykite dalyvių apžiūrėti telefono komponentus ir įvardinti kiekvieną dalį. Atkreipkite dalyvių dėmesį į plastikinį telefono dėklą ar dangtelį, bateriją, garsiakalbį ir mikrofoną, pagrindinę plokštę. Po to, naudodami žemelapį, pažymėkite, iš kur atkeliauja šios mobiliųjų telefonų gamyboje naudojamos medžiagos: auksas (Pietų Afrika, Rusija), varis (Čilė, Papua ir Naujoji Gvinėja), nikelis (Kanada). Taip pat pažymėkite tantalą, kuris yra išgaunamas iš mineralo kolumbito-tantalito ar koltano (Australija, Brazilija, Kanada, Kongo Demokratinė Respublika). Akcentuokite, kad tokių mineralų kaip koltanas kasybos dėka yra finansuojamos bei išlaikomos įvairios ginkluotos grupuotės visoje Demokratinėje Kongo Respublikoje. Šio proceso dėka yra palaikomas šalies viduje vykstantis konfliktas. Vaikai taip pat dirba šiose kasyklose nepriklausomai nuo jų amžiaus. Dalyviai tuo įsitikins kitame veiklos žingsnyje.

2. Parodykite dalyviams nuotrauką. Paprašykite jų neskubėti ir atidžiai ją ištyrinėti. Naudodamiesi savo vaizduote, dalyviai sukurs bendrą bruožų rinkinį, kuris galėtų būti priskiriamas nuotraukoje pavaizduotam vaikui. Paprašykite grupės įsivaizduoti:

- *Kas yra šioje nuotraukoje pavaizduotas žmogus?*
- *Tai berniukas ar mergaitė?*
- *Kokio amžiaus?*
- *Ką šis vaikas veikia?*
- *Kokioje aplinkoje šis vaikas dirba?*
- *Ar jis/ji turi šeimą?*
- *Kodėl vaikas dirba?*
- *Kokia yra ekonominė ir socialinė šio vaiko padėtis?*
- *Ką mieliau šis vaikas rinktųsi veikti vietoje darbo?*
- *Ar šis vaikas turi kokių nors ambicijų, siekių, susijusių su ateitimi?*
- *Ar šis vaikas turi kokios nors nuosavybės?*

Paprašykite dalyvių pasidalinti savo mintimis. Atkreipkite dėmesį į tai, kad neteisingų atsakymų nėra.

3. Pristatykite dalyviams Decu, vaiką nuotraukoje. Perskaitykite situaciją „Vaikų darbas Demokratinėje Kongo Respublikoje“. Decu uždirba mažiau nei 0,90 Eur per dieną. Jis niekuomet negalės sau leisti įsigyti mobiliojo telefono, nors ir prisideda prie jo gamybos.

Paprašykite dalyvių pagalvoti ir atsakyti į šiuos klausimus:

- *Ar įsivaizduojate, jog kiekvieną dieną į darbą turėtumėte eiti 2 valandas?*
- *Kaip jaustumėtės, jeigu turėtumėte taip sunkiai dirbti?*
- *Ar įsivaizduojate, koks pavargęs yra šis vaikas?*
- *Ar manote, kad gyvenimas yra teisingas Decu atveju?*
- *Kaip manote, kodėl šis vaikas uždirba tiek mažai?*
- *Ar jam nereikėtų lankyti mokyklos?*

Sugrįžkite prie nuotraukos ir paprašykite dalyvių dar kartą ją apžiūrėti. Paklauskite dalyvių, kaip jie dabar jaučiasi. Užduokite šiuos klausimus:

- *Kas yra šioje nuotraukoje pavaizduotas žmogus?*
- *Kas yra šio vaiko tėvai/ globėjai?*
- *Kaip atrodo šios kasyklos savininkas? Kas jis toks?*
- *Ar tai europietis, perkantis mobilųjį telefoną?*

Apibendrinimas ir refleksija:

Apibendrinimo tikslas yra parodyti, kaip jaunieji mobiliųjų telefonų pirkėjai ir vartotojai Europoje yra susiję su jaunais žmonėmis Demokratinėje Kongo Respublikoje, gaminančiais mobiliuosius telefonus.

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai apibendrinimui ir refleksijai vesti:

1. *Ką naujo sužinojote ir išmokote šios veiklos metu?*
2. *Kaip jautėtės žiūrėdami į nuotrauką pirmą kartą? Kas pasikeitė, išgirdus Decu istoriją?*
3. *Kas pasirodė įdomu? Ar buvo, kas nustebino, šokiravo, galbūt iškilo naujų klausimų?*
4. *Ar buvote nustebinti sąlygų, kokiomis yra gaminami mobilieji telefonai? Kas nustebino ar šokiravo labiausiai?*
5. *Jauni europiečiai tikisi sąžiningų darbo sąlygų. Nors žmogaus teisės turėtų būti lygios ir universaliai pritaikomos įvairiose šalyse, tačiau skurde gimę ir augę jaunuoliai norėdami išlikti dirba nepakeliamomis sąlygomis. Tokio darbo pasekmės turi didžiulės įtakos tiek jų, tiek jų šeimų gyvenimui. Tokiose darbo vietose dirbantys vaikai dažnai susižeidžia. Tai gali sugriauti jų gyvenimus, atimti iš jų galimybę įgyti išsilavinimą ir brangiausią žmogaus teisę –būti laisvais. Ką galima padaryti, kad ši situacija pasikeistų?*

PRIEDAI

Situacija „Vaikų darbas Demokratinėje Kongo Respublikoje“

Būdamas 8 metų, Decu niekuomet anksčiau nėra turėjęs futbolo kamuolio ar žaidęs kompiuterinių žaidimų. Jis neturi nei kompiuterio, nei televizoriaus. Decu niekuomet nelankė mokyklos, nors kiekvieną rytą eidamas į darbą jis sutinka mokinius, vilkinčius uniformas.

Decu diena prasideda su aušra. Jis nevalgo, tik atsigeria truputėlį vandens. Po to drauge su broliu dvyniu Kaba Decu išeina į darbą. Iki darbo vietos berniukams reikia eiti 2 valandas. Abu vaikai dėvi suplyšusius sportinius nertinius bei skylėtas kelnes.

Apie 7-8 val. ryto abu berniukai ateina į Ruashi kasyklas, kuriose didžiuliai raudonos, rudos ir pilkos spalvos dirvožemio plotai tarsi randas yra įsirėžę vietiniame kraštovaizdyje. Jie prisijungia prie eilės kitų kasykloje dirbančių vaikų. Beveik 800 jų dirba greta suaugusių vyrų. Visa tai nėra legalu, bet gerai organizuota.

Kasykloje neegzistuoja jokie saugumo standartai. Niekas nedėvi šalmų. Kai kurie jauni berniukai, dirbantys drauge su Decu ir Kaba, yra basi ir nedėvi jokių pirštinių. Pirmoji dienos užduotis – atskirti naudingąsias iškasenas ir nuvalyti dirvožemio likučius nuo jų. Tai sunkus darbas.

Dauguma vietinių tarpininkų renkasi įdarbinti jaunus berniukus, nes vyresnieji gauna didesnį atlygį. Jau 5-6 metų amžiaus vaikai gali būti įdarbinami.

Dienai įsibėgėjant, dvyniai plikomis rankomis ieško vario grynuolių, deja, nedaug jų randa. Vietinis pirkėjas duoda jiems kelis centus, kurių pakaks nusipirkti vos nedidelį tešlos gabalėlį. Decu pereina prie kobalto valymo. Basomis kojomis jis įlipa į nuodingų toksinių medžiagų pilną ežero vandenį. Net ir sudėję bendrą dienos uždarbį, broliai negalėtų įsigyti pakankamai maisto vakarienei.

Decu yra vaikas, gimęs skurde. Rytinė Katangos provincija Demokratinėje Kongo Respublikoje – vietovė, kurioje gyvena šie vaikai – galėtų būti viena turtingiausių vietų Afrikoje. Jos dirvožemyje galima rasti gausybę naudingųjų iškasenų, deja, šie lobiai visuomet išlaikė lyderius, o ne paprastus žmones.

Berniukas, dirbantis kasykloje. Demokratinė Kongo Respublika.
Marcus Bleasdale, http://www.marcusbleasdale.com

3. E-atliekos. Kaip mes sprendžiame jų problemą?

Pristatymas:

Šios veiklos metu dalyviai daugiau sužinos apie tai, kaip Europoje elgiamasi su nebenaudojamais mobiliaisiais telefonais ir kitomis e-atliekomis. Dalyviai taip pat geriau supras, kokie yra jų pačių įpročiai bei nuomonė dėl atliekų tvarkymo.

Tikslai:

- Paskatinti susimąstyti apie tai, kaip žmogaus veikla įtakoja žmones, gyvenančius kitose šalyse;
- Išsiaiškinti, kaip kiekvieno asmens elgesys ir vartojimo įpročiai daro įtaką aplinkai;
- Ugdyti atsakomybės jausmą dėl aplinkos, kurioje gyvename, ir parodyti darnaus išteklių naudojimo svarbą.

Trukmė: 50 – 60 min.

Grupės dydis: 10-30

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Kompiuteris su multimedija įranga ir prieiga prie interneto;
- Teiginiai apie mobiliuosius telefonus ir e-atliekas;
- Kortelės „Atsakingo vartojimo įpročiai“ ir jų paaiškinimas;
- Deimanto metodo pavyzdys.

Eiga:

I dalis: kur keliauja e-atliekos

1. Paaiškinkite dalyviams, kad e-atliekų tolimesnis naudojimas turi tiek socialinę, tiek ekonominę, tiek ir aplinkosauginę reikšmę. Paminėkite, kad Europoje surenkamų e-atliekų tolimesnis panaudojimas turi tiesioginės įtakos tokioms šalims kaip Gana ar Nigerija. Pademonstruokite vieną iš žemiau pateiktų Greenpeace1 vaizdo įrašų:

- *E-atliekos Ganoje:*
  www.greenpeace.org/international/en/multimedia/videos/Electronic-Waste-in-Ghana-
- *E-atliekų taku (e-atliekos Nigerijoje):*
  www.greenpeace.org/international/en/multimedia/photo-essays/Following-the-e-waste-trail

2. Paaiškinkite dalyviams, kad 1990 m. Europos Sąjungos, Japonijos ir kai kurių JAV valstijų vyriausybės sukūrė e-atliekų perdirbimo sistemą. Didžioji dalis valstybių neturėjo galimybių sutvarkyti tokio kiekio e-atliekų, kiek jų buvo išmetama, negalėjo susidoroti su jų keliama grėsme aplinkai. Dėl šių priežasčių šios šalys pradėjo „eksportuoti“ probelmą į besivystančias šalis, kur įstatymai, ginantys žmonių teises ir aplinką, nėra adekvatūs arba nėra iš viso įgyvendinami. Toks atliekų „perdirbimas“ tapo pigesne alternatyva. Medžiagos, iš kurių yra gaminami mobilieji telefonai ir kiti elektroniniai prietaisai, yra toksiškos. Neatsakingai jas išmetus, galima pakenkti žmonių sveikatai, užteršti aplinką.

3. Paprašykite dalyvių atsakyti į šiuos klausimus:

- *Kokios problemos yra pabrėžiamos rodytuose vaizdo įrašuose?*
- *Kokią potencialią socialinę, aplinkosauginę bei ekonominę įtaką turi į Nigeriją ir Ganą gabenamos e-atliekos?*

II dalis: žingsnis pirmyn

1. Siekdami paskatinti dalyvius permąstyti asmenines vertybes ir elgesį su e-atliekomis, pakvieskite juos sudalyvauti veikloje „Žingsnis pirmyn“. Paprašykite grupės narių sustoti į vieną liniją.

2. Paaiškinkite dalyviams, kad jiems skaitysite teiginius apie mobiliuosius telefonus ir e-atliekas. Paprašykite jų nuoširdžiai atsakyti į kiekvieną iš jų ir žengti žingsnį į priekį, jeigu jie su teiginiu sutinka, arba likti savo vietoje, jeigu su juo nesutinka. Po kiekvieno atsakymo į klausimą, paprašykite dalyvių sugrįžti į vieną liniją.

III dalis: atsakingo vartojimo įpročiai

1. Suskirstykite dalyvius į mažesnes grupeles. Kiekvienai grupelei duokite po kortelių rinkinį su atsakingo vartojimo įpročiais ir paprašykite jose aptarti kiekvieno jų reikšmę.

2. Paprašykite dalyvių grupelėse nuspręsti ir įvardyti, kurie įpročiai yra svarbiausi, o kurie mažiau svarbūs, kalbant apie atliekų tvarkymą ir atsakingą vartojimą. Paprašykite dalyvių grupelėse sudėlioti korteles su vartojimo įpročiais pagal jų svarbą, naudojant deimanto metodą.

3. Paprašykite kiekvienos grupelės pristatyti savo sprendimą ir motyvus dėl įpročių svarbos. Palyginkite visų grupelių sprendimus.

Apibendrinimas ir refleksija:

Apibendrinimą ir refleksiją galite atlikti po kiekvienos veiklos dalies. Klausimai apibendrinimui ir refleksijai po pirmosios dalies:

1. *Ką naujo sužinojote ir išmokote?*
2. *Kas jus labiausiai nustebino ar šokiravo?*
3. *Ar buvo lengva atsakyti į klausimus?*
4. *Ar mes turime prisiimti atsakomybę bei galvoti apie e-atliekas, ar šį darbą turėtume palikti kitiems?*

Klausimai apibendrinimui ir refleksijai po antrosios veiklos dalies:

1. *Ką naujo sužinojote apie save, atlikdami veiklą?*
2. *Kurie teiginiai jus nustebino ar šokiravo? Kodėl?*
3. *Į kuriuos teiginius atsakyti buvo lengviausia, į kuriuos – sunkiausia? Kodėl?*
4. *Ką turėtumėte pakeisti savo gyvenime, norėdami tapti atsakingais vartotojais?*

Klausimai apibendrinimui ir refleksijai po trečiosios veiklos dalies:

1. *Ką naujo sužinojote, atlikdami šią veiklą?*
2. *Kurie iš atsakingo vartojimo įpročių jums buvo nauji?*
3. *Kuriuos iš įvardytų vartojimo įpročių jūs jau turite? Kuriuos norėtumėte įgyti?*
4. *Ko jums labiausiai trūksta, kad galėtumėte tapti atsakingais vartotojais?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Priklausomai nuo turimo laiko ir dalyvių poreikių, šią veiklą galite skaidyti ir atlikti atskiromis dalimis.
- Vykdydami veiklą pabrėžkite, kad žmonių elgesys turi tiesioginę įtaką aplinkai, ir kad kiekvienas vartotojas dalijasi globalia atsakomybe, siekiant užtikrinti darnų vystymasi.
- Perdirbimo ir pakartotinio panaudojimo kortelės turėtų būti pozicionuojamos apačioje, nes tai reikalauja daugiausia energijos tvarkant atliekas. Kortelės „Atsisakyk“, „Pirk tik tai, ko tikrai reikia“ ir „Permąstyk“ turėtų būti pozicionuojamos viršuje.

PRIEDAI

Teiginiai

- Aš turiu mobilųjį telefoną.
- Aš esu turėjęs/-usi daugiau nei vieną mobilųjį telefoną.
- Man patinka pakeisti savo mobilųjį telefoną į geresnį kaip įmanoma greičiau.
- Aš vis dar turiu seną mobilųjį telefoną, gulintį stalčiuje namuose.
- Aš pardaviau arba atidaviau savo senąjį mobilų telefoną.
- Aš esu išmetęs/-usi seną mobilųjį telefoną į šiukšliadėžę.
- Niekuomet nesu pagalvojęs/-usi apie tai, kas nutinka seniems mobiliesiems telefonams.
- Aš dažnai pagalvodavau, kas nutinka seniems mobiliesiems telefonams.
- Mane nustebino tai, kad dauguma senų telefonų atsiduria Ganoje arba Nigerijoje.
- Man nerūpi, kad dauguma senų telefonų atsiduria Afrikoje.
- Ganos/ Nigerijos gyventojai kuo puikiausiai naudojasi mūsų senais telefonais, kompiuteriais, televizoriais.
- Man įdomu sužinoti daugiau apie tai, ką reikėtų daryti su savo senu telefonu, kompiuteriu, televizoriumi.

Kortelės "Atsakingo vartojimo įpročiai"

PANAUDOK DAR KARTĄ	PAKRAUK	PRIPILDYK PAKARTOTINAI
PATAISYK	PERMĄSTYK	RŪŠIUOK IR ATIDUOK PERDIRBIMUI
PRIKELK NAUJAM GYVENIMUI	ATSISAKYK	PIRK TIK TAI, KO TIKRAI REIKIA

Kortelių paaiškinimas[7]

Panaudok dar kartą – tuščia nereiškia, kad negalima panaudoti dar kartą.

Pakrauk – gaminant naujas baterijas sunaudojama 50 kartų daugiau energijos negu pakraunant senąsias.

Pripildyk pakartotinai – šiandien mes gaminame ir sunaudojame 20 kartų daugiau plastiko nei prieš 20 metų.

Pataisyk – išmesti kompiuteriai tampa nuodingomis ir aplinkai kenksmingomis atliekomis, kurios patenka į dirvožemį, o iš jo - ir į vandenį. Vien Kinijoje kasmet yra išmetama apie 4 milijonus kompiuterių.

Permąstyk – kiekvienais metais išmetamų atliekų kiekis didėja 3%. Masinis produktų gaminimas sumažino pirkėjų emocinį ryšį su turimais daiktais, dėl to tapo lengviau atsisakyti ir išmesti vieną ar kitą nebereikalingą prietaisą, įrenginį ar kitą asmeninį turtą.

Rūšiuok ir atiduok perdirbimui – perdirbus atliekas, jos neišnyksta, energija yra naudojama jų transportavimui, rūšiavimui ir apdorojimui. Atliekų perdirbimas gali pareikalauti daugiau energijos nei jų išmetimas.

Prikelk naujam gyvenimui – tai žingsnis tarp pakartotinio panaudojimo ir perdirbimo. Baldai gali būti atnaujinti, patobulinti, rūbai – persiūti, mobiliesiems telefonams ir kompiuteriams peksitos reikiamos detalės, ir šie daiktai gali būti toliau naudojami.

Atsisakyk – vienas didžiausių prekybos centrų Lietuvoje tinklas per metus sunaudoja apie 30 tonų vaisiams ir daržovėms skirtų plastikinių maišelių, o per mėnesį dar parduoda apie 3 milijonus plastikinių pirkiniams skirtų maišelių.

Pirk tik tai, ko tikrai reikia – jeigu visame pasaulyje būtų išmetama tiek daiktų kiek Jungtinėje Karalystėje, mums prireiktų dar 8 planetų tam, kad išgyventume.

7. Paimta iš „How do we Know it's Working? RISC. www.risc.org.uk

4. Mobilieji telefonai. Globali dimensija

Pristatymas:

Remdamiesi situacijomis, dalyviai daugiau sužinos apie mobiliųjų telefonų naudojimą Afrikoje ir geriau supras, kokį teigiamą poveikį turi mobiliosios technologijos.

Tikslai:

- Aptarti teigiamą bei neigiamą mobiliųjų telefonų technologijų įtaką;
- Aptarti asmeninį požiūrį į mobiliuosius telefonus globaliame kontekste.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 5-25 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Nuotraukos;
- Situacijų aprašai.

Eiga:

1. Suskirstykite dalyvius į grupeles – kiekvienoje grupėje turėtų būti ne daugiau kaip po 8 žmones. Kiekvienai grupei pateikite po nuotrauką. Paprašykite kiekvienos grupės ant lipnių popieriaus lapelių surašyti kiek galima daugiau klausimų, kurie jiems kyla pažvelgus į nuotrauką.

2. Išdalinkite grupėms situacijų, iliustruojančių jų turimas nuotraukas, aprašus. Paprašykite dalyvių savo grupėse šias situacijas perskaityti ir aptarti.

3. Paprašykite grupelių atstovų pristatyti jiems duotą nuotrauką ir situaciją kitoms grupėms, atsakant į šiuos klausimus:

- *Kaip šioje situacijoje mobilusis telefonas buvo panaudotas?*
- *Ką naujo ir teigiamo jo panaudojimas davė?*

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių nuomonės apie veiklą ir jos rezultatus bei tai, ką naujo jie išmoko ar sužinojo. Klausimai tolimesniam apibendrinimui ir refleksijai:

1. *Ar nuotraukos ir situacijos privertė jus suabejoti turėtu įvaizdžiu apie Afrikoje gyvenančius žmones? Kodėl?*
2. *Ar technologijų naudojimas pakeitė jūsų gyvenimą? Kaip?*
3. *Kaip technologijų naudojimas keičia žmonių gyvenimus kitose, ypač besivystančiose, šalyse?*
4. *Jūsų nuomone, ar kiekvienas žmogus turėtų turėti mobilųjį telefonai, nepriklausomai nuo jo socialinės ir ekonominės padėties? Kodėl taip manote?*

Tęstinumas:

Ši veikla galėtų būti tęsiama platesnėmis diskusijomis apie nuotraukas, pateikiamas žiniasklaidoje ir humanitarinės pagalbos pritraukimo kampanijose.

Etikos kodeksai Europoje teigia, kad nevyriausybinės organizacijos, publikuodamos nuotraukas, turėtų pateikti pažeidžiamų žmonių realybę, gerbdamos jų orumą.

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Veiklos metu skatinkite dalyvius apmąstyti mobiliųjų telefonų teigiamą ir neigiamą įtaką keliais lygmenimis: jiems asmeniškai, jų vietos bendruomenės, visam pasauliui.
- Šią veiklą galite naudoti, jeigu norite aptarti dalyvių turimus stereotipus ir suvokimą apie kitose šalyse ir žemynuose gyvenančius žmones.

I situacija

Motinystės centras

Mobili pribuvėja – Ganoje įgyvendinamos iniciatyvos „Mobiliosios technologijos bendruomenės sveikatai“ (MOTECH) dalis. Šis projektas – Garmeen fondo ir Ganos Sveikatos tarnybos bendradarbiavimo rezultatas.

Šio projekto idėja – mobiliuoju telefonu siųsti iš anksto įrašytas žinutes apie sveikatą, mitybą besilaukiančioms ar ką tik pagimdžiusioms moterims. Moterys bei vyrai reguliariai klausosi žinučių, kuriose pateikiama informacija, kaip maitinti naujagimius, kokį maistą turėtų valgyti besilaukiančios moterys, kaip paskiepyti vaikus nuo pavojingų ligų. Tai skatina moteris tapti budresnėmis, labiau domėtis savo sveikata, lankytis pas gydytoją prieš ir po gimdymo. Mobilieji telefonai taip pat primena tiek būsimoms mamoms, tiek slaugytojams apie būsimus vizitus pas gydytoją[16].

Gimdymo metu mirštančių moterų Ganoje sumažėjo nuo 561 iki 451 iš 100 tūkstančių gimdymų per metus. Šie skaičiai vis dar išlieka aukšti lyginant su statistika Europos šalyse: Lietuvoje gimdydamos miršta 11, Jungtinėje Karalystėje – 8, Vokietijoje – 4 moterys iš 100 tūkstančių gimdyvių.

Nuotrauka

Gana. *Abbie Trayler-Smith/Oxfam, 2010*

Linda Mbe, 24 m. amžiaus slaugė, pozuojanti ant Ganos Sveikatos tarnybos motociklo, kuris, iškilus komplikacijoms gimdymo metu, yra naudojamas transportuoti besilaukiančias moteris iš Kunkua kaimo į vietinę ligoninę Bongo apygardoje, Ganos šiaurės rytų regione. Jame dirba vos 9 gydytojai, kas reiškia, jog 1 milijonui pacientų tenka vienas gydytojas.

8. Garmeen Foundation, annual report 2013 http://www.grameenfoundation.org/our-impact/personal-stories

II situacija

Švietimas

Nokia, remdamasi augančiu socialinių tinklų populiarumu Afrikoje, sukūrė matematikos mokymo priemonę MoMatch, kuri yra skirta greito susirašinėjimo platformos Mxit vartotojams. Kaip teigia kompanija, Mxit yra populiariausia socialinės medijos platforma Pietų Afrikoje, turinti daugiau nei 10 milijonų aktyvių vartotojų.

Toks siekis transformuoti menkai funkcionuojančią švietimo sistemą turi didžiulį potencialą, nes mobilieji telefonai kaip įrankiai, kurių pagalba perduodamas mokymo turinys, yra pigesni ir lengviau naudojami nei kompiuteriai.

Tikimasi, kad švietimo paslaugų plėtra socialinių tinklų pagalba padės ženkliai sumažinti mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių Afrikoje ir nelankančių formalaus mokslo įstaigų, skaičių.

Nuotrauka

Pietų Afrika. *Kaya Ngwenya/Oxfam, 2008*

Nuotraukoje pavaizduotas vaikas, po pamokų dalyvaujantis vieno iš mokyklos klubų veikloje, šokinėjantis ant tramplyno ir darantis salto. Bendruomeninė organizacija „Let Us Grow in orange Farm“ palaiko našlaičius, nepasiturinčių šeimų vaikus, žmones, sergančius AIDS, nešiojančius ŽIV virusą. Organizacijos tikslas – šviesti rizikos grupėms priklausančius žmones, sukurti vietą, kur jie galėtų ateiti paprašyti patarimo, pabendrauti su kitais.

Jie taip pat siūlo vaikams papildomas veiklas po pamokų ir savaitgaliais. Šių užsiėmimų dėka vaikai turi galimybę pabendrauti tarpusavyje ir bent trumpam pamiršti juos neraminančius dalykus. Kadangi dauguma vaikų nesulaukia palaikymo iš tėvų, organizacija siūlo jiems pagalbą ruošiant namų darbus ir dalijant patarimus.

III situacija

Pilietinis aktyvumas

2011 m. Šiaurės Afrikoje vykę sukilimai parodė, kad mobilieji telefonai turi neribotas galimybes, padeda užmegzti ryšį, bendrauti ir taip padėti eiliniams piliečiams, nusivylusiems valdžia, išreikšti savo poziciją ir stoti į rezistencinę kovą.

Tai suvokdami, jau griūvančio Mubarak (buvęs Egipto prezidentas) režimo šalininkai, spausdami šalies telefonų operatorius išjungti mobilųjį ryšį, stengėsi sustabdyti opozicijos veiklą. Dėl to 2011 m. sausio 28 d. visi mobiliojo ryšio tinklai Egipte buvo nustoję veikti.

Prieš 3 metus Kenijoje įvykus žiaurumu pasižymėjusiems nedemokratiškiems rinkimams, gyventojai, patiriantys smurtą, turėjo galimybę pranešti apie įvykį. Vietiniai žmonės siuntė žinutes į serverį, kurio dėka visas pasaulis galėjo stebėti tai, kas vyksta.

Mobilieji telefonai paskatino beprecedenčius atvirumo ir skaidrumo proveržius rinkimų metu. Įvairių šalių piliečiai visoje Afrikoje buvo įgalinti rinktis demokratiškesnį ir žmogiškesnį gyvenimo kelią.

Nuotrauka

Grafiti Qasr el-Aini gatvėje, Egipte. *Hossam el-Hamalawy, 2011-11-29.*

IV situacija

Bankininkystė

M-PESA – tai 2007 m. pristatyta mobiliųjų pinigų perlaidų paslauga, kurią sukūrė didžiausias Kenijos mobiliojo ryšio operatorius Safaricom ir Vodafone. Praėjus 5 metams, M-PESA aptarnauja apie 15 milijonų Kenijos gyventojų (t. y. trečdalį šalies populiacijos).

Remiantis M. ir B. Geitsų fondo ir Pasaulio Banko atliktos apklausos duomenimis, pusė ir daugiau suaugusių Kenijos, Sudano ir Gabono gyventojų yra naudoję mobiliuosius pinigus.

Didžiulė M-PESA sėkmė Kenijoje įkvėpė panašių iniciatyvų plėtrą visame žemyne nuo Pietų Afrikos iki Nigerijos ir Tuniso. Deja, Afrikos šalys susiduria su sunkumais, bandydamos išplėsti banko paslaugų tiekimo ribas ir suteikti galimybę didesniam piliečių ratui jomis naudotis. Į pietus nuo Sacharos dykumos esančioje Afrikos teritorijoje vos 1 iš 5 suaugusių asmenų turi banko sąskaitą.

Daugelis Afrikos gyventojų, norėdami apmokėti sąskaitas ar įsigyti prekių, naudojasi mobiliųjų pinigų paslauga. Pinigų perlaidos iš užsienyje gyvenančių giminaičių taip pat dažniausiai yra atliekamos naudojantis mobiliąja bankininkyste.

Nuotrauka

Sudanas. *Alun McDonald/Oxfam, 2009*

Fatima Hamid pasinaudojo paskolų teikimo paslauga ir prieš 2 metus pirmą kartą pasiskolino 250 $. Už šiuos pinigus vieniša motina atidarė nedidelę parduotuvę, kurioje pradėjo prekiauti mobiliojo telefono sąskaitos papildymais. Šis verslas susilaukė didžiulės sėkmės ir padėjo moteriai išlaikyti 8-erių metų dukrą: „Šis verslas padėjo man gyventi geriau. Mano mama mirė, kai buvau jauna, todėl turėjau padėti tėčiui rūpintis namais. Kurį laiką sugebėjau lankyti mokyklą, bet būdama 14 metų turėjau mesti mokslus dėl santuokos. Susilaukusi dukters, išsiskyriau su savo sutuoktiniu. Ištekėjau per anksti, buvau tam per jauna. Dabar viena turiu rūpintis savo dukra. Visuomet gailėjausi, kad nebaigiau mokyklos. Dabar vėl grįžau į studijas. Šiemet laikysiu brandos egzaminus tam, kad įgyčiau vidurinį išsilavinimą. Jeigu egzaminus išlaikysiu gerai, planuoju stoti į universitetą. Labiausiai užimtas laikotarpis mano parduotuvėje – vakarai, tad dieną turiu laiko studijoms.“

V situacija

Pramoga

2009 m. atliktos apklausos rezultatai parodė, kad pramogos ir informacija buvo populiariausia mobiliųjų telefonų teikiama paslauga Nigerijoje. Šios šalies piliečiai dažniausiai naudojosi mobiliaisiais telefonais skambindami į įvairias radijo stotis, balsuodami realybės šou, parsisiųsdami ir dalindamiesi muzika, nuotraukomis video įrašais, siųsdami „Twitter“ žinutes.

Įvairios kompanijos kuria mobiliąsias platformas, pritaikytas būtent šiai rinkai. Tai tokios platformos, kaip Kulahappy (pramogų kanalas) ar AfriNolly („afrikietiški filmai tavo kišenėje“).

Nigerijos muzikos industrija, siūlanti įvairių muzikinių įrašų parsisiuntimą, telefono skambučius ir skirtingų muzikinių kūrinių priskyrimą adresatams, tapo multimilijonine kompanija.

Įdomu tai, kad lietuvių sukurtas socialinis tinklas „Eskimi“ neseniai tapo antra lankomiausia svetaine Nigerijoje po „Facebook“. Ši svetainė taip pat yra viena iš dešimties lankomiausių svetainių kitose Afrikos valstybėse. Pusė svetainės lankytojų (daugiau nei 7 milijonai) yra iš Nigerijos.

Nuotrauka

Black Berry telefono turėtojas koncerte Lagose, Nigerijoje.

www.theglobeandmail.com/authors/iain-marlow, 2012

VI situacija

Žemės ūkis

Mobilieji telefonai prisidėjo prie pokyčių Afrikos ūkininkų gyvenime. Dauguma šių žmonių yra smulkūs ūkininkai, neturintys finansavimo ir galimybės naudotis naujausiomis technologijomis.

Mobilieji telefonai suteikė galimybę ūkininkams dalintis informacija apie oro sąlygas, rinkos kainas, draudimą ir taip leido jiems priimti efektyvesnius verslo sprendimus, padidinti pelną. Ūkininkai įgijo galimybę siųsdami žinutes sužinoti parduodamo produkto kainą vietovėse, esančiose už tūkstančių kilometrų.

2003 m. Kenijos žemės ūkio produktų mainų centras, bendradarbiaudamas su mobiliuoju operatoriumi Safaricom, sukūrė platformą SokoniSMS64. Šios programos dėka sudarytos sąlygos ūkininkams dalintis informacija apie produktų kainas.

Panašaus pobūdžio paslaugas taip pat siūlo mobilioji programa M-Farm. Tuo tarpu sukurta mobilioji aplikacija iCow tapo pirmuoju karvių nėštumo kalendoriumi visame pasaulyje. Tai žinučių ir balso paslauga, informuojanti ūkininkus apie karvių nėštumo laikotarpį ir veikianti kaip veterinarė - pribuvėja. Ši programa taip pat siunčia patarimus apie karvių veisimą, auginimą ir mitybą.

Nuotrauka

Kenija. *Sven Torfinn/Oxfam, 2011*

Massai klajokliai, gyvenantys netoli Tanzanijos sienos Kojiado regione, Kenijoje, teigia, kad oro temperatūra vis kyla, o krituliai tampa vis labiau nenuspėjami. Ganyklų jų gyvuliams paieškos procesas apsunkina jų klajokliškę gyvenimą, taigi daugelis jų tampa sėsliais ūkininkais, ima auginti pasėlius.

VII situacija

Nelaimių suvaldymas

Mobilieji telefonai inovatyvių sprendimų pagalba padeda pabėgėlių stovyklose gyvenantiems žmonėms susisiekti su savo šeima ir artimaisiais.

Nevyriausybinė organizacija Refugees United, bendradarbiaudama su mobiliųjų telefonų operatoriais, sukūrė duomenų bazę, kurioje registruojama pabėgėlių asmeninė informacija.

Duomenų bazėse esanti informacija padeda susisiekti su žmonėmis, su kuriais buvo prarastas kontaktas.

Nuotrauka

Kongo Demokratinė Respublika. *Caroline Irby/Oxfam, 2009*

Nuotraukoje pavaizduotas vaikas, žaidžiantis su senu mobiliuoju telefonu Kibati stovykoje, esančioje Šiaurės Kiwu. Šioje stovykloje gyvena 900 šeimų, perkeltų iš įvairių šalies vietovių. Vaikas prie telefono yra prijungęs anteną. Jo idėja primena palydovus, kurie dažnai yra naudojami tarptautinių humanitarinės pagalbos darbuotojų tarpe.

VIII situacija

Sveikata

Paprasta žinučių siuntimo ir gavimo sistema buvo sprendimas, kurio ieškojo 28 metų medicinos studentas Bright Simons, norėdamas įgyvendinti savo inovatyvų planą, kaip spręsti nekokybiškų ir klastojamų vaistų įvežimo į Afriką problemą. Pasaulio Sveikatos Organizacija nustatė, kad beveik 30% į besivystančias šalis importuojamų vaistų yra klastotės. 2009 m. Nigerijoje mirė beveik 100 kūdikių, kuriems buvo duodami vaistai, sudėtyje turintys tirpiklių, dažniausiai aptinkamų antifrize.

B. Simons novatoriška idėja pasiūlė vaistams suteikti unikalų kodą, kurį pirkėjai rastų ant vaistų pakuotės. Nusiuntę šį kodą specialiu numeriu, paprasti Afrikos piliečiai turėtų galimybę sužinoti, ar vaistai yra tikri.

Ši sistema šiuo metu yra naudojama keliose Afrikos valstybėse ir plečiasi į Azijos šalis, kuriose egzistuoja ta pati padirbtų vaistų platinimo problema.

Mobilieji telefonai neabejotinai vaidina svarbų vaidmenį tobulinant sveikatos apsaugos sistemą ir sveikatos paslaugų teikimą Afrikos šalyse. Mobiliuosius telefonus gaminančios kompanijos suvokė, kad šios technologijos yra itin efektyvios ir labai pelningos dėl galimybės siųsti patarimus apie sveikatą bei gyvenimo būdą, priminti apie vizitus pas gydytojus.

Pietų Afrikoje taip pat veikia programa Impilo, leidžianti mobiliųjų telefonų vartotojams surasti sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus visoje šalyje 24 val. per parą.

2011 m. birželio mėnesį aljansas mHealth Keiptaune suorganizavo pirmąjį Afrikoje Mobiliosios sveikatos aukščiausio lygio susitikimą. Šis aljansas save apibūdina kaip mobilųjų technologijų čempioną, siekiantį pagerinti sveikatos paslaugų teikimą visame pasaulyje.

Nuotrauka

Siera Leonė. *Aubrey Wade/Oxfam, 2011*

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS

- Iniciatyva, siekianti sukurti bei išvystyti mobiliuosius telefonus, kurių gamybai nebūtų naudojamos medžiagos iš konfliktinių zonų: www.fairphone.com
- MakelTfair iniciatyva, agituojanti gerinti elektronikos pramonėje dirbančių asmenų darbo sąlygas ir mažinti e-atliekų neigiamą poveikį aplinkai: http://makeitfair.org/
- Practical Action – nevyriausybinė organizacija naudojanti technologijas tam, kad mestų iššūkį skurdui besivystančiose šalyse: http://practicalaction.org/
- Kraujas mobiliajame telefone (dokumentinis filmas): http://bloodinthemobile.org/
- Keepod – 7$ vertės raktas, galintis suteikti prieigą prie kompiuterio milijardams žmonių pasaulyje: http://keepod.org/

VI skyrius Mėsa

TURINYS

ŠIEK TIEK APIE MĖSĄ 110

I DALIS: SUSIPAŽINKITE 112

1. MĖSA – NE TIK MAISTO PRODUKTAS 112
2. SUTINKU-NESUTINKU 113

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU 114

1. INFOGRAFIKAS 114
2. SUSITARIMAI 116
3. GMO NAUJIENOS 118

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS 120

ŠIEK TIEK APIE MĖSĄ

Mėsos paklausa išaugo visame pasaulyje. Mėsa, kadaise buvusi prabangos ženklu, šiandien yra dideliais kiekiais vartojama tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse. Pigių gyvūninių baltymų paklausa sukūrė gyvulininkystės pramonės kompleksą. Apskritai, mėsos pramonė remiasi pigių pašarų ir aplinkos apsaugos standartais, kurie yra nustatomi atsižvelgiant į pramonėje vykstančią konkurenciją. Taigi šie ir daugelis kitų aspektų kelia aštrias diskusijas dėl mėsos gamybos ir vartojimo. Mėsos tema yra įvadas į platesnes diskusijas apie globalizaciją ir pasaulinių problemų tarpusavio ryšius.

Kodėl mėsos pramonė ir vartojimas yra svarbus pasauliniame kontekste? Žemės ūkio išteklių naudojimas gyvulininkystei

Išlaikyti ir auginti galvijus, kiaules ir paukščius dėl mėsos reikia didelių žemės plotų. Ir jie reikalingi ne tik gyvūnams gyventi, bet ir grūdams ir kitiems pašarams auginti. Visame pasaulyje beveik trečdalis iš 14 milijardų hektarų pasaulio dirbamos žemės yra naudojama gyvuliniams pašarams auginti. Apskritai gyvulininkystės produkcija sudaro 70% visų žemės ūkio naudmenų.

Kadangi pašarų gyvuliams gamyba yra vis labiau atskiriama nuo mėsos rinkos, ūkininkai pradėjo dažniau naudoti ne organines, bet chemines trąšas ir pesticidus laukams tręšti. Trąšos ir pesticidai prisideda prie dirvožemio erozijos ir sveikatos sutrikimų. Taigi, mažėjant dirvožemio kokybei ir didėjant pašarų poreikiui, mažėja sojos, kukurūzų, kviečių ir ryžių derlius.

Poveikis aplinkai

Aplinkos ir sveikatos klausimai, socialinė ir ekonominė nelygybė apibūdina dabartines mėsos pramonės technologijas. Jų taikymo pasekmės jaučiamos visame pasaulyje. Pagrindinės problemos, atsirandančios dėl pigios mėsos bei grūdų poreikio, ūkiuose auginamų gyvulių skiepijimo yra dirvožemio eikvojimas, taip vadinamų „mirties zonų“ jūrose atsiradimas, floros ir faunos įvairovės mažėjimas, sveikatos sutrikimai.

Padidėjusi mėsos paklausa lemia didelį žemės eikvojimą. Dėl šios priežasties gyvulių augintojai keliasi iš užimtų ir išeikvotų ganyklų į visiškai naujas. Visame pasaulyje šis reiškinys eikvoja retus Žemės išteklius: miškus, ganyklas ir pakrančių zonas. Be to, gyvūnų apgyvendinimas naujose vietose pažeidžia ekosistemas, florą ir fauną, o cheminės medžiagos prasiskverbia į dirvožemį ir vandens išteklius.

Dėl gyvulininkystės produkcijos ir gyvulių pašarų gamybos padidėjęs cheminių ir maistinių medžiagų kiekis sukėlė „mirties zonų“ atsiradimą pakrantėse. Jų randama Meksikos įlankoje, Baltijos ir Kaspijos jūrose, rytinėje Vietnamo ir vakarinėje JAV pakrantėje. Šios zonos pasižymi dideliu fosforo ir azoto, atsirandančio dėl žemės ūkio ir gyvulininkystės veiklų, kiekiu pakrančių vandenyse. Perteklinis maistinių medžiagų kiekis aplinkoje skatina dumblių, bakterijų ir vandens augalų dauginimąsi. Pastarieji aerobiniai mikroorganizmai mažina jūrose esančio deguonies kiekį. Todėl „mirties zonos“ tampa nepalankios kitiems jūros gyventojams.

Didelio masto pramoninė mėsos gamyba taip pat mažina gyvulių ir pašarų įvairovę.

Genetiškai modifikuoti augalai, antibiotikai ir pesticidai

Kai didelis kiekis gyvūnų yra laikomi mažoje erdvėje, ligų rizika yra labai didelė. Dėl šios priežasties gyvuliams yra skiriami antibiotikai. Jiems paprastai skiriami tos pačios rūšies antibiotikai kaip ir žmonėms, o tai reiškia, kad yra rizika, jog gyvulių nešiojamos bakterijos gali mutuoti ir tapti atsparios antibiotikams. Šios bakterijos gali patekti į žmogaus kūną valgant mėsą, o antibiotikai dėl bakterijų atsparumo taps nebeveiksmingi.

Didelio masto pramoninė mėsos gamyba reikalauja daug žemės gyvulių pašarams užauginti. Nors pašarai įvairiose šalyse skiriasi, tačiau sojų paklausa nuo 1980 metų visame pasaulyje išaugo daugiau nei trigubai. Intensyvi žemdirbystė ir norimas derlius skatina naudoti didelį kiekį trąšų ir herbicidų piktžolėms naikinti. Todėl tik genetiškai modifikuoti augalai toleruoja šiuos chemikalus ir yra plačiai auginami dideliuose ūkiuose.

Kas turi didžiausią galią?

Mėsos gamyba yra vis labiau kontroliuojama didelių tarptautinių bendrovių, kurios smulkius mėsos gamintojus išstumia iš rinkos. JBS SA - Brazilijos bendrovė ir didžiausia mėsos gamintoja visame pasaulyje, tiekianti mėsą ir paukštieną JAV, Australijos ir Europos gamintojams. Ji turi pajėgumų paskersti 85.000 galvijų, 70.000 kiaulių ir 12 milijonų paukščių per dieną visame pasaulyje. Bendrovės mėsa yra platinama 150 valstybių. Jos maisto pardavimai 2012 m. siekė daugiau nei 38 milijardų JAV dolerių.

Didėjantis nepasitenkinimas ir įmonių konsolidavimasis mėsos pramonėje kelia grėsmę smulkiems ūkininkams ir mėsos gamintojams, kurie tiesiog negali konkuruoti su daugianacionalinių korporacijų mėsos kainomis. Labai intensyvus žemės ūkis taip pat kelia nepasitenkinimą pesticidų, herbicidų, trąšų ir gyvulių pašarų gamybos ir naudojimo srityse. Intensyvi mėsos gamyba priklauso nuo prieinama kaina parduodamų grūdų pašarui, kuri savo ruožtu yra nepastovi ir priklauso nuo tarptautinių manipuliacijų. Tai turi įtakos ne tik mėsos gamintojams, bet ir maisto saugumui milijonams ūkininkų, kurie priklauso nuo grūdų kaip pagrindinio mitybos produkto.

Vietinės rinkos naikinimas

Pigus mėsos eksportas yra pavojingas vietos rinkoms daugelyje šalių. Visame pasaulyje vištiena įgauna didelį populiarumą, o ypač Europos vartotojai pirmenybę teikia vištienos krūtinėlei, o ne sparneliams. Dėl to vištienos sparneliai viršija paklausą ir perkeliami į Afrikos rinkas, kur vietiniai vištienos ūkininkai neturi galimybių konkuruoti su pigios importuojamos mėsos kainomis.

I DALIS: SUSIPAŽINKITE

1. Mėsa – ne tik maisto produktas

Pristatymas:

Šia veikla siekiama pristatyti mėsos temą, skatinant dalyvius mąstyti apie mėsos rūšis, iš jos gaminamus patiekalus ir besikeičiančius mitybos įpročius.

Tikslai:

- Ištirti skirtingas mėsos rūšis;
- Diskutuoti ir reflektuoti apie mitybos įpročius ir jų socialinius bei kultūrinius aspektus.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Popierinės kortelės (A5 arba mažesnės);
- Spalvoti rašikliai;
- Spalvoti popieriniai lapeliai arba lipdukai.

Eiga:

1. Padalinkite grupę į 2 mažesnes grupeles ir išdalinkite joms tuščių kortelių ir rašymo priemonių rinkinius. Paprašykite abiejų grupių sugalvoti kuo daugiau mėsos rūšių, tipų ir mėsos patiekalų, ir juos užrašyti ant skirtingų kortelių.

2. Surinkite visas korteles ir, diskutuodami su visa grupe, jas sugrupuokite pagal grupėje aptartus kriterijus. Skaitydami visas korteles paprašykite, kad grupės atkreiptų dėmesį į tuos mėsos patiekalus, kuriuos galima vadinti tradiciniais savo šalyje arba regione. Kai dalyviai pamini, kad patiekalas yra tradicinis, paprašykite jų ant kortelės su šio patiekalo pavadinimu priklijuoti spalvotą lipduką. Leiskite dalyviams diskutuoti apie tai, kas yra tradicinis patiekalas ir kas - ne.

3. Paprašykite dalyvių grupelėse pagalvoti apie tai, kaip keitėsi žmonijos mėsos valgymo įpročiai. Paprašykite dalyvių prisiminti, kokius patiekalus valgė grupės dalyvių seneliai ar kiti vyresni draugai ir šeimos nariai, bei apie tai, ką jie valgo dabar. Kas pasikeitė? Paprašykite grupes aptarti mitybos įpročių pokyčius šiais aspektais:

- *socialinis maisto ir mėsos aspektas - Ar jūs, jūsų tėvai/seneliai/proseneliai valgydavote sekmadienio pietus? Kaip ir kada jūs valgote mėsą (kasdien, šeimos pietų metu)?*
- *kultūrinis mėsos aspektas - kokius mėsos patiekalus jūs įvardintumėte kaip tradicinius? Kokie jie yra dabar?*

4. Kuomet grupelės baigia savo diskusijas, bendrai visoje grupėje leiskite dalyviams išsakyti pagrindines mintis apie valgymo įpročių pokyčius. Kas pasikeitė? Ar jie pasikeitė į gera? Kodėl taip? Kodėl ne?

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami užsiėmimo dalyvių, ką jie mano apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai refleksijai ir apibendrinimui vesti:

1. *Ar sužinojote ką nors naujo, jei taip, ką?*
2. *Ar buvo, kad naujai apmąstėte kažką, apie ką žinojote jau anksčiau?*
3. *Ar buvo sunku galvoti apie mėsos patiekalus, valgymo įpročius ir jų pokyčius? Kodėl?*
4. *Kokios problemos/iššūkiai kyla keičiantis mėsos valgymo įpročiams?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei dalyvių grupė yra maža, galite dirbti visi kartu ir neskaidyti į mažesnius pogrupius.
- Priklausomai nuo turimo laiko, veiklą galite atlikti dalimis.

2. Sutinku-nesutinku

Pristatymas:

Tai interaktyvi diskusija, kurioje dalyviai prašomi išreikšti savo nuomonę apie tam tikrus teiginius, susijusius su mėsa ir pastatyti save prie įsivaizduojamos linijos, pagal tai, kiek jie sutinka ar nesutinka su teiginiu. Tokiu būdu suteikiama galimybė įsitraukti į aktyvią diskusiją.

Tikslai:

- Apgalvoti ir diskutuoti apie mėsos gamybą ir vartojimą;
- Dalyvauti diskusijose apie įvairius klausimus, susijusius su mėsa.

Trukmė: 20 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Sąrašas su teiginiais;
- Dideli lapai su užrašais „Sutinku“ ir „Nesutinku“.

Pasirengimas:

Pakabinkite užrašus „Sutinku“ ir „Nesutinku“ priešingose patalpos pusėse. Pasirūpinkite teiginių sąrašu, kurį skaitysite dalyviams. Taip pat galite atspausdinti juos ant didelio popieriaus lapo, kad dalyviai patys galėtų skaityti.

Eiga:

1. Paaiškinkite dalyviams, kad yra įsivaizduojama linija, jungianti du kraštutinumus: „Sutinku“ ir „Nesutinku“. Skaitykite teiginius, o dalyvių paprašykite atsistoti ant įsivaizduojamos linijos, pagal tai, kiek jie sutinka ar nesutinka su teiginiu.

2. Kai kiekvienas randa savo vietą, paprašykite savanorio iš kiekvienos pusės pasidalinti savo pozicija. Leiskite dalyviams diskutuoti.

3. Kai keli žmonės buvo išgirsti, paklauskite, ar yra kas nors, kas norėtų pakeisti savo stovėjimo padėtį, atsižvelgiant į išgirstus argumentus. Po to skaitykite kitą teiginį.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių, ką jie mano apie veiklą ir jos rezultatus. Tolimesni klausimai apibendrinimui ir refleksijai:

1. *Ar jūms buvo lengva pasirinkti vietą tarp pozicijų „Sutinku“ ir „Nesutinku“?? Kodėl?*
2. *Ar diskusija paskatino jus pagalvoti apie tai, apie ką nebuvote susimastę anksčiau?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Jei visa grupė stovi vienoje įsivaizduojamos linijos pusėje, paprašykite savanorio atstovauti priešingą nuomonę.
- Priminkite dalyviams, kad jie gali laisvai pakeisti savo poziciją, atsižvelgiant į kitų diskusijoje išsakytus argumentus.
- Pabrėžkite dalyviams, kad šioje veikloje nėra teisingų ar neteisingų atsakymų į klausimus. Tai yra proga diskutuoti ir keistis nuomonėmis bei argumentais.

PRIEDAI

Teiginiai diskusijai:

1. *Gerai, kad mėsa šiomis dienomis yra gana pigi.*
2. *Masinės gamybos pašarai, pvz., kaip soja, yra gera verslo galimybė.*
3. *Svarbiau yra pirkti vietinės gamybos mėsą negu ekologišką.*
4. *Džiaugiuosi galėdama(s) valgyti mažiau mėsos, kad išsaugočiau mūsų aplinką.*
5. *Man patinka reguliariai valgyti tos pačios rūšies mėsą.*
6. *Man neturi įtakos tai, kuo gyvuliai yra šeriami.*

II DALIS: SUŽINOKITE DAUGIAU

1. Infografikas

Pristatymas:

Šios veiklos metu dalyviai sukurs savo vizualinius infografikus, vaizduojančius, kiek vandens ir grūdų reikia įvairių rūšių mėsos gavybai.

Tikslai:

- Pasitelkti vaizduotę ir išanalizuoti, kiek vandens ir pašarų reikia mėsai užauginti ir parduoti.

Trukmė: 40 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Didelis kiekis vienodo dydžio puodelių ir stiklinių;
- Dubenėliai;
- Vanduo ir buteliai;
- Grūdai (arba kiti smulkūs daiktai, kurie imituotų grūdus);
- Užduoties lapas"Kompasas";
- Ženklai su skirtingų mėsų rūšių pavadinimais (1 kg paukštienos, 1 kg kiaulienos, 1 kg jautienos);
- Lapas su duomenimis.

Pasirengimas:

Paruoškite tris skirtingas vietas patalpoje. Kiekvienoje vietoje padėkite daug plastikinių stiklinių ir dubenėlių vandeniui įpilti. Kiekvienai darbo vietai priskirkite vieną mėsos rūšies užrašą.

Parenkite „Kompaso" kopijas kiekvienai grupei arba vieną variantą ant didelio konferencinio lapo popieriaus diskusijai.

Eiga:

1. Paaiškinkite grupei, kad šios veiklos tikslas yra suprasti, kiek vandens ir grūdų/ pašarų reikalauja skirtingi gyvuliai. Padalinkite grupę į 3 pogrupius. Kiekvienai grupei paskirkite vieną iš trijų darbo vietų. Paprašykite dalyvių savo grupėse aptarti ir įpilti į stiklines tiek vandens, o į dubenį įberti tiek grūdų, kiek, jų manymu, reikia 1kg mėsos pagaminti. Viena stiklinė vandens atitinka 1000 litrų vandens, o vienas dubenėlis grūdų - 1 kg grūdų.

2. Kai kiekviena grupė atlieka užduotį, paprašykite jų pažvelgti į kitų grupių rezultatus. Paprašykite visi kartu aptarti, pasidalinti nuomonėmis ir, jeigu reikia, savo sprendimus pakeisti. Kai visa grupė sutinka, kad pasiekė norimą rezultatą, atskleiskite tikruosius skaičius ir paprašykite savanorio, atsižvelgiant į šiuos duomenis, supilti vandenį ir grūdus

3. Naudodamiesi kompasu, su dalyviais aptarkite su mėsa susijusias problemas (aplinkosaugines, ekonomines, socialines, politines).

Apibendrinimas ir refleksija:

Po diskusijos, skirkite dalyviams šiek tiek laiko apmąstymui apie šią veiklą ir jos rezultatus. Klausimai šios veiklos apibendrinimui ir refleksijai:

1. *Ką mums rodo duomenys? Ar vien skaičiai yra pakankamas informacijos šaltinis?*
2. *Kas jums padėjo suprasti duomenų prasmę ir už jų slypinčias pasekmes?*
3. *Kas jus labiausiai nustebino atlikus šią užduotį?*
4. *Jeigu tokia informacija būtų plačiai žinoma visiems, kaip manote, ar tai turėtų įtakos žmonių mitybos įpročiams?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Kadangi veikloje yra naudojamas vanduo, įsitikinkite, kad patalpa yra tinkama jo pilstymui. Jeigu patalpa nėra pritaikyti tokiam tikslui, ją galite atlikti lauke.
- Jeigu pirmą kartą atliekate užduotį naudodamiesi kompasu, skirkite laiko išsianalizuoti šio metodo reikšmę ir taikymo principus. .

PRIEDAI

Mėsos auginimo statistika

Mėsos rūšis	Reikalingas vandens ir pašarų kiekis 1 kg mėsos užauginti	Vandens ir pašarų kiekio atitikmuo veikloje
Paukštiena	2 kg grūdų 3,500 l vandens	2 dubenėliai grūdų 3,5 stiklinių vandens
Kiauliena	4 kg grūdų 6,000 l vandens	4 dubenėliai grūdų 6 stiklinės vandens
Jautiena	7 kg grūdų 43,000 l vandens	7 dubenėliai grūdų 43 stiklinės vandens

Kompasas

APLINKA IR EKOLOGIJA

Klausimai, komentarai, pastebėjimai apie mus supančią aplinką, gamtą, orą, ekologiją, energijos išteklius ir kt.

KAS SPRENDŽIA? (POLITIKA)

Klausimai, komentarai, pastebėjimai apie jėgų pasiskirstymą, sprendimų priėmimą, apie tai, kas laimi ir pralaimi

EKONOMIKA

Klausimai, komentarai, pastebėjimai apie ekonominius ir prekybinius santykius, finansinę paramą, pinigus ir kt.

VISUOMENĖ

Klausimai, komentarai, pastebėjimai apie žmones, jų socialinius santykuus, kultūrą, gyvenimo būdą, amžių, lytį ir kt.

2. Susitarimai

Pristatymas:

Žemės plotų įsigijimas yra svarbus su mėsos pramone susijęs veiksnys. Kadangi gyvuliai turi būti šeriami dažnai, žemės ūkio bendrovės įsigyja vis daugiau žemės plotų, kad galėtų juose auginti grūdus ir pašaarus. Trokšdami pelno, jie dažnai kreipiasi į atokius ir pigius rajonus, kur perka arba nuomoja žemę iš vietos valdžios. Smulkieji ūkininkai išstumiami iš savo žemės arba spaudžiami ją parduoti. Šie monokultūrų auginimo procesai sukelia kitų problemų, pavyzdžiui, intensyviai naudojami herbicidai ir pesticidai ardo dirvožemį, dėl ko mažėja biologinė įvairovė.

Ši veikla - tai vaidmenų žaidimas, kurio metu dalyviai patirs, ką reiškia vesti derybas tarp ūkininkų, vietos valdžios ir stambios žemės ūkio bendrovės atstovų dėl didelių žemės plotų naudojimo sojoms auginti.

Tikslai:

- Ištirti skirtingų suinteresuotųjų šalių, dalyvaujančių susitarimuose dėl žemės naudojimo, požiūrius;
- Geriau suprasti žemės plotų panaudojimo ir valdymo įtaką mėsos pramonei.

Trukmė: 40 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Vaidmenų kortelės

Eiga:

1. Padalinkite grupę į 3 mažas grupeles. Paaiškinkite jiems, kad kiekviena grupė atstovauja skirtingiems veikėjams įsivaizduojamoje šalyje, kurioje didėja gyvulių pašarų, pavyzdžiui, sojos ir kukurūzų, eksportas. Stambi žemės ūkio bendrovė šiuo metu nori įsigyti pigios žemės iš savivaldybės, siekiant paversti ją sojų plantacijomis.

2. Kiekvienai grupei paduokite vaidmenų kortelių rinkinį. Duokite jiems 5 minutes įsigilinti į savo vaidmenis. Skirkite dalyviams 10 minučių pasitarti ir užsirašyti keletą pagrindinių argumentų, pagrindžiančių jų teiginius.

3. Paprašykite grupės, atstovaujančios stambią žemės ūkio bendrovę, pradėti derybas su vietos valdžios atstovais. Abi grupės gali keistis argumentais ir diskutuoti. Toliau paprašykite žemės ūkio bendrovės kreiptis į ūkininkus ir derėtis dėl žemės pirkimo sąlygų.

4. Po pirminio argumentų apsikeitimo leiskite visoms grupėms tarpusavyje derėtis tol, kol pasieks susitarimą, kuris būtų priimtinas visoms šalims. Kai sandoris bus sudarytas, paprašykite dalyvių išeiti iš savo vaidmenų.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių nuomonės apie jos eigą ir rezultatus. Klausimai apibendrinimui ir refleksijai vesti:

1. *Kaip jautėtės savo vaidmenyje? Ar pavyko su juo susitapatinti?*
2. *Ar manote, kad buvote išgirstas kitų dalyvių? Ar jūs galite apginti savo poziciją?*
3. *Ką manote apie valdžios struktūras? Kas turėtų būti atsakingas ir spręsti dėl žemės panaudojimo?*
4. *Kokie valdžios mechanizmai, manote, būtų naudingesni vietos bendruomenei?*
5. *Kieno interesai yra propaguojami?*
6. *Ar jūs kada nors matėte panašių dalykų? Kokios buvo reakcijos?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Galite pakaitomis organizuoti keletą lygiagrečių derybų raundų, su mažomis komandos iš 3 asmenų. Ir vėliau dalintis savo patirtimi su didesne grupe.

PRIEDAI

Vaidmenų kortelės

Ūkininkas

Jūs esate ūkininkų šeima, kuri nuomojasi žemę. Tai reiškia, kad jūs neturite savo žemės, bet turite ilgalaikės nuomos sutartį su savivaldybe. Ūkininkavimas jums suteikia tai, ko labiausiai reikia, leidžia parduoti užaugintą produkciją vietos rinkoje, taip pat leidžia jums auginti kelis gyvulius, gaminti pieną ir aprūpinti šeimą reikiamu kiekiu mėsos.

Jūs girdėjote apie didelių kompanijų ketinimą įsigyti žemę, kurioje jūs ūkininkaujate. Jūs žinote, kad su ūkininkais dažniausiai nėra konsultuojamasi priimant tokius sprendimus, o jūs neturite užnugario, kuris apgintų jūsų interesus.

Stambi žemės ūkio bendrovė

Jūs atstovaujate didelei žemės ūkio bendrovei, kuri ieško pigios žemės ir nori ją įsigyti iš vietos valdžios bei taip išplėsti savo sojos plantacijas. Jūs tiekiate pašarą didžiausioms mėsos pramonės įmonėms, todėl sojos paklausa nuolat auga. Girdėjote apie pigią žemę, kuri nuosavybės teise priklauso savivaldybei, ir kad ji tinkama genetiškai modifikuotai sojai auginti. Pastaroji duotų derlių 3 kartus per metus ir atneštų didelį pelną. Tai gerokai padidintų šalies eksporto pajėgumus ir šiuo metu naudojamos žemės vertę.

Vietos valdžia

Jūs atstovaujate vietos valdžiai. Jūs turite daug žemės, kuri yra dirbama vietos ūkininkų. Tokia sistema remia vietos gyventojus, bet nedaug prisideda prie šalies BVP. Kituose šalies regionuose neseniai pasėtos sojos ir kukurūzų plantacijos, kurių derlius yra pelningai tiekiamas mėsos pramonei. Jūs esate maloniai nustebinti, kad viena iš didžiųjų žemės ūkio bendrovių yra suinteresuota pirkti žemę jūsų vietovėje. Tai padidintų jūsų regiono žemės vertę ir suteiktų jam ekonominę reikšmę! Žinoma, tai galėtų turėti ilgalaikį poveikį aplinkai, tačiau šiuo metu jūsų regionas skursta, ir jums kitais metais reikės dalyvauti rinkimuose. Dėl šios priežasties leisti didelei įmonei naudotis regiono žeme, gali padėti pačiam regionui atsinaujinti, suteikti naujų darbo vietų ir laimėti rinkimus.

3. GMO naujienos

Pristatymas:

Šios veiklos metu dalyviai rengs naujienų pranešimus ir pristatys juos „televizijoje“, pabrėžiant gyvų pašaruose esančių genetiškai modifikuotų organizmų naudą ir pavojus.

Tikslai:

- Išanalizuoti genetiškai modifikuotų organizmų poveikį sveikatai;
- Diskutuoti apie žiniasklaidą ir visuomenės informavimą.

Trukmė: 60 min.

Grupės dydis: 10-30 asm.

Dalyvių amžius: 12+

Reikalingos priemonės:

- Straipsnis „GMO naudojimas mėsos pramonėje“.

Eiga:

1. Suskirstykite dalyvius į dvi grupes. Paprašykite visų grupių perskaityti straipsnį „GMO naudojimas mėsos pramonėje“. Paprašykite vienos grupės parengti informacinį pranešimą apie GMO naudą, kitos - apie jų keliamus pavojus ir problemas. Paaiškinkite dalyviams, kad pranešimus jie skaitys „Vakaro žinių“ laidos metu. Tam paprašykite kiekvienos grupės paskirti po žinių pranešėją. Skirkite abiems grupėms 30 min. pranešimui pasiruošti.

2. Kai abi grupės bus pasiruošusios, pradėkite „Vakaro žinių“ laidą. Kaip jaunimo darbuotojas/lyderis, galite imtis pagrindinio Žinių vedėjo vaidmens. Paskelbkite karščiausias naujienas apie genetiškai modifikuotus organizmus ir paprašykite pirmosios grupės pranešėjo pristatyti savo naujienas. Jam pabaigus, pakvieskite antrosios grupės pranešėją pateikti savo istorijos versiją. Visi kiti dalyviai stebi pranešimą kaip publika.

Apibendrinimas ir refleksija:

Pradėkite apibendrinimą ir refleksiją, klausdami dalyvių nuomonės apie jos eigą ir rezultatus. Klausimais apibendrinimui ir refleksijai vesti:

1. *Ar jums patiko pristatinėti savo istorijos pusę? Kodėl?*
2. *Kas jus nustebino?*
3. *Kaip manote, kas norėtų transliuoti vieną ar kitą istorijos versiją?*
4. *Pateikite kitų pavyzdžių, kai žiniasklaidos pranešimai buvo šališki? Kieno interesams ji tarnauja?*
5. *Kuri versija būtų labiau tikėtina televizijoje? Kodėl jūs taip manote?*
6. *Ką manote apie GMO ir mėsos, kurios sudėtyje yra GMO, vartojimą?*
7. *Ko jūs išmokote šios veiklos metu?*

Praktiniai patarimai lektoriui/jaunimo darbuotojui:

- Priklausomai nuo grupės dydžio, galite padalinti grupę į keturias mažesnes grupes. Tokiu atveju dvi grupės parengia pranešimą apie GMO naudą, o kitos dvi grupės - apie jų keliamus pavojus.
- Kad veiklos atmosfera būtų kuo panašesnė į televizijos studijos atmosferą, galite atitinkamai paruošti erdvę: uždenkite stalą tamsia staltiese, ant jos pakabinkite ženklą „Vakaro žinios“, pastatykite pieštą arba tikrą televizorių prieš stalą, prie kurio sėdės pranešėjai. Papuoškite ir paruoškite erdvę taip, kad grupei būtų smagu dirbti.
- Jeigu turite pakankamai laiko, po kiekvienos grupės pranešimų galite surengti trumpus televizinius debatus tarp pranešėjų apie GMO naudą ir žalą.

PRIEDAI

GMO naudojimas mėsos pramonėje

(originalus tekstas anglų kalba: Mėsos atlasas. Faktai ir skaičiai apie gyvūnus, kuriuos valgome. Heinrich Böll Stiftung, Rytų Europos draugai, 2014, psl. 38-39)

Europos Sąjungoje gyvulininkystė yra stipriai priklausoma nuo sojos pupelių, ypač – genetiškai modifikuotų, naudojimo pašarams. Vienintelis „teigiamas“ genetinės modifikacijos efektas yra tai, kad sojos ūgliai tampa atsparūs glifosatui. Tai plataus veikimo spektro herbicidas, naudojamas išnaikinti bet kokį augalą, nebent jis yra genetiškai modifikuotas ir jį toleruoja.

Glifosatas yra geriausiai pasaulyje perkamas cheminis herbicidas. Jį sukūrė ir užpatentavo JAV kompanija „Monsanto“ (1970) ir pavadino „Roundup“. „Monsanto“ - didžiausia pasaulyje sėklų gamintoja, gaminanti daugiau nei pusę pasaulio glifosato. 2011 m. ši medžiaga sudarė 27% bendrovės grynųjų pardavimų. [...] „Monsanto“ pristatė „Roundup Ready“ augalus, kurie buvo genetiškai modifikuoti ir atsparūs glifosatui. Užtikrindama lengvą piktžolių kontrolės programą, „Monsanto“ skatina ūkininkus, kurie augina „Roundup Ready“ soją, kukurūzus ir cukrinius runkelius, pirkti bendrovės kuriamus herbicidus.

Glifosatui atsparios sojų pupelės yra geriausiai parduodamas genetiškai modifikuotas augalas pasaulyje. Šiuo metu apie 85% pasaulyje auginamų genetiškai modifikuotų augalų yra atsparūs herbicidams, ir didžioji dauguma jų yra „Monsanto“ „Roundup Ready“ veislės. 2012 m. beveik pusė visų genetiškai modifikuotų pasaulyje auginamų kultūrų buvo „Roundup Ready“ soja. Šiaurės ir Pietų Amerikoje auginamos pupelės (maždaug 85 mln. ha) daugiausia eksportuojamos į Kiniją ir Europos Sąjungą. Šios glifosatui atsparios sojų pupelės yra naudojamos naminiams paukščiams, kiaulėms ir galvijams šerti. ES genetiškai modifikuotų produktų ženklinimo įstatymuose yra spraga, kuri leidžia mėsos, pieno ir kiaušinių produktus gaminti naudojant genetiškai modifikuotus pašarus gyvuliams, parduoti juos be specialaus ženklinimo.

Kodėl mėsėdžiai turėtų nerimauti? Kadangi glifosato likučiai gali patekti į žmonių vartojamus gyvūninės kilmės produktus. Daugėja abejonių dėl glifosato poveikio sveikatai. Problema yra ta, kad glifosatas yra sisteminis herbicidas. Tai reiškia, kad jis juda į lapus, grūdų sėklas ir net vaisius. Jis negali būti pašalintas plaunant ir nesuyra virimo metu. Glifosato likučiai lieka maisto produktuose ir pašaruose metų metus, net jei jie yra užšaldyti, sudžiovinti arba perdirbti. Tai reiškia, kad genetiškai modifikuotomis sojomis šeriami gyvuliai suėda didelius glifosato likučių kiekius. Tyrimai parodė, kad kai gyvuliai šeriami pašarais, kuriuose yra leidžiamas kiekis glifosato, jo likučių gali likti piene ir kiaušiniuose, taip pat gyvulių kepenyse ir inkstuose.

Europos maisto saugos tarnyba (EMST) planuoja išnagrinėti glifosato likučių gyvūninės kilmės produktuose klausimą. Planauojama tirti mėsą, nes glifosatas plačiai naudojamas pašarinėms kultūroms, todėl „būtų galima tikėtis, kad jo liekanų yra daugelyje gyvūninės kilmės maisto produktų“, – paskelbė EMST.

JAV Aplinkos apsaugos agentūra 1996 m. padidino leidžiamą glifosato likučių kiekį sojose nuo 0,1 mg/kg iki 20 mg/kg. Tai tapo didžiausia leidžiama šios medžiagos koncentracija tarptautiniu lygiu. Šis pakeitimas buvo atliktas tais metais, kai buvo pradėti auginti pirmieji genetiškai modifikuoti augalai.

Faktai rodo, kad vienas procentas glifosato išlieka organizme savaitę po suvartojimo. Kadangi glifosatas yra taip plačiai naudojamas, dauguma žmonių yra veikiami jo reguliariai. Tačiau realiai glifosato įsisavinimas mažomis dozėmis niekada nebuvo tiriamas. Ir iki šiol nebuvo atlikta jokių oficialių bandymų dėl glifosato likučių į ES importuojamose genetiškai modifikuotose sojos pupelėse.

III DALIS: DAUGIAU INFORMACIJOS

- Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos Žemės ūkio ir vartotojų apsaugos departamento informacija apie mėsą: http://www.fao.org/ag/againfo/themes/en/meat/home.html
- Mėsos atlasas: http://www.foeeurope.org/meat-atlas
- Oxfam Australija iniciatyva GROW. Food, Life, Planet: https://www.oxfam.org.au/grow/

VII skyrius

Būkite aktyvūs!

BŪKITE AKTYVŪS!

Norite prisidėti prie darnaus pasaulio kūrimo? Norite imtis aktyvios pilietinės veiklos pokyčiams pasaulio visuomenėje inicijuoti? Norite tapti aktyviais ir atsakingais pasaulio piliečiais? Ši 4 žingsnių programa padės Jums šiame kelyje.

1 žingsnis: Ieškokite, atraskite, galvokite ir domėkitės!

Sužinokite, kaip jūs įtakojate pasaulį. Sekite naujausias pasaulinės žiniasklaidos perduodamas žinias. Nuolat domėkitės savo bendruomenės kasdienėmis aktualijomis.

Išsiaiškinkite, kaip pasaulinės problemos įtakoja kiekvieno asmens, bendruomenės ir visuomenės kasdienį gyvenimą, ir kaip kiekvienas iš mūsų gali įtakoti šį pasaulį. Tai pažinimo ir mokymosi procesas, kuris suteikia galimybę nuo problemų pripažinimo ir pažinimo pereiti prie asmeninės atsakomybės ir sąmoningų veiksmų, kurie veda prie efektyvaus tarptautinio bendradarbiavimo ir darnaus žmonijos vystymosi.

2 žingsnis: Panaudokite dar kartą, rūšiuokite ir atiduokite perdirbimui, mažinkite vartojimą!

Atliekų mažinimas, pakartotinis daiktų panaudojimas ir perdirbimas gali padėti jums, jūsų bendruomenei ir aplinkai taupyti energiją, pinigus ir gamtinius išteklius. Ieškokite būdų, kaip sumažinti kasdienio apsipirkimo atliekas, nebereikalingus daiktus, susipažinkite su etinio ir saikingo vartojimo principais. Pavyzdžiui, mažinkite plastikinių maišelių naudojimą, naudokite daugkartinius pirkinių maišelius, padovanokite jums nereikalingus rūbus ar namų apyvokos daiktus tiems, kam jų trūksta.

Išsiaiškinkite, kokios atliekų perdirbimo programos vykdomos jūsų šalyje ar jūsų bendruomenėje. Bendruomenė, padedanti efektyviai perdirbti atliekas ir pakartotinai jas panaudoti, ženkliai prisideda prie aplinkos darnos ir tvarumo išsaugojimo.

Keliaudami bandykite laikytis tų pačių etikos principų ir gerbkite svečios šalies kultūrą.

3 žingsnis: Dalyvaukite, bendradarbiaukite!

Padėkite įvairioms labdaros organizacijoms, dalyvaukite socialinėse akcijose ir kampanijose, kurios atitinka jūsų kaip aktyvaus pasaulio piliečio vertybines nuostatas. Prisijunkite prie kampanijų, skleidžiančių žinią apie pasaulinę neteisybę, ir aktyviai dalyvaukite jų renginiuose.

Išsiaiškinkite, kurios jūsų vietos nevyriausybinės organizacijos dirba vystomojo bendradarbiavimo, darnios aplinkos, globaliojo švietimo ar humanitarinės pagalbos teikimo srityse ir pradėkite savanoriauti vienoje iš jų. Taip jūs galite padėti suvokti globalizacijos problemas, grėsmes ir skatinti toleranciją, pagarbą žmogaus teisėms ir solidarumą su skurdesnių pasaulio regionų gyventojais.

4 žingsnis: Imkitės veiklos, pradėkite patys vykdyti socialines ar informavimo kampanijas.

Kampanijos tikslas yra pokyčiai, susiję su tam tikros problemos sprendimu. Tai gali būti jūsų asmeniniai pokyčiai, pokyčiai jūsų mokykloje, vietos bendruomenėje, nacionaliniu ar tarptautiniu mastu.

Kampanijos priverčia atsakingus asmenis imtis veiksmų tam tikroms problemoms spręsti. Jos padeda keistis jums ir kitiems žmonėms visame pasaulyje. Mes visi turime balsą ir mes visi turime būti išgirsti – socialinės ir informavimo kampanijos yra vienas iš būdų, kad jūsų balsas būtų išgirstas. Mes galime panaudoti savo balsą tam, kad priverstume atsakingus asmenis inicijuoti permainas.

Prieš pradėdami kampaniją, pagalvokite, kokią problemą norėtumėte spręsti. Paklauskite savęs, ar jūs jau pakankamai žinote apie problemą, prie kurios sprendimo norite prisidėti. Jūs turėtumėte žinoti, kad kiekvienai kampanijai reikia kruopščiai pasiruošti. Tai reikalauja daug pastangų, laiko sąnaudų, ištvermės.

Pakvieskite kitus aktyvius žmones, galinčius jums padėti, prisijungti prie jūsų. Suburkite komandą ir pradėkite kurti veiksmų planą. Išklausykite visų komandos narių pasiūlymų ir paskatinkite visus prisidėti savo mintimis ir idėjomis. Nepamirškite padėkoti žmonėms už jų darbą. Jei žmonės jausis vertinami, jūsų komandos darbas bus daug efektyvesnis.

Kvieskite ir kitus asmenis bei organizacijas bendradarbiauti ir prisijungti prie jūsų veiklos. Tai suteiks kampanijai svarumo. Jūs taip pat turėtumėte pritraukti žiniasklaidą savo veikloms viešinti ir panaudoti partnerystės tinklus informacijai apie kampaniją skleisti.

Pagalvokite apie kampanijos kreipimąsi į auditoriją. Galima išskirti tam tikras kampanijų organizavimo strategijas: viešumas, apklausos, siekiant įvertinti žmonių požiūrį į tam tikrą problemą ir sulaukti jų palaikymo, renginiai, didinantys problemos suvokimą, darbas su žiniasklaida, pasisakymai viešų renginių metu, lobistinė veikla, protestai ir demonstracijos, informacinės akcijos elektroninių laiškų pagalba, peticijos.

Siekiant būsimų kampanijų sėkmės, labai svarbu įvertinti jau įvykusią kampaniją. Peržiūrėkite pasiektus rezultatus, aptarkite sėkmes ir gal būt pasitaikusias nesėkmes.

Toliau pateikiami **3 žingsniai**, padėsiantys jums ir jūsų komandai pradėti socialinę ar informavimo kampaniją.

1. Pasirinkite nuotrauką!

Maailman kuvat 2011-2012 hanke, *Nuorten Akatemia, Finland*

Paprašykite kiekvieno dalyvio pasirinkti vieną iš 4 pateiktų nuotraukų ir sugalvoti 5 veiklas, susijusias su pasirinktos nuotraukos tema. Kai peržiūrėsite visas nuotraukas, užduokite sau (ir grupei) tokius klausimus:

- *Kokius poveikio būdus galima įžvelgti nuotraukuose?*
- *Ar nuotraukose yra man pažįstamų simbolių, logotipų?*
- *Ar lengva pradėti kampaniją mano bendruomenėje šioje nuotraukoje pavaizduotai problemai spręsti?*
- *Kokie yra visuomeninės ir pilietinės veiklos privalumai ?*

Pristatykite visas nuotraukas ir aptarkite veiklos rezultatus grupėje.

2. Nuomonių paieška

Perskaitykite kortelėse pateiktus teiginius ir išsakykite savo nuomonę apie juos. Ją užrašykite kortelėse.

1. Aš prisijungčiau prie viešinimo kampanijos apie pasaulinio skurdo problemas, vykdomos socialinių tinklų pagalba.

TAIP	Kokios?
NE	

2. Aš galėčiau sukurti ir atlikti dainą.

TAIP	Kokia tai būtų daina?
NE	

3. Aš dalyvaučiau radijo laidoje.

TAIP	Kokia tai būtų laida?
NE	

4. Aš prisijungčiau prie informavimo kampanijos, vykdomos elektroninių laiškų pagalba (užsiregistruočiau, norėdamas gauti įvairių organizacijų siunčiamą informaciją ir ja dalinčiausi su kitais).

TAIP	Prie kokių?
NE	

5. Aš pirkčiau sąžiningos prekybos produktus.

TAIP	Kokius?
NE	

3. Geriausios iniciatyvos

Sudėkite visas 9 korteles su iniciatyvų aprašais į dėžutę. Paprašykite kiekvieno dalyvio paimti po vieną kortelę, ją garsiai perskaityti ir aptarti su visa grupe. Kai visos iniciatyvos bus aptartos, paprašykite grupės pasirinkti, jų manymu, jiems tinkamiausią.

Pateikti savo poziciją ir argumentus esantiems valdžioje: mokyklos direktoriui, seimo nariui, jaunimo reikalų departamento atstovui ir kt. Jūs galite parašyti laišką, nusiųsti peticiją ar nuomonių apklausos rezultatus, suorganizuoti susitikimą nuomonėms ir pozicijoms apsikeisti.	Prisijungti prie didesnių organizacijų įgyvendinamų vietos, nacionalinių ar tarptautinių socialinių kampanijų.	Sukurti ir parodyti spektaklį apie tai, kaip pasaulinės problemos daro įtaką žmonių gyvenimams, pvz. mokyklose, bendruomenių centruose.
Pakviesti į jūsų organizaciją lektorių, kuris pristatytų aktualias pasaulio problemas ir dalyvautų diskusijoje.	Sukurti lankstinuką, plakatą ar koliažą aktualiomis temomis ir išplatinti juos vietos bendruomenėje ar, esant galimybei, ir platesniu mastu.	Keistis pačiam, remiantis tuo, ką sužinojote ar išmokote dalyvaudami mokymuose ar domėdamiesi savarankiškai. Galite keisti savo mitybą, aprangą, išlaidų paskirstymą. Kiti žmonės tai pastebės ir ims sekti jūsų pavyzdžiu.
Sukurti video, audio ar nuotraukų pristatymus globaliomis temomis ir įtraukti žmones į diskusijas apie iškeltas problemas.	Rinkti labdarą (pinigus ar daiktus) ir juos perduoti labdaros organizacijoms.	Bendradarbiauti su žiniasklaida, dalyvauti vietos radijo laidose, rengti pranešimus spaudai, pristatančius skatualias pasaulines problemas.

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Youth of the World!

Globalusis švietimas - darniam pasauliui kurti.
Metodinė priemonė darbui su jaunimu
Tiražas - 100 egz.

Išleido
Viešoji įstaiga JAUNIMO KARJEROS CENTRAS,
S. Daukanto g. 27-310, 44249 Kaunas
Spausdino
MUDU2, uab
www.mudu2.lt